

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

**ARJANTİN DEMOKRATİKLEŞME DENEYİMLERİ IŞIĞINDA; 2007
SONRASI TÜRKİYE'SİNDE YAPILMASI PLANLANAN YENİ
ANAYASALARDA, TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER, VATANDAŞLIK,
İNSAN HAKLARI VE HAKİKAT KOMİSYONU TARTIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YURDAĞER VAR

İSTANBUL, 2016

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ARJANTİN DEMOKRATİKLEŞME DENEYİMLERİ IŞIĞINDA; 2007
SONRASI TÜRKİYE'SİNDE YAPILMASI PLANLANAN YENİ
ANAYASALARDA, TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER, VATANDAŞLIK,
İNSAN HAKLARI VE HAKİKAT KOMİSYONU TARTIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YURDAĞER VAR

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. NİLÜFER NARLI

İSTANBUL, 2016

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tezin Adı: Arjantin demokratikleşme deneyimleri ışığında; 2007 sonrası Türkiye'sinde yapılması planlanan yeni anayasalarda, temel hak ve hürriyetler, vatandaşlık, insan hakları ve hakikat komisyonu tartışmaları.

Öğrencinin Adı Soyadı: Yurdağar Var

Tez Savunma Tarihi: 16 Ağustos 2016

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Nilüfer NARLI
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nilüfer NARLI

Üye
Yrd. Doç. Dr. Mine ÖZAŞÇILAR

Üye
Doç. Dr. İsmail BARIŞ

ÖZET

ARJANTİN DEMOKRATİKLEŞME DENEYİMLERİ IŞIĞINDA; 2007 SONRASI TÜRKİYE'SİNDE YAPILMASI PLANLANAN YENİ ANAYASALARDA, TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER, VATANDAŞLIK, İNSAN HAKLARI VE HAKİKAT KOMİSYONU TARTIŞMALARI.

Yurdağar Var

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nilüfer Narlı

Ağustos 2016, 139 Sayfa

Latin Amerika ve Ortadoğu'daki çok sayıda ülke örneğinde görüldüğü gibi darbeleri takip eden dönemlerdeki gelişmeler orduyu siyasi karar verme süreçlerinde merkezi konuma taşıyan yeni anayasal süreçlerin başlamasına yol açmıştır. Askerlerin siyasi karar verme mekanizmaları üzerine etkisini kurumsallaştıran farklı vesayet rejimi kalıpları ortaya çıkmıştır. Tez kapsamında incelenen örneklerde görüldüğü gibi; darbe sonrası dönemlerde askerler, genişleyen yetkileri sonucu hem yasama hem de yürütme erkindeki karar verme süreçlerinde otorite sahibi olabilmişlerdir. Askerlerin siyasi karar verme mekanizmalarındaki gücünü arttıran veya muhafaza edilmesini garanti altına alan anayasal düzenlemeler olduğu kadar, ordunun siyasi süreçlerin dışına çıkartılması ve sivilleşme dönemi, hatta darbecilerin yargılanmasına yol açan anayasal ve hukuki düzenlemeler ile sonuçlanan örnekler de görülmektedir. Bu örnekler askeri darbeler ile anayasal süreçler ve reformlar birbirleri ile her daim ilişki içinde bulunduğunu ortaya koyması açısından önemlidir ve tez kapsamında incelenmiştir.

Tez geneli itibariyle karşılaştırılmalı çalışma modeli örneğidir. İki ülkedeki asker-sivil ilişkileri aşağıda sıralanan hususlar göz önüne alınarak karşılaştırmalı olarak incelenecektir: Arjantin ve Türkiye'de demokrasiye geçiş dönemlerinden önceki ve sonraki siyasal koşullar, darbe sonrası dönemde gerçekleşen anayasal süreçlerde ortaya çıkan temel hak ve hürriyetler, vatandaşlık, sivil toplum örgütleri, insan hakları ile ilgili düzenlemeler ve geçiş dönemi adaletini tesis eden hukuki düzenlemeler ve toplumsal

talepler. Türkiye ve Arjantin arasındaki en önemli fark özellikle Arjantin'de darbe sonrası dönemde kurulan ve tez kapsamında incelenen hakikat komisyonlarının Türkiye'de tesis edilmemesidir. Bu farkın ortaya çıkışına yol açan nedenler veriler ışığında analiz edilecektir. Genel itibariyle, Arjantin'de 1976 ile Türkiye'de ise 1980 de gerçekleşen darbeler referans olarak alınmıştır.

Tezin dayandığı teorik çerçevede, başta karşılaştırmalı siyaset kuramcısı Gabriel Almond'un yaptığı Latin Amerika ülkeleri üzerine siyasi karşılaştırmalardan yola çıkılmıştır. Luckham'ın asker-sivil ilişkilerine katkı sağladığı örtülü vesayet ve Huntington'un 3. dalga teorisinde ki az gelişmiş ülkelerde askeri müdahale çeşitleri tespiti ile Türkiye ve Arjantin'de askerin siyasallaşması sonucunda yaptığı darbelere, darbe sonrası ortaya çıkan siyasal süreçlere, özellikle yeniden yapılanma sürecinde asker-sivil ilişkilerindeki sivil kontrol lehine değişimlere ve demokratikleşme bağlamında toplumun yeniden inşasında yapılan anayasal düzenlemeler analiz edilmiştir.

Tez Arjantin ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde darbe sonrası dönemdeki anayasal süreçleri, sivilleşme yolunda toplumsal talepleri ve reformları ve bu süreçlerin demokratikleşmeye katkısını sorgular. Elde edilen bulgular kapsamlı bir literatür ve teorik çerçeve bağlamında çözümlenmiştir. Ulaşılan bilgilere göre; Arjantin ve Türkiye'de askeri darbelerin sonrasında ki demokratikleşme süreçleri farklı dönemlerde gerçekleşmiş; Arjantin'de hemen darbe sonrası başlayan sivilleşme ve geçiş dönemi adaleti inşası 1980'li yıllarda başlamış, Türkiye'de ise darbeden yaklaşık 30 yıl sonra Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin tetiklemesi ile başlamıştır. Arjantin'de sivil toplum kuruluşlarının yoğun sivilleşme ve darbe ile yüzleşme talepleri ve seçilen yeni yönetimler tarafından gerçekleştirilen anayasal reformlarla birlikte "*geçiş dönemi adaleti*"¹ (İctj 2016) kapsamında adımlar atılmıştır. Türkiye'de ise 1990'lı yılların sonlarında cılız sesle dillendirilen sivilleşme süreci ancak 2000'li yılların sonlarında AB'ye uyum sürecinde gerçekleştirilen asker-sivil ilişkilerinin yeniden yapılanması ile başlamıştır. Tez kapsamında Arjantin'in 1980'li yıllarda başladığı sivilleşme yolunda

¹Geçiş dönemi adaleti: "Kitlel insan hakları ihlallerini telafi etmek için farklı ülkeler tarafından uygulanmakta olan adli ve adli olmayan tedbirlerin alındığı kümeye işaret eder. Bu önlemler; cezai kovuşturmalar, hakikat komisyonları, tazminat programları ve kurumsal reformların gibi çeşitli mekanizmalar içerir"

yapılan anayasal reformlar ve Türkiye'de gerçekleştirilen asker-sivil ilişkileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu incelemeden elde edilen bulgular ışığında Türkiye'de 2007 sonrası yapılması düşünülen yeni anayasada ki değişiklikler, temel hak ve hürriyetler, vatandaşlık, insan hakları ve hakikat komisyonu tartışmaları yapılmıştır. Bu çalışmada karşılaştırmalı karşılaştırmalı siyaset bilimine katkıda bulunacağı gibi, geçiş dönemi adaleti üzerine yapılan araştırmalara da katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Arjantin, Türkiye, Askeri darbe, anayasal süreç, sivil-asker ilişkileri, temel hak ve hürriyetler, insan hakları, hakikat komisyonları, yeniden yapılanma süreci

Araştırmanın Önemi ve Kapsamı

Türkiye'de son on yılda damgasını vuran tartışmalardan birisi askerin müdahalesi olmadan hazırlanan anayasanın demokratikleşme için özel önem arz ettiği ve bu tür bir anayasanın nasıl olması gerektiğidir. Bu sorunun cevabının bulunmasına katkı sağlayacak bir çalışma olarak Türkiye'ye askeri darbe yaşama deneyimleri açısından benzeyen Arjantin'in anayasasını hazırlarken geçirdiği süreçlerden, tecrübe ve deneyimlerden yararlanabilme amacı hedeflenmiştir. Arjantin'de anayasal süreçte insan hakları kavramının nasıl şekillendiğini; ülkemizde yapılması planlanan yeni anayasa tartışmalarında nasıl rol modeller çıkarıldığına bakılacaktır. Türkiye ve Arjantin asker-sivil ilişkileri, siyasal kültür, darbe öncesi yaşanan siyasal dinamikler ve dış politika dinamikleri, darbe sonrası dönemdeki anayasal reformlar, anayasa maddelerinin uygulanışı ve demokratik süreç sırasında alınan kararların nasıl uygulandığı ve bu kararların geçiş dönemi inşası ve demokratikleşme açısından önemi tartışılacaktır.

Araştırma Soruları

Tezin ana araştırma sorunları: Türkiye ve Arjantin'de asker-sivil ilişkileri hangi siyasi ve sosyal değişkenler açısından benzerlik ve farklılıklar gösterdiği ve darbe sonrası ve askeri rejim sonrası dönemlerde (Arjantin 1982 Türkiye 1983) yaşanan sivilleşme yolundaki siyasi süreçleri tetikleyen sosyal ve siyasi faktörler arasında benzerlik ve farklılar nelerdir? Gözlemlenen farklılar ile geçiş dönemi adaleti ve demokratikleşme arasında nasıl bir ilişki ortaya çıkar?

Bu sorunsal aşağıdaki alt sorunlar ile birlikte ele alınacaktır.

- i. Arjantin'in anayasa formları, insan hakları, siyasal istikrar, katılım ve sıkça yaşanan darbeler göz önüne alındığında Türkiye arasındaki benzerlikleri ve yeniden yapılanmadaki farklılıklar nelerdir?
- ii. Yapılması planlanan yeni anayasa için Arjantin'deki anayasa yapım süreci takip edildi mi?
- iii. Türkiye'de 1980 darbesi sonrası anayasal reformlar neden gecikti? Reformların gecikme nedenleri ile bağlantılı olan siyasi dinamikler ve hukuki yapılar nelerdir?
- iv. Türkiye'de Hakikat Komisyonları neden kurulmadı? Hakikat komisyonlarından ve Geçiş dönemi adaleti mekanizmasından ne kadar haberdarız?

ABSTRACT

**DISCUSSIONS FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS, CITIZENSHIP,
HUMAN RIGHTS AND TRUTH COMMISSION IN THE NEW CONSTITUTIONS
PLANNED TO BE ADOPTED IN POST-2007 TURKEY IN THE LIGHT OF
ARGENTINA'S DEMOCRATIZATION EXPERIENCES.**

Yurdağer VAR

Global Politics And International Relations

Prof. Dr. Nilüfer NARLI

August 2016, 139 pages

As is seen with the numerous country examples in Latin America and the Middle East, developments in the periods following the coups caused initiation of the new constitutional processes carrying the army to a central position in the decision-making processes. Different tutelage regimes emerged institutionalizing the effect of soldiers on decision-making processes. As the examples analysed within the scope of thesis show, the army had authority in the decision-making processes in legislative and executive bodies as a result of the extended powers gained in the post-coup period. There are constitutional regulations increasing the power of the army in political decision-making mechanisms or guaranteeing the protection of this power; however, there are also examples that result with the demilitarization and exclusion of the army from the political processes including those that resulted with the constitutional and legal regulations leading to the judgement of the coup plotters. These examples are important in terms of revealing the ever-existing relation between the military coups, constitutional processes and reforms thus they were analysed within the scope of the thesis.

In general, the present thesis is an example of the comparative study method. Soldier-civilian affairs in two countries will be studied in consideration of the following particularities and by making a comparison: Political conditions before transition into democracy, fundamental rights and freedoms that arose during the constitutional

processes in the post-coup period, regulations on citizenship, non-profit organizations, human rights and legislative regulations and social demands shaping the transition period's justice in Argentina and Turkey, The most important difference between Argentina and Turkey truth commissions studied in the present thesis were not formed in Turkey as was done in the post-coup period in Argentina. Causes of such difference will be analysed in the light of information. In general, 1976 coup in Argentina and 1980 coup in Turkey have been taken as reference.

Initially, theoretical framework of thesis has been based on the political comparisons made by Gabriel Almond, a comparative politics theoretician, on Latin American countries. Constitutional regulations made during the reconstruction of the society have been analysed with particular regard to coups made in Turkey and Argentina as a result of politicization of the army, political processes in the post-coup period, shift towards the control of the public in the military-civilian relations and democratization based on the concealed tutelage of Luckham that contributed to the military-civilian relations and types of military interventions in underdeveloped countries as suggested by Huntington in the 3rd wave theory.

The thesis focuses on the constitutional processes in the post-coup period in the democratization process of Argentina and Turkey, social demands and reforms towards demilitarization and contribution of such processes to the democratization. Findings have been analysed in accordance with a comprehensive literature and theoretical framework. Findings showed that democratization processes of Argentina and Turkey after the military coups occurred in different periods; demilitarization and transition justice construction started immediately after the coup in Argentina, however in Turkey, the process started with the triggering of the adaptation period to the Europe Union approximately 30 years later than the coup. In Argentina, steps were taken towards *"transition period justice"*² (İctj 2016) as a result of the demands of the non-profit organization for demilitarization an confrontation with the coup and constitutional reforms made by the new elected governments. In Turkey, demilitarization process voiced almost silently in the end of the 1990s started with the reconstruction of the

²Transition period justice: "A set of judicial and non-judicial measures implemented by various countries in order to compensate for the mass human rights violations. These measures involve various mechanisms such as criminal investigations, truth commissions, compensation programs and institutional reforms"

army-civilian relations in the adaptation period to the EU in the end of 2000s. The present thesis compares the constitutional reforms made in Argentina in the beginning of 1980s towards demilitarization and army-civilian relations in Turkey. Findings obtained from this comparison are used to discuss constitutional reforms contemplated in Turkey for the post-2007 period, fundamental rights and freedoms, citizenship, human rights and truth commission. The present study will contribute to the political sciences and studies conducted in connection with the transition period justice.

Key words: Argentina, Turkey, Military coup, constitutional process, civilian-army relations, fundamental rights and freedoms, human rights, truth commissions, restructuring process

Subject and Scope of the Study

One of the debates that left a mark on the last decade of Turkey is the importance of the constitution that is designed without military intervention towards democratization and how such a constitution must be, The objective is to benefit from the processes and experiences carried out and gained during the design of the constitution by Argentina that is similar to Turkey with regard to military coup experiences as it is thought that gaining insights on such experiences would contribute towards finding the answer of the aforementioned question. The way human rights were shaped during the constitutional process in Argentina will be analysed to see which role models would appear for the process of the new constitution contemplated in our country. The importance of the army-civilian relations, political culture, political dynamics and foreign policy dynamics in the pre-coup period, constitutional reforms in the post-coup period, implementation of the constitutional articles and the relevant decisions in Turkey and Argentina will be discussed in terms of constructing the transition period and democratization.

Research Questions

Main research questions of the study: What are the differences and similarities of army-civilian relations in Turkey and Argentina in terms of political and social factors and what are the differences and similarities between the social and political factors triggering the political processes experienced towards demilitarization in the post-coup and post-military regime periods (1982 for Argentina, 1983 for Turkey)? What is the link between the differences found and transition period justice and democratization?

Answers shall be sought to this question in consideration of the following sub-questions

- v. What are the similarities of Argentina with Turkey and differences in its reconstruction process in consideration of its constitutional reforms, human rights, political stability, participation and frequently experienced coups?
- vi. Was the constitutional design process of Argentina followed for the new constitution contemplated in our country?
- vii. Why were the constitutional reforms delayed in Turkey in the period following the 1980 coup? What are the political dynamics and legal structures linked with the causes of delay experienced with reforms?
- viii. Why Truth Commissions were not established in Turkey? What do we know about Truth Commissions and Transition Period Justice mechanism?

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xii
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 ASKERİ MÜDAHALE ÇEŞİTLERİ.....	22
1.2 ANAYASA VE ÇEŞİTLERİ	22
1.2.1 Türkiye ve Diğer Ülkelerdeki Anayasalara Genel Bakış.....	24
2. ASKER-SİVİL İLİŞKİLERİ VE ANAYASAL SÜREÇLER DÜNYA ÖRNEKLERİ	27
2.1 SİVİL - ASKERİ DİKTATÖRLÜKLER VE DARBELER	27
2.2 ARJANTİN VE SİYASİ YAPISI	30
2.2.1 İspanya Koloniliğinden Bağımsızlığa (1516-1810)	30
2.2.2 Federal Yönetime Geçiş (1810-1943)	32
2.2.3 Albaylar İhtilali (1943-1958)	34
2.2.4 Kısa Süreli ve Arka Arkaya Darbeler (1930- 1943).....	34
2.2.5 Darbe İle Yeni Bir Siyasi Akım Perónist Cephe (1943-1976).....	37
2.2.6 Yeniden Ulusal Yapılanma Süreci ve Kirli Savaş (1976-1983).....	40
3. TÜRKİYE'DE ANAYASA YAPIM SÜREÇLERİ.....	45
3.1 OSMANLI DA ASKER-SİVİL İLİŞKİSİ	45
3.2 DARBESİZ YAPILAN ANAYASALAR	47
3.2.1 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Yani 1921 Anayasası.....	47
3.2.2 Revize Edilen Yeni Modellerle 1924 Anayasası.....	48
3.3 TÜRKİYE'DE ANAYASA YAPTIRAN ASKERİ MÜDAHALELER.....	49
3.3.1 27 Mayıs 1960 İhtilali ve İlk Darbe Anayasası.....	49
3.3.2 1961 Anayasası Yapım Süreci	53
3.3.2.1 1961 Anayasası ile askeri vesayetin kazandığı haklar	54
3.3.3 12 Mart 1971 Muhtırası.....	55
3.3.3.1 Yarı darbe ve genişletilen anayasal yetkiler.....	55
3.3.3.2 1971 ve 1973'te değiştirilen anayasa ile askerin genişleyen yetkileri.....	58
3.3.4 12 Eylül 1980 Darbesi ve İkinci Askeri Anayasa Yapım Süreci	59

3.3.4.1	Darbeye götüren süreç.....	59
3.3.4.2	İkinci askeri anayasa ve 1982 Anayasasıyla değişen temel hak ve özgürlükler	61
3.3.5	Askerin Anayasa İle Meşrulaştırdığı Çıkış Noktaları	63
3.3.6	Günümüze Kadar 17 Kez Değiştirilen Anayasa ve Maddeleri	64
3.3.6.1	2007 yılına kadar geçen süreç	64
3.3.6.2	2007'den sonra değişen maddeler ve yeni anayasa yapma planı	69
3.3.6.3	2011 ve sonrası yeni anayasa yapma çalışmaları	76
4.	ARJANTİN ANAYASASI İLE TÜRKİYE ANAYASASI ARASINDAKİ BENZERLİKLER VE FARKLAR	81
4.1	HAKİKAT KOMİSYONLARI VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ	87
5.	SONUÇ	Error! Bookmark not defined.
	KAYNAKÇA	101

TABLÖLAR

Tablo 1.1: Türkiye'de 2011 yılında yapılan silahlı kuvvetler ve toplum araştırması.....	11
Tablo 2.1: 1930 ve 2012 yılları arasında Arjantin'de gerçekleşen siyasi olaylar (darbe, demokrasiye geçiş, kilometre taşı olaylar, hakikat komisyonu, darbe aktörlerinin yargılanması) kronolojisi	35
Tablo 4.1: Arjantin ve Türkiye'de darbe ve anayasa karşılaştırmalı özet tablosu.....	85
Tablo 4.2: Arjantin ve Türkiye'de gerçekleşen anayasal reformlar	86
Tablo 4.3: Arjantin Sivil Toplum Kuruluşları.....	88
Tablo 4.4: Türkiye Sivil Toplum Kuruluşları; Türkiye'de insan hakları, adalet, cinsiyet ayrımı, eğitim gibi amaçlar için kurulmuş STK'lar.....	89
Tablo 4.5: Diğer ülkelerde kurulan Hakikat Komisyonları	91

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: 1990 yılından 2011 yılına kadar kurumlara olan güvenin dağılımı.....	9
Şekil 1.2: Türkiye geneli silahlı kuvvetlere çok güvenenlerin oranı	10
Şekil 1.3: Arjantin ve Türkiye toplumu asker algısı ve güveni.....	11
Şekil 1.4: Türkler asker milletir görüşü	12
Şekil 1.5: TSK ve Diğer Kurumlara Güven Değeri	13
Şekil 1.6: Dünya Değerler Araştırmasına göre polise güven (Türkiye).....	14
Şekil 1.7: Dünya Değerler Araştırması polise güven ortalaması (Türkiye).....	15
Şekil 1.8: TSK'ya güveni belirleyen diğer görüşlere katılım değerleri.....	16
Şekil 1.9: Ergenekon ve Balyoz davalarına ait görüşlere katılım değerleri.....	17
Şekil 1.10: Askeri müdahaleler ve darbelere ait görüşlere katılım değerleri.....	18
Şekil 1.11: TSK-Hükümet ilişkisine ait görüşlere katılım değerleri.....	19
Şekil 1.12: Askeri Yargı ve Denetim ile ilgili görüşlere katılım değerleri	20
Şekil 1.13: Yaşanan gelişmelerden sonra Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili genel değerlendirmeler	21
Şekil 3.1: Anayasa değişikliği paketi; Hükümetin hazırladığı anayasa değişiklik paketi hakkında genel olarak ne düşündükleri sorulduğundaki seçmenlerin tavrı	72
Şekil 3.2: Anayasa değişikliği paketi; 29 Mart seçimlerindeki siyasi parti tercihlerine göre değerlendirildiğinde	73
Şekil 3.3: Yüksek yargının anayasa değişikliği paketine karşı çıkışı; Yargıtay, Danıştay ve HSYK gibi yüksek yargı makamlarının anayasa değişikliği paketine karşı çıkmasına katılımcıların tepkileri.....	74
Şekil 3.4 Partilerin anayasa değişikliği paketine olan tavrı; CHP'nin anayasa değişikliği paketini reddedici tavrı hakkındaki seçmenlerin tutumu	74
Şekil 3.5: MHP'nin anayasa değişikliği paketine olan tavrı bu mecliste değil bir sonraki seçilecek mecliste yapılması gerektiği şeklindeki görüşüne seçmenlerin tutumları.....	75
Şekil 3.6: Anayasa değişikliği paketi referanduma giderse; halkın tutumu.....	76
Şekil 4.1: Demokrasi endeksi araştırması, Arjantin ve Türkiye 2015	94
Şekil 4.2: Demokrasi endeksi araştırması, Arjantin ve Türkiye 2006-2015	95
Şekil 0.1: Milli Savunma Yüksek Kurulu	125
Şekil 0.2: 1961 Anayasasına göre milli güvenlik kurulu	126
Şekil 0.3: 1982 Anayasasına göre milli güvenlik kurulu	128
Şekil 0.4: MGK kurul üyeleri.....	130

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği (<i>EU: European Union</i>)
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri (<i>United States of America</i>)
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (<i>European Court of Human Rights</i>)
AİHS	:	İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (<i>European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms</i>)
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
AYM	:	Anayasa Mahkemesi
BDP	:	Barış ve Demokrasi Partisi
BM	:	Birleşmiş Milletler Örgütü (<i>United Nations Organization</i>)
CAVR	:	Kabul, Hakikat ve Uzlaşı Komisyonu (<i>Comissão de Acolhimento, Verdade e Reconciliação de Timor Leste</i>)
CELS	:	Sosyal ve Hukuk Araştırmaları Merkezi (<i>Center for Social and Legal Studies</i>)
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CONADEP	:	Kayıp Kişiler Ulusal Komisyonu (<i>Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas</i>)
CVR	:	Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (<i>Comisión de la Verdad y Reconciliación</i>)
Dev-Genç	:	Devrimci Gençlik
DGM	:	Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİSK	:	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	:	Demokrat Parti
DYP	:	Doğru Yol Partisi
EAAF	:	Adli Antropoloji Ekibi (<i>Equipo Argentino de Antropología Forense</i>)
ERP	:	Halkın Devrimci Ordusu (<i>Ejército Revolucionario del Pueblo</i>)
ESMA	:	Deniz Kuvvetleri Teknik Okulu (<i>La Escuela de Mecánica de la Armada</i>)
FKF	:	Fikir Kulüpleri Federasyonu
HIJOS	:	Unutmaya ve Sessizliğe karşı Kimlik ve Adalet için Çocuklar (<i>Hijos e Hijas por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio</i>)
HP	:	Halkçı Parti
HSYK	:	Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü (<i>International Labour Organization</i>)
IMF	:	Uluslararası Para Fonu (<i>International Monetary Fund</i>)
INADI	:	Ayrımcılık, Yabancı Düşmanlığı ve Irkçılığa Karşı Ulusal Enstitüsü

İTÜ	:	İstanbul Teknik Üniversitesi
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararnameler
MGK	:	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	:	Milli Selamet Partisi
ODTÜ	:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.	:	sayfa
SETA	:	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SLRTC	:	Sierra Leone Hakikat ve Uzlaş Komisyonu (<i>Serra Leone Truth and Reconciliation Commission</i>)
SHP	:	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TDGF	:	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
TESEV	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
THKO	:	Türkiye Halk Kurtuluşu Ordusu
THKP-C	:	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
TRT	:	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UCR	:	Radikal Yurttaşlık Birliği (<i>Unión Cívica Radical</i>)
vb.	:	ve benzeri
WVS	:	Dünya Değerler Araştırması (<i>World Values Survey</i>)
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurumu
YSK	:	Yüksek Seçim Kurulu

1. GİRİŞ

Devletler, uluslararası sistemde yaşamlarını idame etmek için bazı gereksinimlere ihtiyaç duydular. Kemal Gözler'inde (Gözler, 2001, s. 108) tespit ettiği gibi *"devletin üç unsuru vardır: Millet, Ülke ve Egemenlik."* Egemenliklerinin göstergesi; kural koymak, hukuk vb. gibi unsurların yanında demokrasinin o topraklara yerleşmesidir. Bundan dolayıdır ki demokrasiye geçiş dönemlerindeki siyasi rejim, yönetim biçimi, seçim sistemi, anayasa, ülke çıkarları, resmi ideoloji, diğer ülkelerle nasıl temas kurulacağı, nasıl bir politika izleneceği gibi tercihler devamlılığın ve istikrarın temel taşları olmuştur.

Ulus devletler, demokrasiye geçiş süresince anayasa ile güvence sağlamaya çalıştılar. Tabii ki de bunun bir tespit olduğu ve kesin bir yargı içermediği gözden kaçırılmamalıdır. Bütün ulus devletlerin demokrasiyi benimsemek zorunda olduğu kanısı ortaya çıkamaz. Demokrasinin yerleşmediği, kurumlarında dahi gözükmeyen birden fazla ulus devlet sistem içinde mevcuttur. Ergun Özbudun'un (Özbudun, 1993, s. 51) belirttiği gibi; *"Demokrasiye geçiş, kısacası, yeni doğan 'Siyasal Sınıf'ın, 'Kamu Kurumları'nı yaratma süreci olarak tanımlanabilir. Burada temel varsayımımız, demokrasiye geçiş yolunun, anayasanın yapılma biçimini yakından etkilediğidir."*

Demokrasiyi yazılı bir anayasa ile sağlamaya çalışan uluslar arasında en dikkat çeken ve siyasi süreçleri birbirine benzer özelliklere sahip iki devlet ortaya çıkmaktadır; Arjantin ve Türkiye. Bahsi geçen iki ülke önemli sıklıkla askeri darbe deneyimini yaşamış ve darbe sonrası anayasal değişikliklerle demokrasileri sınırlandırılmış veya genişletilmiştir. Dönem olarak ele alındığında 1930 ile 1979 yılları arasında Arjantin'de birden fazla darbe gerçekleşmiştir (Kohut & Vilella, 2010). Türkiye'de ise 1960, 1971, 1980 darbelerinin (SETA, 2012, s. 9) ve 1997 post - modern darbesi (Özcan, s. 5) göz önüne alındığında söz konusu olan bu iki devlet demokrasiye geçiş ve anayasa yapım sürecini zor şartlar altında geçiren ülkelerin başında gelmektedir.

Bu iki ulus devleti (Türkiye ve Arjantin) demokrasilerini yerleştirmeye çalışırken, bu tez kapsamında açıklanan; iç ve dış dinamiklerinin harekete geçmesi sonucu, güçlü ve yapısı gereği sistemli organize olmuş kurumu tarafından yönetimine sıkça el

konulmuştur. Türkiye'de, ordu sadece yönetimi ele almakla kalmayıp, uzun süren iktidarları sırasında demokrasiye bağlılıklarını göstermek, yaptıkları darbeleri meşrulaştırmak için kendi sistem ve kurum terbiyesi doğrultusunda anayasa yapma talepleri olmuştur. Nitekim de anayasal sürece sürekli müdahale edip kaba tabiri ile kurumun çıkarları doğrultusunda, darbeyi gerçekleştiren üst düzey komuta kademesini anayasal düzlemde koruma amaçlı yasalar çıkartılmıştır. Bu iki ülkede siyasal sınıf, askeri kanadın hegemonyasında oluşturulmuş bir demokrasi ve anayasalcılık deneyimini yaşamıştır.

Demokrasi için kamu kurum ve kuruluşların önemi askeri darbelerin arka planları analiz edildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu neden, ağırlıklı olarak Arjantin'in yeni anayasasının formunu değiştirme yoluna gitmesini sağlamıştır. Yaşadığı askeri darbelerden sonra girdiği siyasal istikrarsızlık ve getirisi olan ekonomik bunalım değişiklik sürecini hızlandırmıştır. Sıkça yaşanan askeri müdahaleler süresince meydana gelen insan hakları ihlalleri yeni anayasasındaki en temel madde başlığı olmuştur. Sürekli ordunun baskısıyla karşılaşan Arjantin demokrasisi, askeri rejimin koyduğu setleri aşmak için daha katılımcı bir anayasa yapımı gerçekleştirmiştir. Türkiye ise bu askeri darbe sürecini tam olarak aşamamakla beraber demokrasinin yeniden inşası için bazı adımlar atmıştır. Fakat yeni anayasa yapım süreci Arjantin'deki kadar başarılı gelişmemiş ve insan hakları başta olmak üzere, katılımcı, siyasal istikrarlı bir anayasa oluşturamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti hala askeri darbecilerin yaptığı 1982 anayasası ile yönetilmektedir. Bu tespitler anayasanın neden bu kadar önemli olduğunu ve Türkiye'nin neden Arjantin ile karşılaştırıldığının bir açıklaması, Arjantin'in neden Türkiye'ye rol model olması gerektiğinin en basit sebeplerinden biridir.

Bir ülkenin, anayasa yapım sürecinin demokrasiye olan inancıyla doğru orantılı olduğu aşîkârdır. Bu konu üzerine destekleyici birden fazla paradigma ortaya atılmıştır. Arato (Arato, 2010, s. 1) bu süreci; *"egemen-sonrası (post-sovereign) anayasa yapımı"* biçiminde ifade edilmiştir. Hart (Hart, 2003, s. 1-12) ise *'demokratik anayasa'* yapımı tanımını kullanmıştır. Bu tanımlar Fransız başta olmak üzere Amerikan anayasalcılık düşüncesinden daha uzak bir bakış açısı ortaya koymuştur. Hazırlanan anayasanın tamamlanması neticesinde ortaya çıkarılan metinlerden daha çok anayasanın nasıl yapıldığını ve sürecin nasıl işlediği üzerinde durmaktadırlar. Yine Hart'a (Hart, 2003, s.

3) göre; "*demokratik anayasa yapımı, anayasayı elit bir grubun değil, doğrudan halkın ürünü haline sokmaktadır.*"

Bir toplumda demokrasiyi tanımlayabilmek için öncelikle o toplumun, temel hak ve hürriyet, insan hakları, vatandaşlık, seçme ve seçilme hakkı gibi kavramlara ne kadar aşikar olduğu; bunun bir göstergesi olarak anayasa yapımında halkın bütün kesimlerinden fikir ve onay alması yani oydaşmacı ve katılımcı bir metnin oluşturulmasıyla kendini göstermektedir. Öte yandan böyle bir oydaşmacı durumun oluşması için gerekli ortamı hazırlayacak seçim sistemleri de önem kazanmaktadır. Colomer'de (Colomer, 2005, s. 17) '*seçimlerde çoğunlukçu siyasal iktidar yerine orantılı temsil ilkesini benimseyen demokrasilerin 1800'lü yıllardan 2002'ye kadar ki süreçte dünya ölçeğinde ağırlık kazandığını*' saptamıştır.

Gabriel Almond'ın (Almond, 2000) açıkladığı gibi;

Batı'da önce uluslar, sonra hükümet otoritesi ve yasaya saygı alışkanlığı oluştu. Zamanla seçim, siyasal partiler, baskı grupları ve iletişim araçları gelişti. Bunların sonucu olarak, "uyruk"lar "yurttaş"a dönüştü. Sonunda da sıra, refah isteklerinin gerçekleşmesine geldi. Oysa, Yeni ulusların devlet adamları, bu sorunların hepsiyle aynı anda karşı karşıya kalıyorlardı.

Özellikle de yeni uluslar anayasayı yani toplumsal sözleşmeyi hazırlamak için fazla vakit kaybetmeden anayasa yapma sürecine girmişlerdir.

Uluslararası sistemde önemli birer güç olarak kabul edilmiş devletlerin birer anayasası vardır. Yazılı birer metne sahip olmak ülkenin gelişmişliğini göstergesi olduğu kanaatindeyim. Örnek vermek gerekirse ABD, 1787'de ilk anayasasını kabul etmişti. Yazılı metin geleneği üzerinden demokrasiyi bazı ülkelerde bağdaştıramayız. Mesela demokrasinin beşiği olarak kabul edilen İngiltere'nin siyasi ve anayasal yapılanmasına baktığımızda 'Demokrasiye geçmek için bir yazılı metne sahip olmak gerekmekte midir?' sorusunu akıllara getirmektedir.

İngiltere, dünyada yazılı anayasası olmayan tek devlettir. Bazı yazılı yasaların yanında tarihten kalan gelenekler ve yazısız kurallar "*Common Law*"³ şeklinde İngiliz sistemini

³Common Law; Büyük sömürgeci devletlerde özellikle de İngiltere'nin uyguladığı sistem olarak ortaya çıkmış, hukukun temelini emsal kararlar şeklinde oluşturan yasallaşmamış kanunlara verilen ortak addır. İlk olarak İngiltere'de gözüktüğü için bu sisteme Anglosakson sistem veya ortak hukuk adı verilir. Yargıçların davalarda verdikleri hükümlerin emsal gösterilerek diğer davalarda uygulanmasını içerir.

düzenlemektedir. İngiltere örneği dışında genel olarak belirli kurallarla çevrelenen toplumların siyasal yaşamlarında demokrasiyi algılamaları yönünden çok önemli bir rol oynadığının örnekleri vardır. Fransa, Amerika, Brezilya, Şili ve Arjantin gibi ülkelerin yazılı metinleriyle, yani anayasalarıyla demokrasiye nasıl adım attıklarının göstergesi ve ispatıdır.

Anayasa mantığının oluşmasında kilometre taşı olarak gösterebileceğimiz; Thomas Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau'nun 'toplumsal sözleşme' kuramını literatüre sokan en ünlü filozoflardır. Bu filozofların teorik çalışmaları günümüzde yaşadığımız anayasal monarşi, liberal demokrasi ve cumhuriyetçiliğin temelini hazırlamıştır. Rousseau'ya (Rousseau, 1990, s. 18) göre;

Toplumsal düzen, tüm öteki hakların temelini oluşturan bir haktır ve bu doğadan gelme değildir, anlaşmaya dayanır. Madem hiç bir insanın, benzeri üstünde doğal bir yetkesi yoktur ve madem kaba güç bir hak yaratmaz, öyleyse insanlar arasında her çeşit haklı yetkenin temeli olarak kala kala yalnız sözleşmeler kalıyor.

Toplumsal sözleşme olarak kabul gören anayasanın, yapımına halkın özellikle de halkı temsil edebilecek, halk tarafından seçilmiş bir organ tarafından hazırlanması gerekmektedir. Burada kurucu meclis veya kurulacak bir anayasa komisyonu ayırımı yapılmaksızın, halkın mümkün oldukça geniş ölçüde seçimini, yönelimlerini ve isteklerini yansıtmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının katılımı, öneri ve görüşleri dikkate alınıp uzlaşmacı bir anayasayı ortaya çıkartılmalıdır ve ilk sözü halkın söylediği gibi son sözü de halk söylemelidir. Çıkan anayasa taslağının halkın oyuyla yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Bu şartlar sağlandığında yapılan anayasanın hem yapım aşamasında hem de yapımı sonucunda ortaya çıkan metinler incelendiğinde ancak demokratik olup olmadığı kanısına varılabilir. Aslında burada bakmamız gereken taraf sadece metnin yazılmış olması değil, yazılan metinlerde temel hak ve hürriyetler, insan hakları ve vatandaşlık kavramlarının asker-sivil ilişkileri sürecinde hangi koşullarda ortaya çıktığı ve nasıl şekillendiğidir. Oluşturulan anayasa metninin halkın büyük bir kesimi tarafından kabul görüp görmediği önemli bir parametredir fakat bu hususta dikkat edilmesi gereken anayasa metninin halka sunulmadan önce hazırlanış aşamasına halkın da dahil olup olmadığıdır. Kısacası yapım sürecinin demokratik yöntemler çerçevesinde gerçekleşmesidir. Halkoylaması, yazılan

metni meşrulaştırmak anlamındadır. Özbudun (Özbudun, 1993, s. 113) bu durumu iki farklı çıkış noktasından ele alarak incelemiştir:

Bütün anayasa yapımı süreçlerinde görülmeyen üçüncü aşama, anayasayı hazırlayan organın kabul ettiği metnin, kesinleşmek üzere halkoyuna sunulmasıdır. Eğer anayasa tam demokratik olmayan bir yöntemle hazırlanmışsa halkoylaması, bu anayasaya bir ölçüde demokratik meşruluk kazandırmanın tek yoludur (Türkiye 1961-1982, Fransa 1958). Ancak birçok ülke, demokratik meclislerce kabul edilmiş anayasaları da, demokratik meşruluklarını pekiştirmek amacıyla halkoyuna sunmuşlardır.

Demokratik anayasa yapma bağlamında halkoylamasının önemi dışında anayasayı hazırlayacak olan siyasal erkin ve siyasal rejimin çeşidi de önemlidir. Sadece askeri rejimler diktatörlüğe dönüşmez. Demokratik gözükken sistemlerde bile diktatörlük yaşandığına şahit olunabilir. Roger-Gerard Schwartzenberg'in (Schwartzenberg, 1971, s. 27) belirttiği gibi; "Geri kalmış ülke rejimlerinin bazı istisnalar dışında üç önemli özelliği olduğudur. Bunlar; Tek parti, kişisel iktidar ve baskı."dır.

Platon'un da (Platon, 1992, s. 29) devlet adlı eserinde belirttiği gibi; " Tiranlığı başa geçirenin Demokrasiden başka bir yönetim biçimi olmadığını varsaymak akla yakındır." Sivil diktatörlük ve vesayet (Platon, 1992, s. 32) üzerine denk gelen tanımında ise;

Alelaide insanlar da, bir insanı tutarak kendi gözdeleleri ya da parti önderleri yapmaya ve onun yerini yükseltip büyümeye alışkın değiller midir? –"Alışkındırlar" – Öyleyse, apaçık görünüyor ki, nerede bir tiranlık türerse, kaynağı bu demokratik parti önderliğidir.

Demokrasinin temel araçlarından olan siyasi partilerin bu süreçlerde önemli etkileri gözükmektedir. Bu tespiti Robert Michels çok net bir şekilde "Oligarşinin Tunç Yasası" adını verdiği teorisinde anlatmaktadır. Michels'in (Michels, 2001, s. 224-235) ifadesi ile;

Seçilmişlerin seçmenler, vekillerin vekalet verenler, delegelerin delege edenler üzerinde egemenlik kurmasına yol açan örgütün kendisidir. Örgütten bahseden gerçekte oligarşiden bahsediyor demektir.

1950'lerin sonlarında başlayan siyasi partilerin etkinliği ve otoriter rejimlerin çöküşünün sonucu olarak ülkelerin, ortaya çıkan siyasal kargaşalardan kurtulmak için demokrasiye geçme isteği önemli bir etken olmuştur. Fakat ortaya çıkan demokratik olarak ifade edilen yönetim sistemlerine bakıldığında sivil erkin otoriterlikten vazgeçmediği, demokratik sistemin aksine diktatörlüğe evrildiği de görülmüştür. Bu tespitin kanıtı olarak "Karanfil Devrimi"ne kadar olan süre içerisindeki Portekiz'i ve diktatör António

de Oliveira Salazar'ı gösterilebiliriz. Sivil diktatörlüğün sonucunda belirli bir çoğunluğu temsil eden sivil anayasaların da yapıldığı gözlenmektedir. Ergun Özbudun'un (Özbudun, 1993, s. 15) da ifade ettiği gibi;

Geçiş sürecini inceleyen yazarların üzerinde durdukları ikinci yapısal faktör, otoriter rejim döneminde toplumda meydana gelen sosyal çoğulculuşma ve mobilizasyonudur. Liza'nın tanımından hareket edilirse, otoriter rejimlerin ayırıcı özelliklerinden biri, sınırlı bir çoğulculuşmaya izin vermektedir.

Sivil diktatörlükleri bitiren askerî müdahalelerdir. Bundan yola çıkarak, demokrasilerde sivil-asker dengesinin çok hassas kurulması gerekmektedir. Çünkü diğerlerine göre daha düzenli bir örgüt yapısı olması, orduyu; devlet kurumları içerisinde çok güçlü yere oturtmaktadır. Bu nedenle siyasal sisteme çok rahat ve hızlı bir şekilde müdahale edebilmektedir. Ordunun müdahalesi, sivil darbelerden farklılıklar gösterir. Kışlalı'nın (Kışlalı, 2010, s. 134) belirttiği gibi;

Asker iktidarı ele geçirdikten sonra da, üç olasılık vardır: Ya iktidarı doğrudan kendisi kullanır (Mısır'da General Necip ve Albay Cemal Abdül Nasır Darbesi'nde olduğu gibi); ya yürütme de siviller bırakılır, ama Devrim Komuta Konseyi ve Milli Güvenlik Konseyi benzeri askerî kurullarla, askerî mahkemelerle, son yetki ve denetim elde tutulur (Irak'ta General Kasım Darbesi'nde, Türkiye'de 12 Eylül'de olduğu gibi); ya da ordu, iktidarı kendi seçtiği siviller aracılığıyla kullanmayı seçer, geri planda kalır. Kendi içinden çıkanların sivilleşerek iktidarı devraldıkları, bu güvence içinde ordunun kışlasına çekildiği durumlar da üçüncü olasılık içinde değerlendirilebilir.

Ordunun darbe yapmasının nedenleri üzerine çalışan siyaset bilimcilerinden farklı olarak; Huntington (Huntington, 1965, s. 55-107); "az gelişmişlik ya da gelişmekte olan ülkelerdeki darbelerin; askerî kurumların sosyal ve örgütsel yapısından kaynaklanmadığını daha çok toplumun siyasal ve kurumsal yapısından kaynakladığını" ileri sürmüştür. Durumu kurumsallaşma ile kavramlaştıran Huntington (Huntington, 1965, s. 55-107) da; "Lucian Pye, Ward, Rustow, Emerson, Einstadt, Parsons, Coleman, Daniel Lerner, Riggs, Almond ve Verba'yı⁴ siyasal gelişme kavramına yükledikleri anlamlar nedeniyle, aynı sebeple, meşru olsa bile keyfî" bulmaktaydı.

⁴ Yukarıda ki alıntıda ismi geçen araştırmacıların konu ile ilgili kitapları ve makaleleri sunulmaktadır; Lucian W. Pye. ed., Communications and Political Development (Princeton 1963) Robert E. Ward and Dankwart A. Rustow, eds., Political Modernization in Japan and Turkey (Princeton 1964) Rupert Emerson, Political Modernization: The Single - Party System (Denver 1963) James S. Coleman, Gabriel A. Almond and Coleman, eds., The Politics of the Developing: Areas (Princeton 1960) Fred W. Riggs, "Bureaucracy and Political Development: A. Paradoxical View" Joseph La Palombara, ed., Bureaucracy and Political Development (Princeton 1963) and Einstadt.

Huntington'a (Huntington, 1969, s. 194) göre;

Askeri müdahaleler az gelişmiş ülkelerde sosyal güç ve kurumların siyasallaşması sonucu meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle, az gelişmiş toplumlarda siyaset özerk, uyumlu ve esnek değildir. Tüm sosyal sınıf ve güçler fonksiyonel olarak henüz ayrılmamıştır ve doğal olarak hepsi sürece katılmaktadır. Dolayısıyla, az gelişmiş ülkelerde ordu da dahil olmak üzere toplumun tamamı siyasallaşmaktadır. Yani bürokrasi, basın, üniversiteler, sendikalar, dinsel sınıflar vb. dahil olmak üzere toplumdaki tüm sosyal güç ve kurumlar siyasal bir nitelik taşımaktadır.

Bunun yanı sıra Komünizm'in çökmesinden sonra Huntington, tezini daha farklı bir noktaya taşımıştır. Demokratikleşmeyle ilgili olarak, aktörleri ya da demokratik istikrar için yapısal koşulları yani siyasal istikrarla - askerî profesyonellik, siyasal katılma ve siyasal kurumsallaşma, siyasal ideallerle - siyasal davranış arasındaki ilişkiler hakkında yaptığı genellemeler ile teorileri farklı yargılar içermektedir. Üçüncü Dalga, Huntington'un (Huntington, 2002, s. 23-27) "*demokrasinin kendi başına iyi bir şey olduğu; bireysel özgürlük, iç istikrar, uluslararası barış ve ABD bakımından olumlu sonuçları olduğu inancına*" dayanmaktadır. Huntington'un sivil-asker ilişkilerinde ki "*kurumların ayrılması teorisi*"ni geliştiren ve tezin kısıtladığı bazı noktaları sosyolojik açıdan genişleten Schiff'in uyum teorisi olmuştur. Schiff (Schiff, 2009, s. 32-33) üç taraflı bir ortaklıktan bahsetmektedir; "*Askerin, siyasi elitlerin ve vatandaşlarında içinde bulunduğu, her üç tarafında işbirliği içinde olduğu bir ilişki olması gerektiği*"ni savunmaktadır. Robin Luckham (Luckham, 1971, s. 4) ise; böyle bir ortamda "*askeri darbelere götüren sürecin ortadan kalkacağını ve askeri darbelerin azalacağını*" iddia etmektedir. Schiff, Huntington'un teorisinde ki kurumların ayrımı ilkesinde, ülkelerin kendine has kültür ve tarihsel deneyimleri göz ardı edilerek sadece Amerikan deneyiminden yola çıktığını belirtmektedir. İşte bu nokta ülkelerin kendine has kültür ve tarihsel devinimlerinin, asker-sivil ilişkilerinde önemi ortaya konmaktadır. Teorinin özünde sert bir ayırımın yerine daha yumuşak ve birbirleriyle uyum içinde oluşturulacak bir etkileşiminde var olabileceği gösterilmektedir.

Sivil-asker ilişkileri üzerine diğer kabul gören teori ise Luckham'dan gelmiştir. Luckham (Luckham, 1971, s. 29) *gizli vesayet (covert guardianship)* modeli olarak tanımladığı teorisinde;

Dolaylı olarak, ordu uzun vadede ulusal çıkarları takip edecek, ulusal güvenlik anlayışına uygun bir siyasi düzeni desteklemek olarak görüyor. Asker, ülkenin, ulusal çıkarını takip eden, ulusal güvenliği destekleyecek bir sistemi istemesinden kaynaklı siyasi aktör olarak kendisini göstermektedir."

1960 yılında Türkiye'de yaşanan askeri darbe bu teoriye örnek olarak gösterilebilir.

Nilüfer Narlı (Narlı, 2011, s. 215-216) ise; *Türkiye'de ki sivil-asker ilişkilerinin Schiff'in uyum teorisi ile Luckham'in gizli muhafızlık modelinin bir karması olduğunu* belirtiyor. Narlı; askeri müdahale teorilerinin daha iyi anlaşılması ve darbelerin incelenmesi için şu önerilerde bulunuyor:

1. *Ordunun siyasi karar almalar da etkenliği*
2. *Sivil ve askeri kurumların güçlülüğü ve zayıflığı, bundan evvel darbelerin en baskın ilişkisi ise sivil kurumların zayıflığı*
3. *Sivil-asker ilişkisinde, belirgin birkaç form olan Lukham'ın 'etkileşim', 'kontrol', 'muhafızlık' veya Schiff'in uyumluluk toerileri incelendiğinde*
4. *Politik kültürde güvenlik kültürüne bakıldığında*
5. *Dış politikada ki gidiş, savaşlar, bölgedeki siyasi gelişmeler ve benzerleri.*

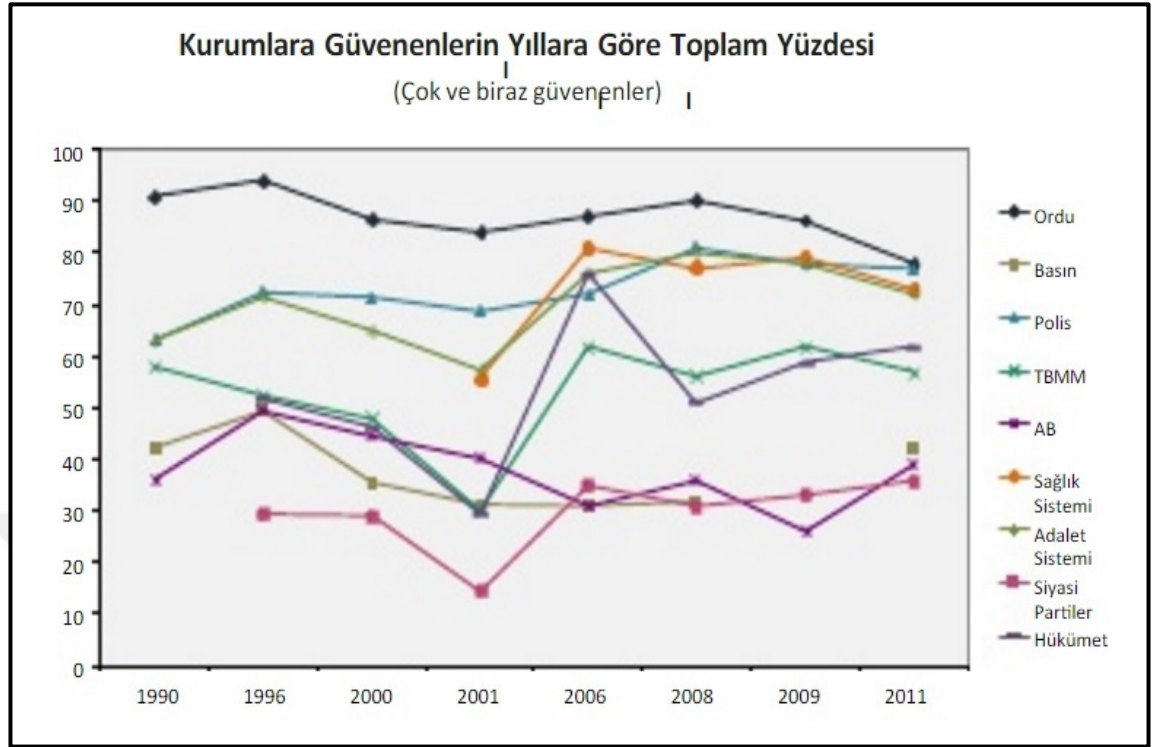
Narlı (Narlı, 2011, s. 216-217):

Türkiye'de ki ilk kültürel yapının bir ayağının 1980 yılına kadar hakim olan hiyerarşik, otoriter ve seçkin kültürün olduğunu, bu süreçten sonra liberal politikalar ve ekonomik fikirlerle değişmeye başladığını ifade ediyor. İkinci ayağı ise; 'Her Türk asker doğar', 'Türk milleti asker bir millettir' ve 'Şehit olmanın' yüceltildiği militarist inançlar ve görüşler. Dıştaki ve içteki düşmanlardan bizi korur inancıyla Ordu mistik bir kuruma haline geldi ve orduya karşı geleneksel bir saygı ortaya çıktı. Böyle bir siyasi kültürde, Türkiye her zaman düşman ülkeler tarafından çevrili olarak canlandırılan bir güvenlik kültürü ile gizli vesayet modeli aralıksız devam etti.

Narlı'nın bu tespitinden yola çıkarak; Türkiye'de askere karşı tutumunun Arjantin'e oranla daha yumuşak olduğunu ve ordunun saygı duyulan bir kurum haline geldiğini tespit edebiliriz. 1980 darbesi ve sonrasındaki dönemlerde Milli Güvenlik Kurulu'nun gücünün arttığı ve askere duyulan saygının en üst seviyede olduğu gözlemlenmektedir.

1990 yılından 2011 yılına kadar geçen süreçte ise; Şekil 1.1'de görüldüğü gibi (Esmer, 2012, s. 49) orduya güven, 2001 yılında bir düşüş gösteriyor. Bunu o yıl hemen bütün kurumlarda gözlenen güvensizliğe bağlayabiliriz. Esas anlamlı olan ise, 2008'den sonra gözlenen düşüştür. 2008 yılında orduya güvenenler (çok ve biraz güvenenlerin toplamı) yüzde 90 iken, bu oran 2009'da yüzde 86'ya, ama çok daha önemlisi 2011-12'de yüzde 78'e düşüyor. Sonuç olarak orduya güven yıllar içinde oldukça düşüş yaşamıştır.

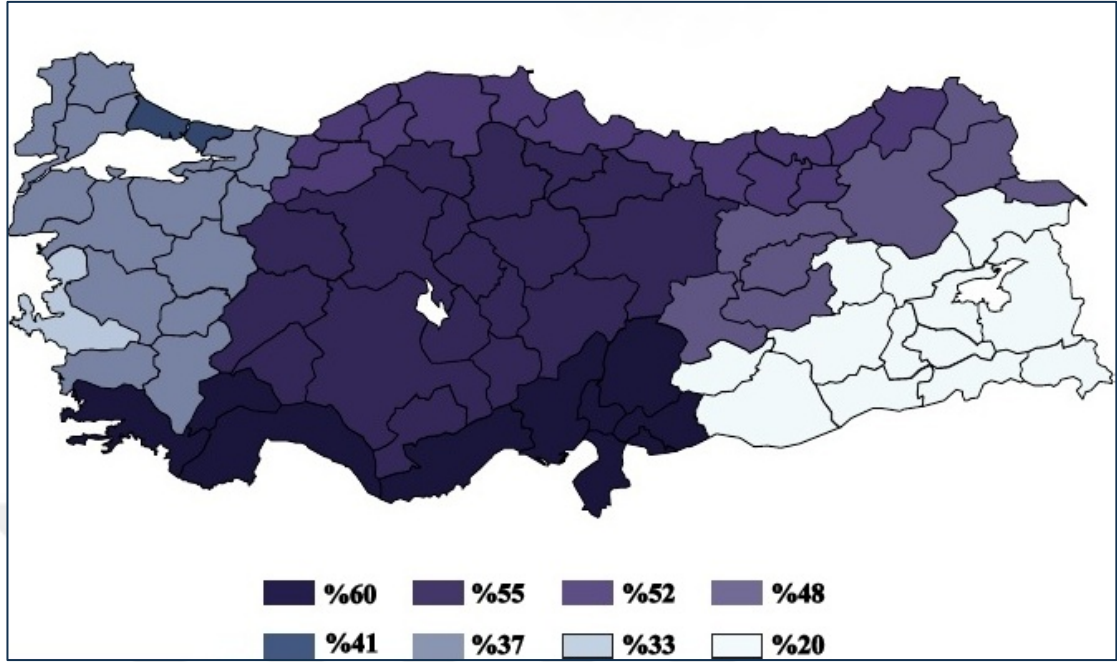
Şekil 1.1: 1990 yılından 2011 yılına kadar kurumlara olan güvenin dağılımı

Kaynak: Yılmaz Esmer, 2012, s. 49, http://www.academia.edu/9620697/Türkiye_Değerler_Atlası_2012,
[Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015]

Türkiye geneli silahlı kuvvetlerin bölgesel dağılımı Şekil 1.2'de (Esmer, 2012, s. 50) gösterilmiştir. Şekil analizi sonucunda Güneydoğu Anadolu'da yaşayan her beş kişiden sadece biri orduya çok güvendiğini söylüyor. Bu oranların en yüksek olduğu bölgeler ise Akdeniz, Orta Anadolu ve Karadeniz'dir. Ancak bu oranlara orduya "biraz" güvenenler dahil değildir.

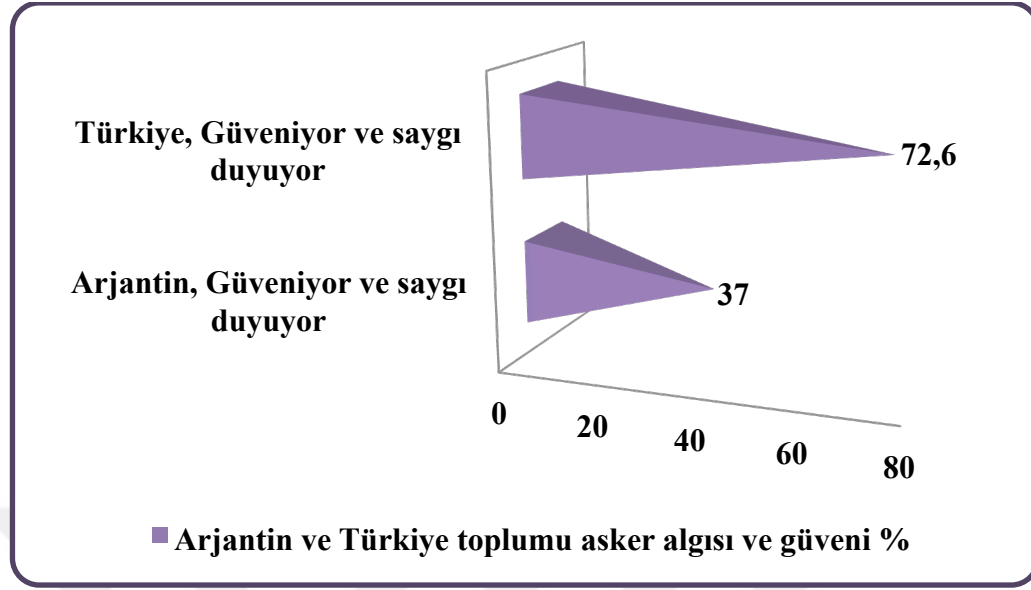
Şekil 1.2: Türkiye geneli silahlı kuvvetlere çok güvenenlerin oranı

Kaynak: Yılmaz Esmer, 2012, s. 50, http://www.academia.edu/9620697/Türkiye_Değerler_Atlası_2012, [Erişim Tarihi:12 Aralık 2015]

Arjantin'de ise askere güven Türkiye'ye oranla çok daha düşüktür. Şekil 1.3'te görüldüğü gibi (Kariyer, 2014, s. 14) GFK Vakfı'nın yaptığı araştırmaya göre Arjantin'de orduya güven %37'ler de Türkiye'de ise %72,6'dadır. Bunun nedeni olarak, Arjantin'de askeri darbelerin getirdiği iç karışıklık, asker ve polisin halka kötü muamelesi ve insan haklarının darbeye ihlal edilmesi gösterilebilir.

Şekil 1.3: Arjantin ve Türkiye toplumu asker algısı ve güveni

Kaynak: Kariyer, Şubat 2014, s. 14, <http://www.dijimecmua.com/flash/index.php?id=9099&page=14>, [Erişim Tarihi:26 Şubat 2016]

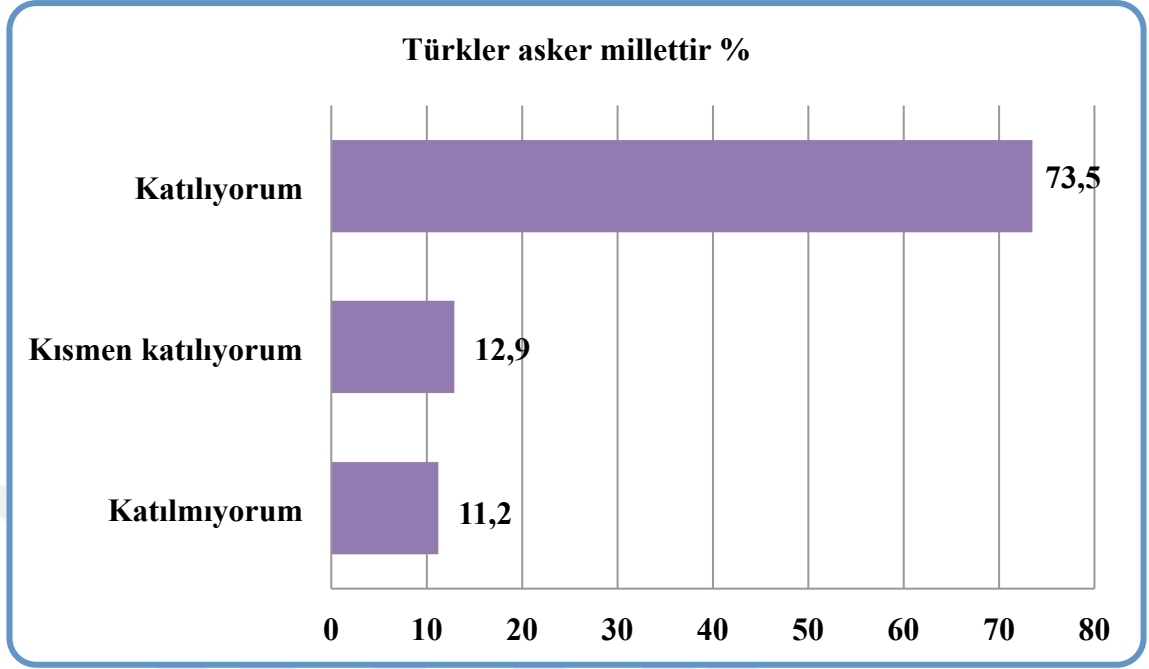
2007'den sonra yaşanan Ergenekon davası askere olan güveni azaltmış ve sivil iktidar vesayeti askerden geri almıştır. Bilgi Üniversitesi'nin yapmış olduğu araştırmada Tablo 1.1'de (Gürsoy & Sarıgil, 2011) görüldüğü gibi, Ergenekon Terör Örgütünün var olduğunu düşünenlerin oranı %45'e ulaşmış ve askeri yönetimin sivil yönetimden daha başarısız olduğu düşüncesi artmıştır.

Tablo 1.1: Türkiye'de 2011 yılında yapılan silahlı kuvvetler ve toplum araştırması

Açıklamalar	KATILANLAR	KATILMAYANLAR
Askere güven	%66	%14
Parlamentoya güven	%54	%24
Askeri yönetimler sivil yönetimlere göre daha çok etkin ve başarılı	%25	%54
Ergenekon Terör Örgütünün var olduğunu düşünenler	%45	%31

Kaynak: Yaprak Gürsoy, Zeki Sarıgil, 2011, <http://www.bilgi.edu.tr/tr/haberler-ve-etkinlikler/haber/536/turkiyede-silahl-kuvvetler-ve-toplum-anket-sonuclar/>, [Erişim Tarihi:1 Şubat 2016]

Şekil 1.4: Türkler asker millettir görüşü

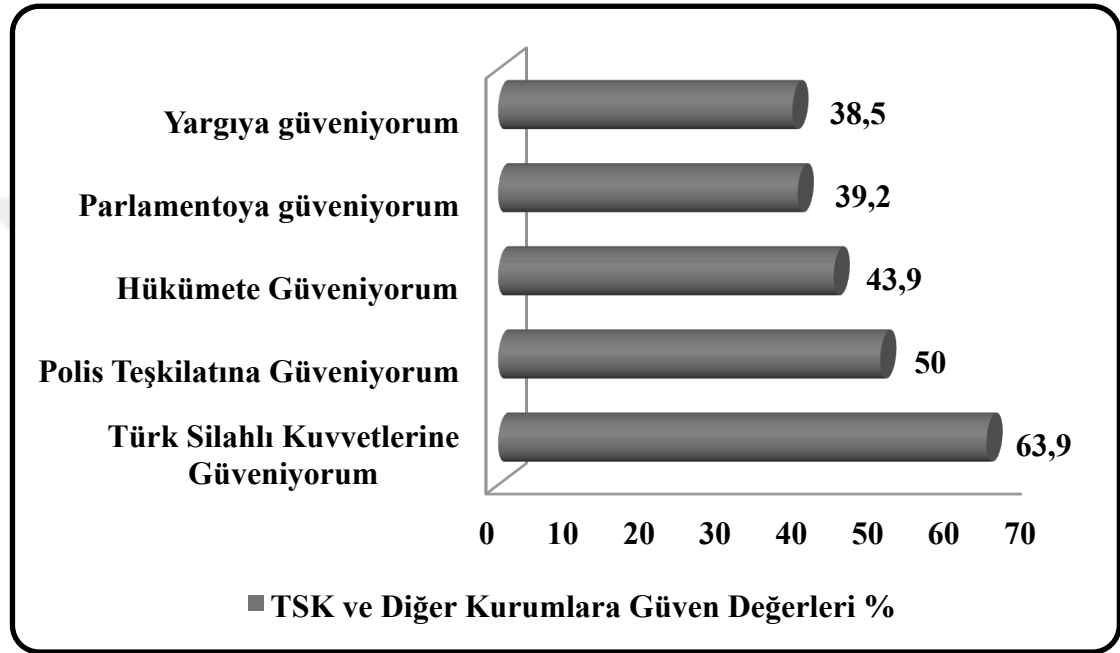
Kaynak: Yaprak Gürsoy, Zeki Sarıgil, 2011, <http://www.bilgi.edu.tr/tr/haberler-ve-etkinlikler/haber/536/turkiyede-silahl-kuvvetler-ve-toplum-anket-sonuclar/>, [Erişim Tarihi: 1 Şubat 2016]

Yine aynı araştırmaya göre; azalan güvene rağmen Türk toplumunun mecburi askerlik hizmetine bakışı ve 'her Türk asker doğar, Türkler asker millettir' değişine olan güveni bir hayli yüksektir. Şekil 1.4'te (Gürsoy & Sarıgil, 2011) görüldüğü gibi Türkler asker millettir görüşüne katılanların oranı %73,5'tir.

2011 araştırma verilerine genel olarak baktıktan sonra Nisan 2013'te BİGESAM (Akyürek & Yılmaz, 2013) tarafından yapılan araştırmalara göre seçmenlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine ve diğer kurumlara olan güvenleri ölçülmüştür. Genel olarak Ergenekon ve Balyoz davalarında TSK'ya güven ortalama %90'lardan yine ortalama %70'lere düşmüştür.

Şekil 1.5'te (Akyürek & Yılmaz, 2013) TSK ve Diğer Kurumlara Güven Değeri, verilen beş farklı soru ile ölçülmüştür. Çalışma bulguları, geçmişte yapılan pek çok çalışmaya benzer şekilde, yüzlü ölçekte 63,9'luk değeri ile TSK'ya güvenin diğer kurumlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. TSK'ya güvenin ardından %50'lik payla Polis Teşkilatına olan güven değeri ölçülmüştür.

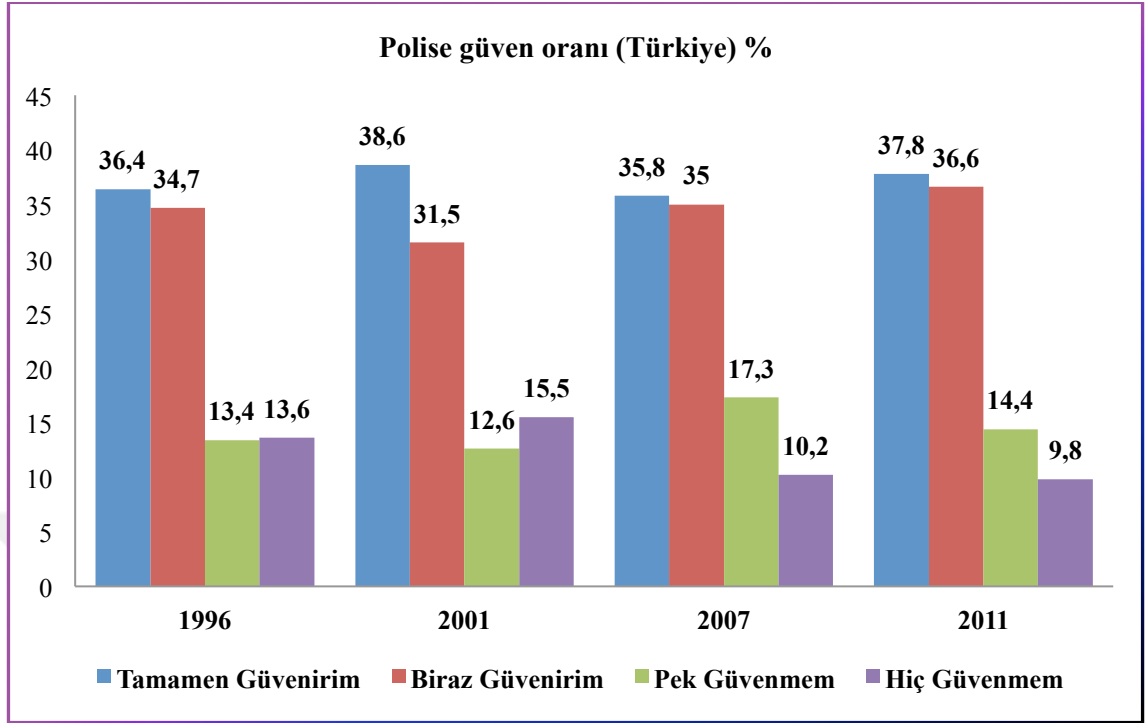
Şekil 1.5: TSK ve Diğer Kurumlara Güven Değeri

Kaynak: Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, 2013,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-anketi_rapor_08nisan2013.pdf, [Erişim Tarihi:13 Kasım 2015]

Asker ve polise olan güven araştırmalarına değindiğimizde Türkiye'de polis algısına dair çalışmalar oldukça azdır. Bu konudaki en tutarlı veri 1990 yılından bu yana Dünya Değerler Araştırması (*World Values Survey*) kapsamında toplanmaktadır. Polise güvene ilişkin soru "Aşağıda sayacağım kurumlardan her birine ne kadar güvenirsiniz?" şeklinde sorularak katılımcılardan polis, mahkemeler, meclis, eğitim sistemi gibi kurumlara ne kadar güvendiklerini "tamamen güvenirim", "biraz güvenirim", "pek güvenmem", "hiç güvenmem" şeklinde belirtmeleri beklenir (WVS, 2014). Türkiye'de bu araştırma 1990, 1996, 2001, 2007 ve 2011 yıllarında yapılmıştır. Polis ve Toplum: Türkiye'de Polise Güven Algısı, Şekil 1.6'da "Dünya Değerler Araştırmasına göre polise güven (Türkiye)" başlığıyla analiz edilmiştir (Kırmızıdağ, 2015).

Şekil 1.6: Dünya Değerler Araştırmasına göre polise güven (Türkiye)

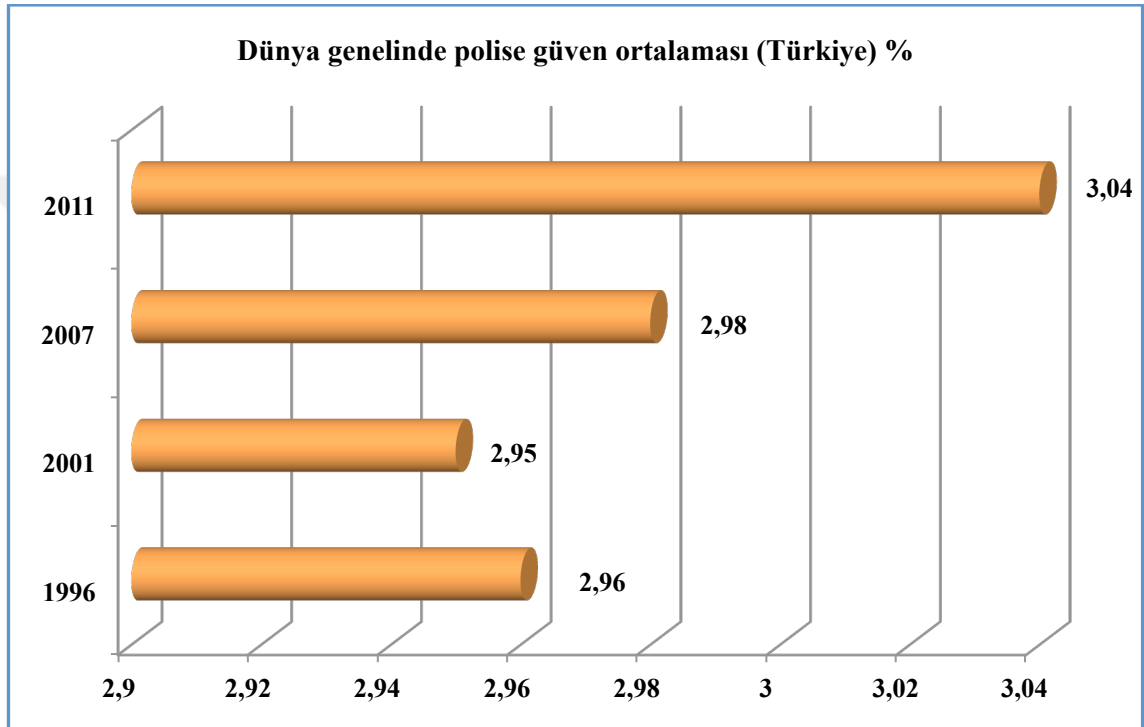
Kaynak: TESEV, Nur Kırmızıdağ, 2015,

http://tese.org.tr/wpcontent/uploads/2015/11/Polis_Ve_Toplum_Turkiyede_Polise_Guven_Arastirmasi.pdf, [Erişim Tarihi:26 Haziran 2016]

Şekil 1.6'daki verilere göre 2001 yılında polise tamamen güven %38,6'ya ulaşmıştır. 2011'deki verilere baktığımızda bunun aksine grafikteki en düşük olan oran %9,8 ile polise hiç güvenmem seçeneği olmuştur. Son yıllara baktığımızda hiç güvenmem ve pek güvenmem seçebekleri dağılarak biraz güvenirim ve tamamen güvenirim verilerine eklenmiştir. Bu durum zaman içinde polise olan güvenin arttığını göstermektedir.

Dünya genelinde ise; Şekil 1.7'de "Dünya Değerler Araştırması polise güven ortalaması (Türkiye)" verilerine baktığımızda son yıllarda Türkiye'de polise olan güvenin arttığı gözlemlenmiştir (Kırmızıdağ, 2015). 2011 yılında dünya genelinde polise güven ortalamasında Türkiye 3,04 oranında yükselme göstermiştir. En düşük oran ise 2001 yılında %2,95'lik bir oranla elde edilmiştir.

Şekil 1.7: Dünya Değerler Araştırması polise güven ortalaması (Türkiye)

Kaynak: TESEV, Nur Kırmızıdağ, 2015,

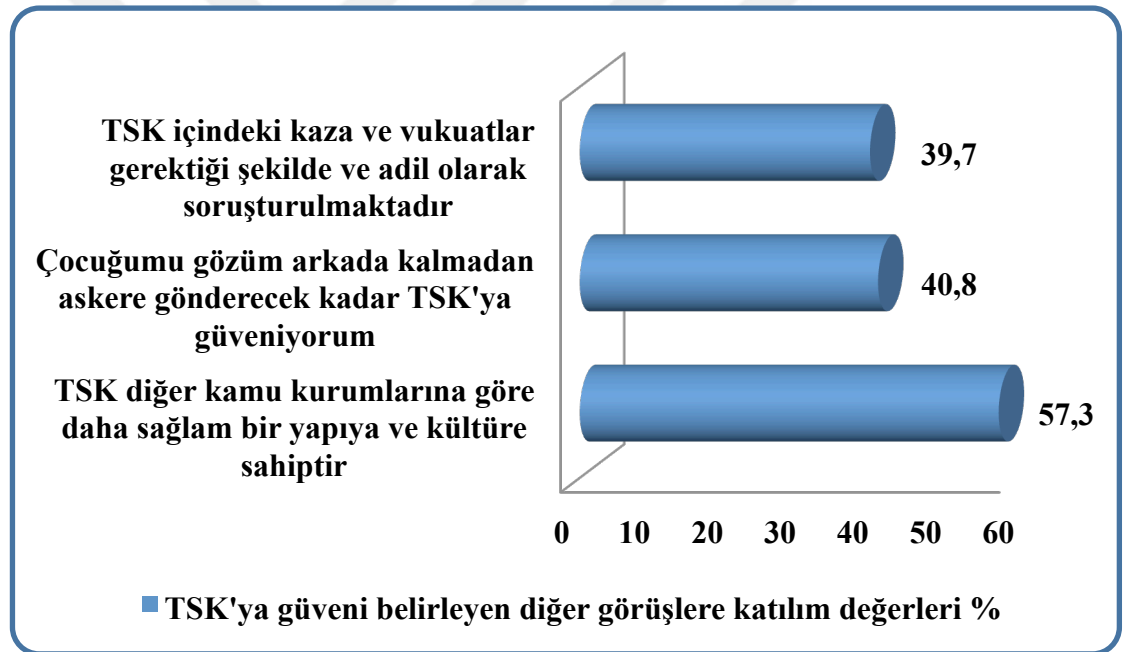
http://tese.org.tr/wpcontent/uploads/2015/11/Polis_Ve_Toplum_Turkiyede_Polise_Guven_Arastirmasi.pdf, [Erişim Tarihi:26 Haziran 2016]

Genel olarak araştırma verilerine baktığımızda bölgesel bazda yapılan katılımcıların polise duyduğu güven, polisin etkinliğine olan inançtan daha fazladır. Bu, özellikle demokratik konsolidasyon süreçlerinde olan ülkelerde görülen bir durumdur (Kırmızıdağ, 2015). Örneğin, Arjantin'de, demokratik geçişten sonra uzun bir süre toplumun polise olan güveni, polisin etkinliğine olan inancından önemli ölçüde daha yüksek olmuştur (Monjardet, 2010). Düzenli yapılan polis çalışmaları, polise duyulan güvenin cunta altındaki "baskıcı politikalar ile kamu düzeni sağlamaya duyulan güven" olarak anlaşılmaya devam ettiğini ancak toplumda demokratikleşme fikri yerleştikçe

polise duyulan güvenin düşmeye, polisin etkinliğinin ise daha yavaş bir oranda yükselmeye başladığını göstermektedir (L'Heuillet, 2010).

Şekil 1.8'de (Akyürek & Yılmaz, 2013) TSK'ya güveni belirleyen diğer görüşlere katılım değerleri ölçülmüştür. "TSK diğer kamu kurumlarına göre daha sağlam bir yapıya ve kültüre sahiptir" görüşü %57,3 değeri ile orta düzeyde destek bulmuştur. "Çocuğumu gözüm arkada kalmadan askere gönderecek kadar TSK'ya güveniyorum" görüşü %40,8 ve "TSK içindeki kaza ve vukuatlar gerektiği şekilde ve adil olarak soruşturulmaktadır" görüşü ise %39,7 değerinde düşük düzeyde destek bulurken, bu bulgular her iki konu özelinde de güvensizliğe işaret etmektedir.

Şekil 1.8: TSK'ya güveni belirleyen diğer görüşlere katılım değerleri

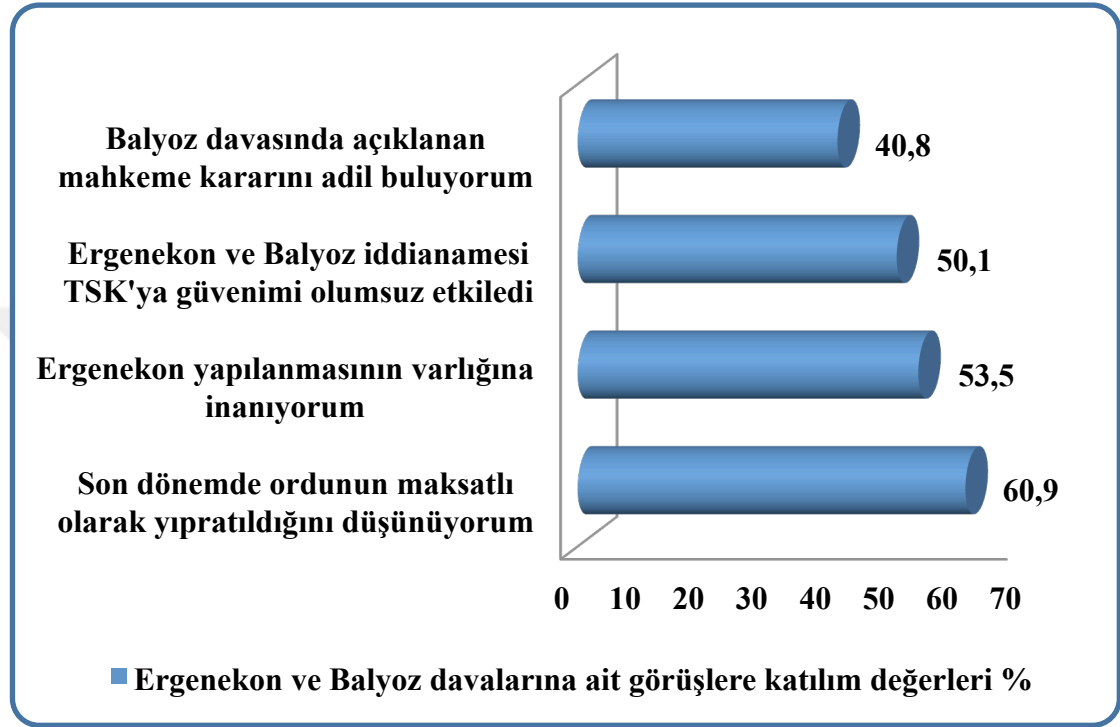

Kaynak: Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, 2013,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-anketi_rapor_08nisan2013.pdf, [Erişim Tarihi:13 Kasım 2015]

Şekil 1.9'da (Akyürek & Yılmaz, 2013) Ergenekon ve Balyoz davalarına ait görüşlere katılım değerleri dört soruda ölçeklenmiştir. Ortalama değerlerine bakıldığında; "Son dönemde Ordu'nun maksatlı olarak yıpratıldığını düşünüyorum" görüşü %60,9 ile en yüksek katılım değerini almıştır. "Ergenekon yapılanmasının varlığına inanıyorum" görüşüne katılım değeri %53,5 ve "Ergenekon ve Balyoz iddianamesi TSK'ya güvenimi

olumsuz etkiledi" görüşüne katılım değeri %50,1 olmuştur. "Balyoz davasında açıklanan mahkeme kararını adil buluyorum" görüşüne katılım ise %40,8 değeri ile %50 olan ölçek ortasının altında ve olumsuzdur.

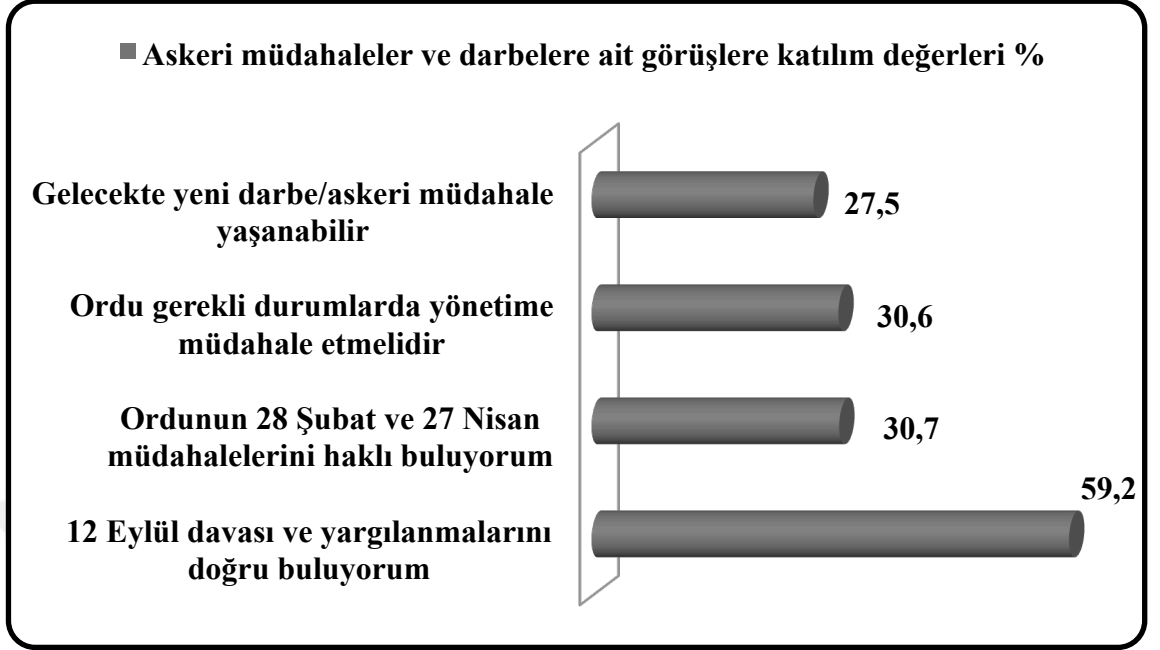
Şekil 1.9: Ergenekon ve Balyoz davalarına ait görüşlere katılım değerleri

Kaynak: Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, 2013,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-anketi_rapor_08nisan2013.pdf, [Erişim Tarihi:13 Kasım 2015]

Şekil 1.10'da (Akyürek & Yılmaz, 2013) Askeri müdahaleler ve darbelere ait görüşlere katılım değerleri ölçülmüştür. "12 Eylül davası ve yargılamalarını doğru buluyorum" görüşü %59,2 değeri ile orta düzeyde katılım bulurken, "Ordunun 28 Şubat ve 27 Nisan müdahalelerini haklı buluyorum" görüşü %30,7 değeri ile ve "Ordu gerekli durumlarda yönetime müdahale etmelidir" görüşü %30,6 değeri ile düşük düzeyde katılım bulmuştur. Gelecekle ilgili darbe beklentisini sorgulayan "Gelecekte yeni bir darbe/askeri müdahale yaşanabilir" görüşü ise %27,5 ile daha düşük düzeyde katılım bulmuştur. Bu bulgular, darbelere ve askeri müdahalelere bakışın genel olarak olumsuz olduğunu göstermekle birlikte, düşük düzeyde de olsa, kişilerin bu müdahaleleri savunma ve yenilerini destekleme tutumu sergilediğini göstermektedir.

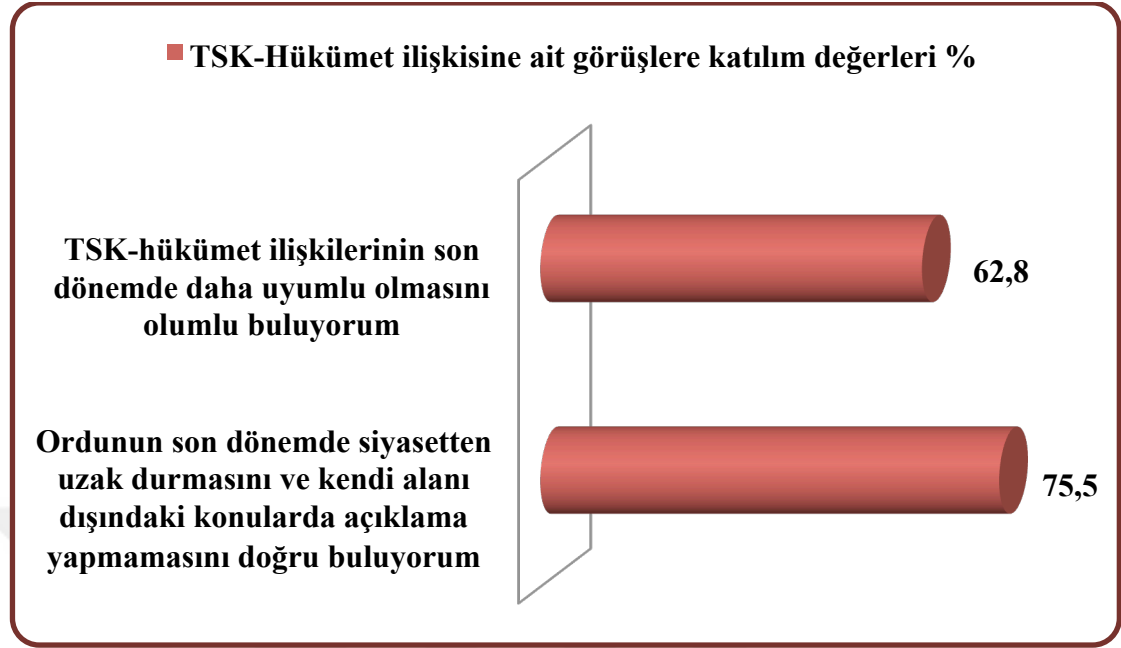
Şekil 1.10: Askeri müdahaleler ve darbelere ait görüşlere katılım değerleri

Kaynak: Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, 2013,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-ankei_rapor_08nisan2013.pdf, [Erişim Tarihi:13 Kasım 2015]

Şekil 1.11'de (Akyürek & Yılmaz, 2013) TSK-Hükümet ilişkisine ait görüşlere katılım değerleri ölçülmüştür. "Ordunun son dönemde siyasetten uzak durmasını ve kendi alanı dışındaki konularda açıklama yapmamasını doğru buluyorum." görüşü %75,5 düzeyinde ve "TSK – Hükümet ilişkilerinin son dönemde daha uyumlu olmasını olumlu buluyorum." görüşü %62,8 düzeyinde destek bulmuştur.

Şekil 1.11: TSK-Hükümet ilişkisine ait görüşlere katılım değerleri

Kaynak: Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, 2013,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-anketi_rapor_08nisan2013.pdf, [Erişim Tarihi:13 Kasım 2015]

Şekil 1.12'de (Akyürek & Yılmaz, 2013) Askeri Yargı ve Denetim ile ilgili görüşlere katılım değerleri ölçülmüştür. "TSK harcamalarının Sayıştay denetimine tabi olmasını doğru buluyorum" görüşü %74,9 değerinde yüksek bir destek bulmuştur. "Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Askeri Yargıtay kaldırılmalıdır" görüşü ise genelde %52,2 değerinde orta düzey bir destek almıştır.

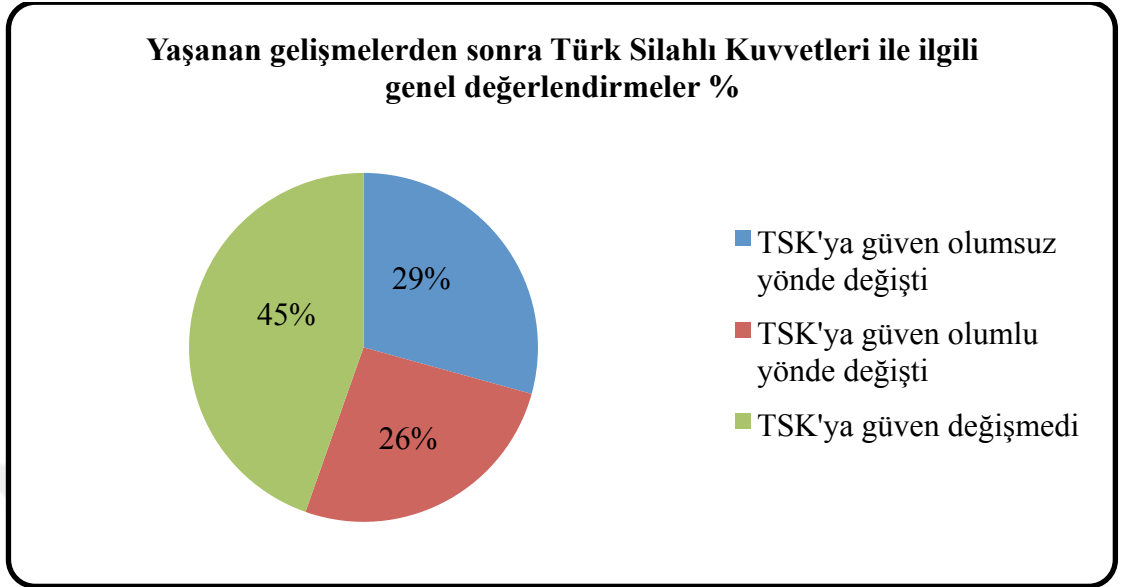
Şekil 1.12: Askeri Yargı ve Denetim ile ilgili görüşlere katılım değerleri

Kaynak: Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, 2013,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-anketi_rapor_08nisan2013.pdf, [Erişim Tarihi:13 Kasım 2015]

Şekil 1.13'de (Akyürek & Yılmaz, 2013) ise Yaşanan gelişmelerden sonra Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili genel değerlendirmeler yüzdelik dilimlerle açıklanmıştır. Kişilerin %45'i bu dönemde TSK ile ilgili görüşleri değişmemişken, %29'nun görüşlerinin olumsuz yönde değiştiği görülmektedir. Görüşleri olumsuz olarak değişenlerin oranı, görüşleri olumlu olarak değişen %26'lık orandan daha fazladır.

Şekil 1.13: Yaşanan gelişmelerden sonra Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili genel değerlendirmeler

Kaynak: Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, 2013,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-anketi_rapor_08nisan2013.pdf, [Erişim Tarihi:13 Kasım 2015]

Genel hatlarıyla teze yardımcı olacak teorik ve önemli bilgileri verdikten sonra üzerinde çalıştığımız kavramların araştırmamızda, incelediğimiz konular üzerinde doğru tanımları yapabilmek için yol göstereceğini düşündüğüm; askeri müdahale çeşitlerini ve anayasa tipleri hakkında bazı başlıklar açıklanacaktır.

1.1 ASKERİ MÜDAHALE ÇEŞİTLERİ

Askeri müdahaleler kendi arasında üç grupta incelenmektedir. Bunlardan ilk grupta askerin sivil bürokrasiye yani seçilmiş hükümetlere; 'doğrudan müdahalesi' bulunmaktadır. Doğrudan müdahale sivil politikayı en dolaysız yoldan etkilemesi olarak açıklanabilir. İkinci grupta ise; Direkt müdahale etmeden bazı yaptırımlarla siyasal yapıyı değiştirmedir. Askeri bürokrasindeki görev anlayışından ve siyasal ilgilerinden dolayı ulusal bazı amaçları gerçekleştirmek, kurumsal çıkarlarını korumak amacıyla hükümetleri veto etme veya baskı kurarak etkilemektir. Üçüncü grupta ise; "*Arabulucu veya düzenleyici müdahale*" bulunur (Welch & Smith, 1974, s. 2). Arabulucu veya düzenleyici müdahale, Türkiye'de sık görülmemesine rağmen Latin Amerika ülkelerinde gözlenmektedir. Bu müdahalede asker-sivil politikada kendi çıkar ve görüşleri doğrultusunda düzenlemeleri yapar ve yerini sivil bürokrasiye tekrardan vererek geri çekilir. Sivil yöneticilerin siyasal, toplumsal ve iktisadi politikalarında oluşan sorunları çözme yetisi azaldığında veya duyulan güven azaldığında askeri kanat siyasal yaşama müdahale eder. Aslında bunun adı günümüzde "*sivil-militarizmdir*" (Stepan, 1971, s. 63-129). Anayasa yapım süreçlerinden ve etkilerinden bahsetmeye geçmeden önce anayasa ve çeşitlerine değinmek gerekmektedir. Zira karşılaştırmanın ilerleyen bölümlerinde birazdan vereceğim tanımlara rastlayacağız.

1.2 ANAYASA VE ÇEŞİTLERİ

Barrie'ye (Barrie, 2002, s. 8) göre; *anayasa, siyasi otorite ile toplum arasındaki ilişkiyi, hakları, ödevleri ve yükümlükleri gösteren, devletin örgütlenme şeklini ve işleyişini belirleyen kurallar bütünüdür*. Genel hatlarıyla tanımlamak gerekirse; yasama, yürütme, yargı gibi anayasal devlet organlarını betimleyen, genel hükümler, temel hak ve özgürlükler, bireylerin topluma karşı görev ve sorumluluklarını belirten yazılı kurallar bütünüdür. Anayasa çeşitlerine baktığımızda karşımıza iki tür çıkmaktadır: 'düzenleyici ve çerçeve anayasa'.

Uzun ve ayrıntılı kaleme alınmış kuralların yani maddelerin bulunduğu yazılı metinlere 'düzenleyici anayasa' metinleri denmektedir. Düzenleyici anayasa diğer türe nazaran daha çok detay vermektedir. Daha fazla madde ve kurallardan oluşur. Bu nedenle karışık ve uzundur. Aile içi, ortak kullanılan alanlarda dahi belirleyici kurallara sahiptir. Düzenleyici anayasalar ülkenin geleceğine yön vermeye yönelik ayrıntılı düzenlemeler içerirler. Bu ihtiyaç, genellikle siyasal sitemde köklü bir değişme olduğunda hissedilir. Kanunlar ve parlamento iç tüzüğü ile düzenlenmesi gereken konular düzenleyici anayasada ele alınırlar. Fakat siyasal istikrar kaygısıyla hazırlanan ve bunun tesisi için ayrıntılı düzenlemeler ile toplum hayatının her alanını düzenlemeye kalkışan bu tür anayasalar beklenenin aksine kısır anayasalardır. En çok tartışılan konu ise istikrarsız siyasal ortamlara da yol açabilir olmasıdır. Düzenleyici anayasa bir alt başlığa daha sahiptir. Gözübüyük'e (Gözübüyük, 2013, s. 147) göre;

Düzenleyici anayasadan daha sıkı ve ayrıntılı hükümlere (aşırı düzenleyici) yer veren yazılı metinlerin bulunduğu yasalar bütününe "kazuistik anayasa" denir. Devletin temel kuruluşunu ve temel haklarını ana hatlarıyla belirleyen bir "çerçeve anayasa" değil, her şeyi her ayrıntısına kadar düzenlemek isteyen "düzenleyici anayasadır.

İkinci tür anayasa ise; kısa, öz ve genel hükümlerden oluşan "çerçeve anayasa"dır. Çerçeve anayasa daha az maddeden yani kuraldan oluşan, değişen siyasi konjonktüre, uluslararası devletlerin arasındaki ilişkilere ve ekonomik dalgalanmalar karşısında sabit kuralların çerçevesinde için yeniden doldurulabilen anayasadır. Fakat çerçeve anayasa konusunda üstünden geçmemiz gereken bir husus vardır. Demokrasi kültürünün tam olarak yerleşmediği ve siyasilerin kullandığı yargısal aktivizmin etkili olduğu ülkelerde çerçeve anayasanın bir dezavantaj olabileceğini söylemek gerekir. Düzenleyici anayasa bile iktidarın istekleri doğrultusunda kolaylıkla değiştirilip esnetilebilir veya daha da sert bir forma getirilebilir.

1.2.1 Türkiye ve Diğer Ülkelerdeki Anayasalara Genel Bakış

İkinci dünya savaşından sonra dünya üzerinde yapılan en demokratik anayasaların; İtalya, Almanya ve İspanya tarafından oluşturulduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Nedeni ise anayasa yapım süreçlerinde kurucu meclislerinin temsil oranının yüksek olup geniş kitleler tarafından seçilmesi ve anayasa taslağının meydana getirişi sırasında oydaşmacı bir üslup ön plana çıkarılmasıdır. İtalya'da kurucu meclisi oluşturan üç partinin birbiriyle olan iyi niyetli ve yapıcı yaklaşımları önemli bir etkidir.

Hristiyan Demokratların mecliste en güçlü parti olmasına nazaran sosyalist ve komünistlerin oyları daha fazlaydı. Fakat merkez konumundaki demokratlar anayasa yapım süresince diğer grupları saf dışı bırakmak, sürece hakim olmak yerine çoğulculuğu desteklemiştir. Bu işbirliğinin sonucunda demokratik anayasa İtalya'da hayata sokulmuştur. Aynı durum Francon'un İspanya'sında da geçerliydi. Sağ merkez partisinin en güçlü parti olmasına rağmen sol ve diğer düşüncelerin temsil ettiği gruplarla uzlaşmacı bir politika izleyerek oydaşmacı bir anayasa ortaya çıkarmışlardır. Portekiz ve Fransız anayasalarına bakıldığında istikrar değişmemiş ve uzlaşmadan uzak bir anayasa ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de ise 1945 yılında dönemin tek partisi olan CHP'nin dışında ikinci bir partinin (Milli Kalkınma Partisi) kurulmasıyla yapılan seçimlere çok partili olarak girildi. Çok partili döneme geçişle akabinde yaşanan gelişmelerle 1946 ile 1950'lerde pekiştirilen demokrasi arayışı 1960'da başlayan askeri darbeye durduruldu. Bu müdahaleleri 1971 ve 1980 darbeleri takip etti. Türk anayasacılık tarihinde darbeye iktidarı ele geçiren askeri vesayetin, birçok soruna anayasa yoluyla çözüm arayışının sebep olduğu ve genellikle de önceki dönemlere yönelik 'tepkisel anayasacılık' yaklaşımlarının kaçınılmaz bir sonucu olarak düzenleyici veya kazuistik anayasa nitelikleri ağır basan anayasalar yaptığı görülmektedir. Özellikle darbe sonrası 1982 ve 1961 anayasaları demokratik süreçlerden geçmediği için siyasal sistemde tercih edilebilecek anayasalar değildirler.

Demokrasiye geçişte iktidar partileri yeni anayasa yapım sürecine girmemiştir. Darbeler gerçekleşmeden önce yeni anayasa yapılması yerine genellikle yürürlükte olan yasa maddeleri değiştirilmesi tercih edilmiştir. 1924 anayasasının sunduğu tek partili rejim için ideal olan, güçler birliği ve ulusal egemenlik prensibinin çok partili sistemde bile seçilen iktidar partisine de sağladığı anayasal imkanları kullanmak istemesi iddiasında bulunulabilir. 1950'lerde bu nedenle yeniden anayasa yapılması isteminde bulunan diğer partiler 1954 yılındaki seçim bildirilerine de vaat olarak eklemişlerdir. Yargıç bağımsızlığı ve güvencesi, Yüksek Hakimlik Şurası'nın kurulması, temel hak ve özgürlüklerin açık ve güvenceli bir biçimde anayasada yer alması gibi konular 1957 seçimleri öncesinde muhalefetin ortak bildirisinde yer almıştır. 1950 yılından itibaren yapılan değişiklikler bu tespitin kanıtı niteliğindedir (Akın, 2015).

1982 Anayasası, hem madde sayısı bakımından hem de maddelerin uzunluğu (hacmi) bakımından çok ayrıntılı bir anayasadır. Ayrıca 1982 Anayasası normalde kanunla düzenlenebilecek birçok konuyu kendisi düzenlediği gibi, bazı durumlarda gereksiz konulara da yer vermiştir. 1961 Anayasası da 1982 anayasası ile karşılaştırıldığında *kazuistik*⁵ olmasa da düzenleyici bir anayasadır. Çünkü 1961 Anayasası 157 madde ve 11 geçici maddeden oluşurken, 1982 Anayasası 177 madde ve 16 geçici maddeden meydana gelmiştir. Türkiye'de bu doğrultuda dört anayasa yapılmıştır. Hazırlanan anayasalar daha çok fren ve denge sistemini harekete geçirmek için kullanılan bir olgu olmuştur. Bu nedenle '*anayasal devlet*⁶' ve '*anayasalcılık*⁷' kavramına sıkça rastlamaktayız.

⁵Kazuistik (Düzenleyici) Anayasa: Düzenleyici anayasadan daha uzun ve ayrıntılı hükümlere (aşırı düzenleyici) yer veren anayasalara denir. Her türlü yaşanmış veya yaşanacak olayı, hukuki işlemi inceleme iddiasında olan anayasadır. Hakimlere taktir yetkisi tanınmaz. Hukukta boşluk bırakmamayı amaçlamaktadır. Yasama organına bırakılabilecek hususlar bile düzenlenir. Her durumun kuralları ile çözülmesi prensibine dayanarak sonuca varır. Bu neden ile çok uzun ve detaylıdır.

⁶Anayasal devlet: Devlet iktidarının anayasa ile sınırlandırıldığı, toplumdaki işleyişin anayasada yazıldığı kuralları bütününe göre yürütüldüğü anayasalcılık hareketinin getirisi olan sistemdir.

⁷Anayasalcılık: Toplumda yaşayan fertlerin temel hak ve özgürlüklerini, devlet iktidarının sınırlandırıldığı böylelikle devletin temel fonksiyonlarının, anayasada belirlenen kuralları tarafından belirlenen çizgide yürütülmesi gerektiğini ifade eden görüştür.

Türkiye'de anayasa formatının değişmesi gerektiği kanısına yakın tarihte gelişen olaylardan yola çıkarak varabiliriz. Mesela *"367 oy şartı kararı"* (Resmi Gazete, 2007) ve 2007 yılından sonra AB uyum sürecinde yapılan anayasal düzenlemelerdir. Türkiye'deki anayasanın düzenleyici olmasına rağmen; Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı seçiminde hali hazırda bulunan anayasanın 102. maddesindeki *"Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir"* ifadesine istinaden bu yönde karar almıştır. Ve bunu bir iç tüzük değişikliği sayıp kendini yetkili kılmış, yetki alanının genişletmiştir. Anayasada kendine tanınmış olmayan bir hakkı kullanarak karar vermiş olmaktadır. Sonuç olarak yaşanan bu durum siyasal erkin anayasalar üzerindeki gücünü bize tekrardan göstermektedir.

Bir sonraki bölümde, dünyada örnekleri bulunan askeri veya sivil darbelerden bahsedip, çok sayıda ülkede demokratikleşme sürecinin kesintiye uğraması ve ülkelerin otoriter siyasi yapı ile demokrasi arasında yaşadıkları salınım hakkında literatür taraması yapıp bilgi verilecektir.

2. ASKER-SİVİL İLİŞKİLERİ VE ANAYASAL SÜREÇLER DÜNYA ÖRNEKLERİ

2.1 SİVİL - ASKERİ DİKTATÖRLÜKLER VE DARBELER

Dünya'da ki askeri darbeleri ve sivil diktatörlükleri hatırlamak, asker-sivil ilişkilerinin geldiği durumu anlamak için öncelikle İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki periyoda kısaca bakmak gerekmektedir. Avrupa'da 1922 yılına geldiğimizde karşımıza, Mussolini'nin İtalyan demokrasisini ele geçirip kurduğu diktatörlük çıkmaktadır (Mussolini, 1998). 1926'da Portekiz'de, Salazar'ın, sağ eğilimli askeri diktatörlük tarafından ülke yönetiminin başına geçirilerek sivil diktatörlük dönemini başlatılmıştır (Perspektif, 2013). 1933'te ise Hitler'in siyasal hayatı ve Avrupa kıtasını zapturap altına alıp Alman demokrasisini yerle bir edişyle kendisini göstermektedir (Caplan, 2013). Türkiye, Şili, Arjantin, Uruguay ve Brezilya'nın askeri rejimlerle geçirdiği süreci (Yılmaz, 2012) benzer bir şekilde paylaşan diğer bir Avrupa ülkesi ise Yunanistan'dır. Kral II. George, Nisan 1936'da, General Ioannis Metaxas'ı başbakanlığa atamıştır (Macar, 2006). Bu gelişmenin akabinde beş yıl boyunca Metaxas diktatörlüğü yaşanmıştır. Bu darbeyi Hitler'in Avrupa'yı ele geçirme harekatı ve İkinci Dünya Savaşı izlemiştir. Yunanistan'da 1967'de askeri darbeyle 'Albaylar Rejimi'⁸ yaşanmaya başladı (Karamouzi, 2013, s. 19). Bu gelişmeler sadece Avrupa ve Güney Amerika kıtasıyla sınırlı kalmadı, Japonya'da ki kısıtlı demokrasi süreci 1930'larda askeri yönetime dönüşmesiyle durdu (Dore, 1959).

Latin Amerika'da ilk olarak 1930'larda Brezilya ve Arjantin'de kurulan askeri diktatörlükler görülmektedir. Sonrasında, 1933'te Uruguay'ın otoritarizmi göze çarpmaktadır (Yılmaz, 2012). İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan siyasi kaosun ardından, ulusların yaşamlarını idame etmeleri için demokrasiye olan inançları daha

⁸Albaylar Rejimi: 1967 yılının 20 Nisan'ı 21 Nisan'a bağlayan gece, seçim kampanyasının başlamasına iki gün kala, askerler Yunanistan'da darbe yaptı. Gerekçe, kısa süre önce iktidarda olan ve seçim gerçekleşmiş olsa birinci parti olacağı bilinen (veya koalisyon hükümeti başbakanı) Andreas Papandreou'nun "**rejimi değiştirmeye çalışması**" idi. Cunta öncelikle "sol"a yönelik sert önlemler aldı. Geniş çaplı siyasal tutuklamalara gidilerek katı bir sansür uygulanmaya başlandı. Anayasal haklar askıya alındı. Rejimi yıkmaya çalışmaktan yargılanan Andreas Papandreou 9 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

fazla arttığı yapılan demokratikleşme girişimleriyle ortaya çıkmaktadır. Uluslararası sistemde oluşturulan demokrasi isteğinin Latin Amerika'da sadece beş sene sürdüğü görülmektedir. 1950'lere gelindiğinde Arjantin başta olmak üzere Peru, Kolombiya, Venuzuela'da yeni diktatörlerle karşılaşmaktadır (Yılmaz, 2012). 1962'de Peru ordusunun müdahalesiyle askeri diktatörlük kuruldu (Hunefeldt, 2004, s. 221). 1964'te Brezilya (Merey, 2015) beraberinde Bolivya'da yeniden askeri darbeler gerçekleşti. 1985'e kadar askeri cunta Brezilya'da yönetime geçti (Merey, 2015). Bundan ötürü Brezilya'da yaşanan askeri müdahale uzun soluklu darbeler arasında gösterilebilir.

1966'da Arjantin'de asker yeniden darbe gerçekleştirdi (Tedesco, 1999). 1972 Ekvador'da da ordu yönetime el koydu (Ankara, 2016, s. 8). 1973 yılında Şili'de Augusto Pinochet onyediy yıl iktidarda kalacak olan askeri darbeyi gerçekleştirdi (Childress, 2009, s. 70).

1974'de ise demokrasi, Avrupa'da özellikle Portekiz'deki Karanfil devrimi⁹ ile Salazar'ın yönetimini devirerek gerçekleştirildi (Fernandes, 2008, s. 27). Askeri darbe iki yıl sürdü. Sonrasında sivil iktidar ülkeyi yönetmeye başladı. İspanya'da ise; İspanya iç savaşının ardından otuzaltı yıl boyunca ülkeyi yöneten Franco'nun 1975'te ölmesiyle diktatörlük yıkıldı (TC, 2011). Bu gelişme sadece Avrupa'da kalmayıp Latin Amerika'ya, Asya'ya hatta Uzak Doğu'ya sıçradı. İlk etkilenen Latin Amerika ülkesi Ekvador oldu. Ekvador'da asker, kontrolü sivillere vermek istedi; 1972 yılında Velasco'nun devrilen diktatörlük yönetiminden sonra, ülke sivil idareye ancak 1978 yılında kavuşabilmiştir (Ankara, 2016, s. 8). Peru'da 1979'da yeni anayasasını kabul ederek 1980'de sivil iktidar yönetime geçti (Portocarrero, 2000). 1976 yılında Arjantin'de ise 'Kirli Savaş'¹⁰ olarak adlandırılan anti-komünist devlet terörü başladı.

⁹Karanfil Devrimi: (Portekizce, Revolução dos Cravos) Portekiz'de 25 Nisan 1974 günü şiddet kullanılmadan gerçekleştirilen askeri darbedir. Darbe, General Antonio Spínola'nın yönettiği sol görüşlü askerler tarafından yapılmıştır. Bu askerler Spínola'nın aksine devrimci ve sosyalist askerler olup, askeri idare sonrasında rejimin sosyalist devlete evrileceğini düşünmüşlerdir. Karanfil Devrimi adını, darbeyi yapan askerlerin tankların ve silahların namlularına karanfil takmalarından ve şiddet kullanmamalarından almıştır. Devrim sonucu Portekiz'in yönetimi radikal bir biçimde sıkıyönetim diktatörlüğünden iki yıllık geçiş süresi sonrası liberal demokrasiye dönmüştür.

¹⁰Kirli Savaş; Yeniden Ulusal Yapılanma Süresi ve Kirli Savaş (1976-1983) başlığında ele alınacaktır.

Karşılaştırma yapacağımız Latin Amerika ülkesi olan Arjantin, ülkemize çok yakın demokrasi deneyimlerden geçmiştir. Demokratikleşme süreci başta olmak üzere ekonomi, askeri darbeler, anti-komünist mücadele ve özgürlük kavramları Türkiye ve Arjantin'de benzerlikler göstermektedir. Bu süreçlerin 1950'li yıllarda başladığını belirtmek gerekmektedir. Bu tespiti Schmitter (Schmitter, 1972, s. 85) şöyle yapmaktadır;

1950'lerin sonu ve 1960'ların başında, aralarında Latin Amerika ve Türkiye'nin bulunduğu birçok ülke ile ilgili olarak iktisadi gelişmişlikle demokratik siyasal gelişme arasında yakın bir ilişkinin bulunduğunu göstermek amacıyla araştırmalar yürütülmüştür.

Türkiye'de, Arjantin'in aksine askeri kanat, hükümete 10 yılda bir müdahale etmiş ve bu müdahaleler de farklı amaç ve yöntemler uygulanmıştır. Örneğin, girişte de belirttiğimiz gibi 'doğrudan müdahale ve arabulucu müdahale' [(Welch & Smith, 1974) ve (Finer, 1962, s. 103-137)] yöntemleri. Huntington'un (Huntington, 1969, s. 231) tespiti ise Türkiye'de askeri kanadın darbe yaptığında kullandığı en bilenen bahanesi; güçlü bir merkeze olan ihtiyaçtır:

Giderek askeri müdahalelerin sayıca artması ve bazı durumlarda süreklilik kazanması ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma konusunda karşılaştıkları güçlükler gözlenerek bu ülkelerde yeni tür ve güçlü bir merkeze olan gereksinime vurgulanmaya başlandı.

Arjantin'in demokratikleşme sürecinde demokrasi olgusunun yani sıra asker-sivil ilişkilerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve insan hakları mücadelesinin nasıl geliştiğini anlamak için geçirdiği siyasi deneyimleri tarihsel periyotlarıyla detaylı olarak incelenecektir.

2.2 ARJANTİN VE SİYASİ YAPISI

2.2.1 İspanya Koloniliğinden Bağımsızlığa (1516-1810)

İspanya'nın kolonilerinden biri olan Arjantin, Brezilya seferi sırasında İspanyol kâşif Juan Diaz de Solis¹¹ (Hall, 1892, s. 376) tarafından 1516'da keşfedildi. Keşiften kısa bir süre sonra diğer İspanyol kâşif ve asker olan Pedro de Mendoza¹² (Gardner, 2015) yeni kurulan koloni bölgesi olan Río de la Plata'nın ilk valisi oldu. Pedro de Mendoza, akabinde Arjantin'in başkenti olan Buenos Aires'in de kurucusudur. Río de la Plata körfezi 1580'de, Asunción Eyaletine şimdiki adı Paraguay'a ve Lima genel valiliğine bağlıydı; 1617'de Buenos Aires'in eyaleti, 1776'da ise Río de la Plata genel valiliği oldu. Bağımsızlık savaşına yani 1810'lara kadar Arjantin yerlileri İspanyol ve İtalyan sömürü güçleriyle mücadele içindeydi. Sömürge rejiminin doğurduğu ticaret tekelinden kurtulma isteği, bu isteği İngiltere'nin desteklemesi, anayurttan gelen memurlara karşı sömürgeci doğan düşmanlık, Fransız filozoflarının ve Amerika devriminin etkisi, İspanya'ya karşı bir ayaklanmaya yol açtı. Ağustos 1806 ve Şubat 1807'de, İngilizler çıkarma yapmaya kalkıştıysa da Fransız komutan Santiago de Liniers tarafından püskürtüldüler (Hedges, 2011, s. 4).

¹¹Juan Díaz de Solís (1470, Lebrija, Sevilla – 20 Ocak 1516), İspanyol kâşif. İspanya Kralı'nın yanında denizci olarak Vicente Yáñez Pinzón ile birlikte 1508'de Brezilya seferlerini yönlendirdi. 1512'de Amerigo Vespucci'nin ölümünden sonra baş kılavuz oldu. Yeni kıtanın güneyine sefer düzenleyen Solís, 8 Ekim 1515'te 3 gemi ve 70 kişilik mürettebatıyla İspanya'daki Sanlúcar de Barrameda'dan ayrıldı. Brezilya kıyılarını geçerek Río de la Plata'nın doğu kıyısına vardı. Solís ve ekibi sömürge kurmak için biraz ilerlediler, ancak 1516'da Uruguay'da yerlilerin saldırısına uğrayıp öldürüldüler.

¹²Pedro de Mendoza (1487, Guadix-1537 Kanarya Adaları açıkları). İspanyol kâşif ve asker. Río de la Plata'nın ilk yöneticisi ve Buenos Aires şehrinin kurucusu. 1536'da Río de la Plata'nın güney kıyısı üzerinde bir liman kurarak bu bölgede bir sömürge inşaa etmeye karar verir. Bu sömürgecinin adını da Santa María del Buen Ayre olarak belirler. Aralık 1536'da yerlilerin saldırısına uğrayan yerleşim tamamen yok edilir. Mendoza beraberindekilerle birlikte kuzeye kaçır. 1537 yılında İspanya'ya dönüş yolunda ölür.

İspanya'nın Napolyon orduları tarafından işgalinin ağır tepkileri oldu; Sevilla'nın Mareşal Soult tarafından alındığı haberi üzerine 25 Mayıs 1810'da genel vali Cisneros görevinden uzaklaştırıldı. Bu boşluktan istifade eden devrimci gruplar Buenos Aires'te devrimci bir cunta (Hedges, 2011, s. 5) kuruldu. San Martín ile Belgrano, bazı bölgeleri ellerinde tutan İspanyol birlikleriyle savaştılar. Arjantinli askeri ve siyasi önder olan Rosas (Britannica, 2015), ulusal birliğin sağlanmasından önce Buenos Aires'te başkan seçildi. Latin Amerika kıtası artık yeni bir kavramla karşılaştı. Ulus kavramını bütün kıtaya devşirmek için ulus tanımını daha farklı ve geniş tutmak gerekmektedir. Tek Arjantin'de değil bütün Latin Amerika kıtasındaki diğer bölge ve federal yapılarda bağımsızlık savaşları verilmekteydi. Güney Amerika'daki devletler İspanya egemenliğinden kurtulup hürriyete kavuşmaları amacıyla hareket ettiğinden, "Büyük Kurtarıcı" diye anılan Simon Bolivar (Kürkçügil, 2004, s. 23) 1815'te şu ifadeyi kullanmıştı:

Biz ne Avrupalıyız, ne de yerli, yerliler ve İspanyollar arasında melez bir türüz. Doğuşu itibarıyla Amerikalı, haklarıyla Avrupalı, mülkiyet sahibi sıfatıyla yerlilerle ihtilaflıyız ve doğduğumuz ülkede 'İspanyol' işgalcilere karşı ihtiyaçlarımızı gidermek durumundayız ki bu da durumumuzu daha da karmaşık ve olağandışı kılmaktadır.

Bu direnişin sonucunda Arjantin, bağımsızlığını 1816'da İspanya'ya karşı ilan etti. Bağımsızlık için İngiltere'den maddi destek alınmıştı (Hedges, 2011, s. 6). Bu sırada Fransız ve İngiliz sömürgesi olan Arjantin'e Amerika Birleşik Devletleri de göz dikmişti. ABD'de ortaya çıkan Monroe Doktrini¹³ Latin Amerika'yı kapsamaktaydı (Armaoğlu, 2010, s. 996). Bu doktrin sayesinde kıta ABD'nin çıkar bölgesine dâhil edildi. New York Post gazetesi yazarı John L. O'Sullivan (O'Sullivan, 1839) bu olayla ilgili 1839 yılında önemli bir makale yayınladı. Makale 'Manifest Destiny' Monroe Doktrini'nin ideolojik zeminini oluşturmaktaydı (History, 2008). "Manifest Destiny" yani "Belirgin Kader", Amerikalı yerleşimciler tarafından kıtanın doğu kıyısından batı kıyısına kadar genişlemenin kader olduğunu belirten düşüncedir.

¹³Monroe Doktrini ile: ABD Latin Amerika üzerinde ekonomik ve siyasi nüfus sağlamıştır. Latin Amerika ABD çıkar bölgesine dahil edilmiştir. Avrupa kıtadan uzaklaştırılmış ancak ABD hakimiyeti tesis edilmiştir. «Amerika Amerikalılarındır» ilkesi uygulanmış ancak bu «Amerika ABD'nindir.

2.2.2 Federal Yönetime Geçiş (1810-1943)

Buenos Aires'in geleceği hakkında merkezcilikten yana olan birlikçiler ile bölge kuruluşlarını destekleyen federaller arasındaki çatışma uzun süre sürdü. Bu çatışma iç savaş olarak adlandırılmıştır (Historiador, 2002-2016). Bu gelişme sonradan gelecek siyasi erklerin taraf ve politikalarında Federal ve Merkezçiler olarak iki ayrı düşünce belirleyici bir rol üslendi. 1824'te hala bir Anayasası olmaması ve ülkenin diğer emperyalist güçler tarafından kontrol edilmesi, bunun getirisi olarak ekonomi başta olmak üzere insan hakları ve uygulanmak istenilen rejim çeşidinin belirlenmemesi çözülmemiş büyük bir sorundu. Portekiz ve Brezilya güçlerinin savaş ilan etmesi o dönemdeki yönetimi zora soktu. Arjantin bundan dolayı anayasal bir meclisin oluşturulmasını hızlandırdı. Ulusal birlik içinde hükümetin kurulması için harekete geçildi. Kurulan meclis Şubat 1826'da Cumhurbaşkanlığına Bernardino Rivadavia'yı seçti (Hedges, 2011, s. 6). Yeni Cumhurbaşkanı, Buenos Aires'i doğrudan yönettiği bir bölge durumuna getirdi. Bu arada ülkedeki iç savaş şiddetini arttırdı. Yaşanan bu gelişmenin neticesinde iç savaş, Juan Facundo Quiroga'nın yönetimindeki askerler tarafından bastırıldı (Hedges, 2011, s. 6). Meclisin hazırladığı ulusal anayasa taslağı, halk tarafından ret edildi.

Brezilya, bağımsızlığını kazandıktan sonraki adı Uruguay olacak bölge için Arjantin'e savaş açtı (Hedges, 2011, s. 6). Bu mücadele Brezilya lehine sonuçlandı. Yenilen Rivadavia, Temmuz 1827'de Cumhurbaşkanlığından çekilmek zorunda bırakıldı. Ordu ulusal hükümeti dağıldı. Buenos Aires Bölgesi'nin yönetimi artık federalist tandanslı Manuel Dorrego'nun oldu. Dorrego, Brezilya ile barış sağladı. Savaşa neden olan doğu bölgesi, 1828'in Aralık ayında "Uruguay" adıyla bağımsızlığını kazandı. Bu gelişmenin akabinde hükümetle ordu yetkilileri kutuplaşmaya başladı. 1828'de Dorrego iktidardan düşürüldü (Hedges, 2011, s. 7). Yerine başkan olarak Juan Lavalle koltuğa oturdu (Shumway, 1993, s. 199-298). Juan Manuel de Rosas seçilmeden önce federalistler gurubunun başına geçmişti. Buenos Aires'te oluşturulan halk sınıfları adı altından ki grup tarafından da iktidara taşındı. Lynch'ın açıkladığı (Lynch, 2001, s. 11) gibi; Santa Fe Kongresi, Birleşik Devletler' den esinlenerek liberal ve federal bir anayasa meydana getirdi. Yerel çıkar gruplarının sözcüsü Juan Manuel de Rosas, Santa Fe Kongresi'nden

sonra meclisi toplayarak 1829'da başkan seçildi. Rosas, kısa bir süre başka bir adaya bıraksa da 1835'te başkanlık koltuğuna yeniden oturdu (Lynch, 2001, s. 11-16). Bu sefer iktidara sahip olunca daha da sert bir politika izledi. 1852'ye kadar kanlı bir diktatörlük kurdu ve aşırı bir merkezîyetçilik uyguladı. Bütün muhaliflerini, ses çıkartanları polis baskısıyla sindirdi. Halka açık yerlerde ve kiliselerde, egemenliğinin ve statüsünün simgesi olarak portrelerinin asılmasını emretti (Dusenberry, 1961, s. 495-514). Güney Amerika Kıtası'nda ikinci en geniş toprağına sahip olan bu kıyı şeridi bağımsız bir ulus haline geldi. Bağımsızlığın bir göstergesi olarak bu bölgede kurulan yerleşime yani yeni adıyla Arjantin'e, bir anayasa yapma ihtiyacı doğdu. Nitekim Arjantin, ilk anayasasını 1853'te kabul etti. Anayasası'na göre; devlet sistemi federalizm, hükümet sistemi olarak başkanlık sistemini onayladı. Kabul edilen anayasa ile Arjantin'deki devlet sisteminde önemli bir değişiklik oldu (Hernandez A. M., 2013, s. 1); *"ülke federal bir devlete dönüştü."*

Rosas'dan sonra 1853'te Urquiza başkan oldu fakat 1860'da yönetimden ayrıldı (Edwards, 2008, s. 30-31). İki senelik otorite boşluğundan sonra Mitre 1862 yılında altı sene sürecek başkanlığa seçildi. Mitre'de yerini 1868'de Sarmiento bıraktı (Edwards, 2008, s. 31-32). 1874'te başkanlığı alan Avellanada'da faz'la kalamadı ve 1880'de başkanlığı bıraktı. Yoğun savaş döneminden dolayı Roca 1886'da bıraktığı başkanlığı iki sene sonra yine aldı ve 1904'e kadar iktidarda kaldı (Edwards, 2008, s. 32). Bu sırada demokrasi isteyen tarafların sesleri duyulmaya başladı. Yrigoyen, 1896'da Radikal Yurttaşlık Birliği'nin (*Unión Cívica Radical-UCR*) başına geçmişti. 1912'de başkan Saenz Pena'ya baskılarla bütün erkek yurttaşlara oy hakkı tanınması, oyların gizli ve zorunlu olmasını öngören seçim kanunu hayata sokturdu (Hedges, 2011, s. 32-35). Bu sayede 1916'da ülkenin genel oyla seçilen ilk başkanı oldu. UCR'li Ulusal Kongre üyelerinin desteğiyle Arjantin'in I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmasını sağladı. Başkanın, dünya savaşında tarafsız kalınmasını sağlaması Arjantin için iktisadi üstünlükler getirdi. Ayrıca, çalışma koşullarını düzenleyen birden fazla yasa yürürlüğe girdi ama hiçbirisi dönemin siyasi çıkmazlarından dolayı uygulanamadı (Hedges, 2011, s. 36-45).

2.2.3 Albaylar İhtilali (1943-1958)

1919'da başlayan ve ülkeyi geniş çaplı saran grevler, hükümet kuvvetlerince şiddet kullanarak bastırıldı. 1922-1928 arasında devlet başkanı olan Marcelo T. de Alvear önderliğindeki güçlü muhalefete karşın Yrigoyen, 1928'de ki seçimlerde büyük bir oy farkıyla yeniden başkan seçildi. Fakat yönetimi sırasındaki yolsuzluklar ve ekonomik durgunluk yüzünden seçmenlerin desteğini önemli ölçüde yitirdi. Huntington: (Huntington, 1969, s. 221) *"Ordu; 1930'da yeni ticaret seçkinlerine olanaklar sağlayan Başkan Yrigoyen'i anayasal demokrasiyi kabul etmediği gerekçesiyle yönetimden uzaklaştırmıştır."* Bu arada muhafazakâr rakipleri de güç kazanmıştı. 1929'da başlayan ekonomik bunalım sonucu iktidarı daha da zayıflayan Yrigoyen, Campo de Mayo'nun askerlerinin Buenos Aires'e yürümesi sonucunda 1930'da bir askeri darbeyle devrildi. Huntington bu hükümet darbesini Türkiye'deki 1960 darbesine benzetmektedir. Yerine General Uriburu iktidara geldi. Arjantin'in, federalizmden demokrasiye geçişini federal yönetim yanlıları tarafından değil de askeri darbeyle sağlamış oldu.

2.2.4 Kısa Süreli ve Arka Arkaya Darbeler (1930- 1943)

Askeri müdahaleler sırasıyla geldi. Sivil vesayete bırakılan iktidar kısa süreler içinde tekrardan ordunun eline geçti. 1932'de Justo'nun başa geldiği siyasi iktidar, 1938 yılında ordu tarafından devrildi. Akabinde 1938'de kurulan Ortiz yönetimi de 1942'de askeri müdahale ile el değiştirdi. Castillo'nun 1942'de geldiği iktidar koltuğu da bir sene sonra halkın isteklerini dikkate almayan ordunun kontrolüne geçti (Hedges, 2011, s. 47-51). Ama bu sıralı, kısa darbelerin en önemlisi olan ve Arjantin'in siyasal hayatının, demokrasisinin en ağır yaralar aldığı, tarihe "Albaylar İhtilali" olarak geçen 4 Haziran 1943'teki yönetimi gösterebiliriz. Darbeden sonra ordu, birkaç gün arayla önce Rawson'u sonra Ramirez'i sonuncu olarak da Farrel'i başkanlığa getirdi. Bu süreçten sonra Arjantin demokrasi'sinin geçirdiği değişimleri ve demokratikleşme sürecine yapılan müdahalelerle daha sık karşılaşmaktayız. Tablo 2.1'de (Filippini, 2012) detaylı incelemeye geçmeden önce yaşanan olayların bir özeti niteliğinde bilgiler yer

almaktadır. 1930 ve 2012 yılları arasında Arjantin'de gerçekleşen siyasi olaylar (darbe, demokrasiye geçiş, kilometre taşı olaylar, hakikat komisyonu, darbe aktörlerinin yargılanması) kronolojisi¹⁴ oluşturulmuştur.

Tablo 2.1: 1930 ve 2012 yılları arasında Arjantin'de gerçekleşen siyasi olaylar (darbe, demokrasiye geçiş, kilometre taşı olaylar, hakikat komisyonu, darbe aktörlerinin yargılanması) kronolojisi

1930	Arjantin'de ordu yönetime el koydu. ilk askeri darbe yaşandı.
1943	Örgütlenen halk askere destek verdi. Ordu yönetimi tekrardan geri aldı.
1946	Kısa süreli askeri darbenin akabinde seçim yapıldı. Juan Domingo Peron seçimlerden başarılı çıkan isim oldu.
1955	Peron, asker tarafından iktidardan düşürüldü. Ordu yönetimi yeniden eline aldı.
1958	Ordunun kontrolünde yeniden seçim yapıldı. Başkanlık koltuğuna Arturo Frondizi getirildi.
1962	Ordu ile iktidar ters düştü. Yeniden askeri müdahale yapıldı. Geçici yönetimin başına José Maria Guido getirildi.
1966	"Arjantin Devrimi" adıyla bir askeri darbe daha gerçekleştirildi. Bu darbe sonucunda 1973'te ki seçimlere kadar iktidarı bırakmadı.
1972	"Trelew Katliamı" adıyla anılan şiddet olayları gerçekleşti.
1973	Seçimleri 3. Kez Juan Peron kazandı. Bu dönemlerde kayıtlara geçen "Ezeiza Katliamı" gerçekleşti.
1974	Peron hayatını kaybetti. Yerine bakanlık koltuğuna başkan yardımcısı ve eşi olan Maria Peron geçti.
1976	Yükselen siyasi tansiyon ve sokak çatışmalarından dolayı asker "Yeniden yapılanma" adı altında diktatörlüğünü ilan etti. "Las Palomitas" ve "Margarita Belén" adıyla anılan katliamlar gerçekleştirildi.
1977	Askeri yönetim tarafından gözaltına alınanların aileleri "Plazo de Mayo Anneleri" çatısı altında örgütlendi.
1979	CELS (Hukuki ve Sosyal Araştırmalar Merkezi) kuruldu. Kurulma amacı bu dönemde gerçekleşen tutuklu ve kayıp yakınları için hukuki destek verilmek istendi.
1982	Askeri rejimin başlattığı, Britanya ile yapılan "Malvinas (Falkland adaları) Savaşı" kaybedildi. Tekrardan demokratik yöntemle seçim yapılmasına karar verildi.
1983	Seçim yapıldı. Raul Alfonsin başkan seçildi. Bu yıl içinde 22.924 sayılı "Ulusal Barıştırmaya Yasası" (Ley de Pacificación Nacional) yürürlüğe girdi.
1985	Yeni yönetim "Askeri Cunta" davasını başlattı. Dava 8 ay sürdü. Genaral Videla ve Amiral Massera müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Bunun yanı sıra darbenin komuta kademesinde ki General Roberto Viola 17 yıl, Amiral Lambrsuchini 8 yıl, General Agosti 4.5 yıl hapis cezası aldı.

¹⁴Literatüre dayalı bir özet tablosudur.

1986	23.429 sayılı "Punto Final (Son Nokta)" yasası yürürlüğe girdi. Bu yasa sonucunda yeniden yargılama yapılabilmesi için yasanın yürürlüğe girdikten sonra 60 gün için müracaat edilmesiyle geçerli olacağı sınırlaması konuldu.
1987	Mega – Cause adıyla da anılan ESMA davaları açıldı. ESMA (Deniz Kuvvetleri Teknik Okulu). Birinci Kolordu'ya da bu süreçte dava açıldı. Bu yıl içinde yasalarla yeni sınırlamalar getirildi. Albay rütbesi altındaki subay ve rütbesiz asker, kolluk kuvveti polis ve gardiyanlar olası yargılamalardan muaf tutuldu. 23.521 sayılı "İtaat Zorunluluğu (Obediencia Debida)" yasası yürürlüğe girdi.
1989	Carlos Menem başkan seçildi. Bu yıl içerisinde 1002, 1003, 1004 ve 1005 sayılı karar hükmünde kararnameler ile cezaevinde tutuklulukları süren askerler için af yürürlüğe girdi.
1990	2741, 2742, 2743, 2744, 2745, 2746 ve 2747 sayılı kararnamelerle dönemin askeri darbesini gerçekleştirenler, kurulan "de facto hükümeti" yetkilileri ve silahlı kuvvetler mensupları için af yürürlüğe girdi ve uygulandı.
1991	24.043 sayılı yürürlüğe giren yasa ile darbe suresince askeri yönetimin zor kullanarak emirlerini yerine getiren şahıslara ve darbenin yargı kanadı tarafından askeri mahkemelerce yargılandıktan sonra ceza alıp hapis yatanlara bu süre içindeki kayıpları için tazminat davası açma hakkı tanındı.
1992	Yeniden yargılama sürecini başlatacak olan "Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun" 28 Sayılı Raporunu yayımladı. Arjantin'de halk ayaklandı.
1994	24.411 sayılı yasa ile "zorla kaybedilme" mağduru olarak hak kazanan kişilere tazminat davası açma yolu açıldı. Aynı yıl en önemli gelişme olarak Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hukuki üstünlüğü Arjantin devleti tarafından kabul edildi ve anayasal reform olarak olarak gerçekleşti.
1995	Hakikat Davaları adında yeniden yargılamalar başlandı. Bu yargılamalar sürecinde dönemin komuta kademesindeki Komutan Adolfo Scilingo "ölüm uçuşları" tabir edilen sol görüşlü tutuklanan kişilerin uçaktan canlı canlı La Plata nehri yakınlarında aşağıya atıldığını kabul etti. Yine aynı yıl HIJOS (Unutmaya ve Sessizliğe karşı Kimlik ve Adalet için Çocuklar) adı altında yapılanma kuruldu.
1996	Kitlesel olarak yayılan İnsan hakları gösterileri başladı. Büyük ölçüde ses getirdi.
1998	25.066 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile "Arjantin'de Kaçırılan Çocukların ve/veya Gözaltında Doğan Çocukların Zararının Karşılanması için Tarihsel Onarım Fonu (Fondo de Reparación Histórica para la Localización y Restitución de Niños Secuestrados y/o Nacidos en Cautiverio en la Argentina) kuruldu ve çalışmalarına başladı.
2003	Nestor Krichner seçimlerde başarı kazanarak başkan seçildi. Akabinde 25.779 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile "Son Nokta ve İtaat Zorunluluğu" yasaları yürürlükten kaldırıldı.
2004	25.914 sayılı yasa ile askeri darbe süresince gözaltında doğan kişilere tazminat almasına hak tanındı.

2007	26.298 sayılı "Herkesin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme" yasası yürürlüğe girdi. Bu yıl içinde İlk defa askeri darbeyi gerçekleştiren mahkum edildi.
2009	Yargıcı Víctor Hermes Brusa askeri darbe döneminde yaptırımlarından dolayı mahkum edildi.
2010	General Videla ve General Menendez işkence, cinayet ve adam kaçırmadan suçlu bulundu ve müebbet hapis cezasına çarptırıldı.
2012	Başka bir dava olan 35 hükümlünün bebeklerini çalma suçundan General Videla 50 yıl, General Reynaldo Bignone ise 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Kaynak: Filippini, Leonardo. Making Justice: Further Discussions on the Prosecution of Crimes against Humanity in Argentina. Publication. Argentina, 2012

2.2.5 Darbe İle Yeni Bir Siyasi Akım Perónist Cephe (1943-1976)

Gerçekleşen 'Albaylar İhtilali' ile Arjantin önemli bir demokrasi savaşı vermekteydi tespiti yanlış olmaz. Çalışma bakanlığına getirilen Albay Perón, halk tarafından destek görmeye başladı. Bu destek meslektaşları tarafından kurum içinde bir darbe ile yok edilmek istendi. Juan Peron, komünizmle kapitalizm arasında '*Justicialismo*' (Hedges, 2011, s. 129-132) (Adaletçilik) adlı bir 'üçüncü yol' olarak nitelendirdiği bir çizgiyi izledi (Britannica, 2015). Üniversitelere özerklik tanınmasına öncülük etti. Kapatılmış ve yasaklanmış partilerin tekrar siyaset arenasında kendini göstermesine ve aktif olarak çalışmalarına olanak sağladı. Sendikalara önem verdi, destekledi. Arjantin'in BM'ye üyeliğini sağlamak amacıyla savaşın bitimine yakın Almanya'ya savaş ilan ettiyse de sonuç alamadı. Üzerinde durduğu ve kanalize ettiği politik etkinlikler, Eylül 1945'te, Buenos Aires sokaklarında kitlesel eyleme dönüştü. Karşıt partiler (köktenciler, liberaller, sosyalistler, komünistler ve Muhafazakâr Parti'nin bir bölümü), 19 Eylülde dürüst ve hilesiz bir seçim yapılmasını istemek için 'Anayasa ve Özgürlük Yürüyüşü'nü' düzenlediler (NFKU, 2014). Buna karşın 1945 yılının ekiminde Perón ve hükümette Sağlık Bakanlığı yapmakta olan eşi Eva Duarte, yönetimi altında bulunan Buenos Aires ve kenar mahallelerdeki "*descamisados*" (Hedges, 2011, s. 105) diye tabir edilen, Arjantin nüfusunda önemli bir kitleye sahip olan Perón taraftarlarını ayaklandırdı. Bu süreçten sonra hali hazırda bulunan Perónist kitleler, 1946 Şubat'ında yapılan seçimde Başkan Perón'u kendi kurallarına uygun olarak Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturttu (Hedges, 2011, s. 105-135). Bizimde ülke olarak yakından bildiğimiz bir konuyu

kendine propaganda malzemesi haline getiren Perón, birden Arjantin ulusal bağımsızlığının kahramanı ilan edildi. Perón bu güce ABD'nin hazırladığı "Mavi Kitap"ta (Potash, 1996, s. 39-46) ileri sürülen iddiaları kullanarak kavuşmuştur. Öyle ki Perón, *"Savaş esnasında gizli bir anlaşma var. Bu da Mavi Kitap'tır"* söylevini gündeme getirmek ve istediği politik güce getirmek için kullandı. Hedges'e göre; (Hedges, 2011, s. 114) *"Gücü eline alan Perón 1946'nın Mart'ında Merkez Bankası'nı millileştirdi. Perón, özellikle birinci dönemde aşırı milliyetçi ve sosyal kalkınmacı bir politika izledi."* Perón'un otoriter yönetimi; bir taraftan ülkenin ekonomi bakımından ilerleme kaydetmesini ve gelir dağılımı dengesinin kurulmasını sağlarken diğer taraftan hukuki istikrarın bir daha toparlanmayacak biçimde bozulmasına yol açtı. Kurduğu siyasi parti ve siyasi hareket Arjantin'de günümüze kadar yaşayan en güçlü siyasi yapı oldu (Plus, 2003-2016).

Başkan Peron, Arjantin'in soğuk savaş sürecinde ABD'nin başı çektiği Batı Blok'unda olmadığını, 1946 yılında ortaya çıkarttığı Peronist doktrini olarak ifade edilen üçüncü yol ile ilan etti (Zanatta, 2006). Bu dönemler S.S.C.B yönetimine yaklaştığı ve sosyalist kanat için olası bir Latin Blok'u ve Madrid ile Buenos Aires arasında bir ortaklık kurma konuları Perón'un gündemindeki önemli başlıklardı. Başkan Perón çıkarttığı ve değiştirdiği maddelerle 'adaletçi' anayasası ile Arjantin'in siyasal tarihinde ciddi bir ivme kazandırmasına rağmen bu gelişmeleri, Arjantin senatosu üyelerinin ve valilerinin yaşanan yolsuzluklarla anılması bunu gölgeledi. 1951 ve 1954'te yapılan seçimlere daha sert ve otoriter bir yönetim sistemiyle girmesi ve Sosyalist Blok'uyla yakın ilişkiler kurmasına nazaran seçim propagandasında ABD karşıtlığını yumuşattı (Zanatta, 2006). Bu stratejik tutum iktidarının güç kaybetmesine neden oldu. Bu dönemde haberlere de yansıyan ve ülkesinde inanılmaz tepkilere neden olan, de *La Prensa* gazetesinin kapatılması (Milliyet Gazete Arşivi, 1951, s. 3) akabinde 1953'te ki siyasi kargaşalar Perónizm hareketini zayıflattı. Yükselişe geçen Perón karşıtlığı, ordunun ülkenin gidişatından duyduğu hoşnutsuzluk ve kiliseyle arasındaki soğukluk geleneksel yapılan Rio de La Palta'daki deniz gösterisinden sonra kendini fazlasıyla gösterdi. Neticesinde Perón kendi meslektaşları tarafından iktidardan düşürüldü. Bu darbeden sonra Peron sürgün edildi. *"Perón'un devrilmesinin ardından Arjantin yine uzun bir siyasi istikrarsızlık dönemine girdi. 1950- 1960'lı yıllarda siyasi hâkimiyet sivil ve askeri rejimler arasında gidip geldi."* (Tunçkaşık, 2015, s. 82)

Yeni yönetim, askere dayalı bir diktatörlükle düzeni sağlamaya çalıştı. 1955 yılında General Pedro Eugenio Aramburu'nun devlet başkanlığına getirildi. 1956'da Perónist Parti ve yandaşları dağıtıldı. Peronist hareket yasaklandı (Hedges, 2011, s. 167-179). Yerine gelen albayların kısa başkanlıklarından sonra 1958'de ordu ve Katolik kilisenin desteklediği Perónist düşünceye yakın Halkçı Radikal Parti lideri Frondizi başkanlık koltuğuna getirildi. Fakat ordunun hoşnutsuzluğu devam etmekteydi. Yapılan ekonomik reformlara rağmen ülkenin mali sıkıntılarının devam etmesi ve yeni başkan Frondizi'nin, Küba'nın Amerika Devletleri Birliği'nden çıkma ve Latin Amerika ülkelerine katılma isteğine destek vermesi akabinde Fidel Castro ile görüşmelerini takip eden sürecin sonunda Arjantinde yeniden bir askeri darbe gerçekleşmiştir (Potash, 1996, s. 336-352).

10 Nisan 1962'de, askeri cunta, Frondizi'yi yönetimden uzaklaştırdı. Ordu, yönetimi Senato başkanı J. M. Guido'ya bırakarak Mart ayında yapılması planlanan seçimleri de iptal ettirdi. Bu gelişmeler esnasında ordu içinde huzursuzluklar devam etmekteydi. Gruplara ayrılan generaller rekabeti kazanmak ve kendi başkanlarını iktidara getirmek için mücadele vermeye başladılar. Radikallerin adayı olan Arturo Illia, Hristiyan demokratlar ve ılımlı sosyalistlerin desteğini de alarak 7 Temmuz 1963'te başkan seçildi. Perón hala Arjantin dışında yaşamaktaydı. 1964 yılında ülkeye tekrar dönmek istedi ama bunu gerçekleştiremedi (Hedges, 2011, s. 182-184). Perónistlerin benimsediği Adaletçi Hareket, Mart 1965 seçimlerinde 192 kişilik parlamentoya 52 milletvekili sokmayı başardı. Perón'suz bunu yapmak parti içinde başarı olarak kabul gördü. Perón yanlıları 1966 yılında yapılan eyalet seçimlerinde de önemli başarılar elde etti. Ama ordu, tekrardan hız kazanan Perónist hareketi durdurmak için Haziran 1966'da Genelkurmay Başkanı olan Juan Carlos Onganía tarafından iktidara el koydu. Ordu artık yeni bir ülke politikasına doğru Arjantin'i restore etmeye başladı. Anti-Amerikancı olmaktan çıkıp anti-komünist ve Latin Amerika kıtasında dönemin yükselen figürü Castroculara karşı bir siyaseti düstur edindi. Ordunun çizdiği yeni politik tavır ülkedeki sol gurupları birleştirdi (Hedges, 2011, s. 180-181). Böylelikle Perón'un tekrardan ülkeye gelip başkanlık yapmasının önünü açmış oldu. *"1973'te parlamento ve başkanlık seçimleri yapıldı. Bu dönemde, daha önce Perón tarafından kurulan parti parlamentoda çoğunluğu sağladı. Aynı yıl Perón sürgünden dönerek başkan seçildi; ancak bir yıl sonra ölünce ülke yine kaosa girdi."* (Tunçkaşık, 2015).

2.2.6 Yeniden Ulusal Yapılanma Süreci ve Kirli Savaş (1976-1983)

Bu alt başlığa geldiğimizde Latin Amerika ve Türkiye'de gözüken, kısacası az gelişmiş ülkelerde askeri müdahalenin en sert haliyle karşılaşmaktayız. Askerin yanı sıra devlet kurumlarının, mesela polis ve gardiyanlarında en aktif biçimde rol oynadığı Arjantin'de yaşanan şiddetin boyutları günümüzde verilerle yeni yeni öğrenilmektedir. Bahsi geçen Kirli Savaş döneminde; zorla kaybettirme, işkence, insan hakları ihlallerinin en üst seviyelere ulaştığı bunun yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da örgütlenip harekete geçmeye başladığı gözlemlenmektedir. Özellikle Mayıs meydanı annelerinin etkisi süreçte görülmektedir.

Kirli Savaş dönemi, Arjantin demokratikleşme süreci bağlamında asker-sivil ilişkisinin kopma noktasına geldiğini ve halkın askere karşı tutumunun negatif bir hal aldığını görmekteyiz. Bahsi geçen 1970 ile 1990 yılları arasındaki dönemde uluslararası siyasetine baktığımızda; *"1970'li yılların sonunda, aynı amaçlar doğrultusunda birlikte hareket etmeye başlayan IMF ve Dünya Bankası'nın katkılarıyla neoliberal ekonomi politikaları az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmına hızla yayıldı."* (Öztürk, 2009)

Bu durumda görülüyor ki, Dale L. Jhonson'ın da (Johnson, 1973) belirttiği gibi az gelişmiş ülkelerin dışa bağımlılığı artmıştı. Kapitalizm, temel kurumlarını korumak ve devamlılığını sürdürmek istiyordu. Ve bu olaya *'yeni sömürgecilik -yetkeci'* tanımlarıyla yaklaşıyordu. 1976'da diğerlerinden daha farklı bir askeri rejim başladı. Yeni yönetim, *"Yeniden Ulusal Yapılanma Süreci"* adı verilen küreselleşmeye entegre olmak için yapılan kurumsal yenilenmeleri hayata geçirdi. Şengül'ün (Şengül, 2000, s. 129-130) tespiti ile;

İşte bu gruplar, ulus-devlet ölçeğini globalleşme karşısında bir mekansal sabit olarak savunmaktadırlar. Ulus devletin sadece bir ekonomik süreç içinde ortaya çıkmayıp, aynı zamanda bir siyasi-kültürel proje olduğu düşünülürse, bu direnişin sıradan bir direniş olmadığı, kolayca ve geniş kitlelerin desteğini de alabildiği görülebilir.

Arjantin'de yaşanan kanlı darbelerin arkasındaki en büyük nedenlerden biri de ekonomik politikaların halka zorla benimsetilmesi olarak söyleyebiliriz. Küreselleşmenin getirdiği siyasi kutuplaşmayı en net biçimde Ayata (Ayata, 1997, s. 61) ifade etmiştir;

Küreselleşmeci denilen değerlere karşı yerel ve ulusal tepkiler, önümüzdeki dönemin çok önemli güçlenen siyasi akımlarını oluşturacak. Bunların kimi baskıcı ve antidemokratik tepkiler, kimi daha eşitlikçi ve demokratik açılımcı hareketler şeklinde olacak.

Ulus Kapitalizme göre yeniden inşa etmek için 24 Mart 1976'da yönetimi elinin altına alan askeri cunta, hakimiyetini 1983 yılına kadar korudu. Hernandez'in (Hernandez V. M., 2002, s. 394) belirttiği gibi;

Ülkedeki sol kesimler başta olmak üzere muhalifleri toptan yok etme mücadelesine girişti. İstikrarı sağlamak ise, askeri yönetim altında, her türlü olası muhalefetin kökünün kazınması anlamına gelmekteydi.

İktidarı yedi sene boyunca elinde tutan askeri yönetim, uluslararası kamuoyunun ve sivil toplum kuruluşlarının örgütlediği halk direnişlerine fazla dayanamayıp 1973 tarihinde demokratik seçimlerin yapılmasına karar verdi. Fakat askeri darbenin lideri General Alejandro Lanusse, 'Büyük Ulusal Anlaşma' (*Gran Acuerdo Nacional*) denilen kararnameyi yürürlüğe soktu (Potash, 1996, s. 360-430). Aslında bu gelişme Türkiye'deki 1980 darbesinden sonra yeniden yapılan 1982 anayasasının siyasi parti ilgili yasaları ve geçici 15. maddesiyle¹⁵ benzerlik göstermektedir (TBMM, 1982). Çünkü Arjantin'de ki bu antlaşma ile Türkiye'deki gibi darbeyi yapan liderlerin bir nevi geleceklerini garanti altına almasını yani dokunulmazlıklarını içermektedir.

¹⁵1982 anayasası geçici 15. madde; **GEÇİCİ MADDE 15.** – 12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Millî Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufla bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

Demokratik seçim kararı alan cunta yönetimi farkında olmadan Juan Perón'un 18 yıllık sürgününün bitmesinin ve Arjantin'e dönmесinin yolunu açtı. Perón, 12 Ekim 1973'de üçüncü karısı María Estela Martínez Cartas de Perón'u (Isabel Perón) başkan yardımcısı olduğu seçimde cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu (Potash, 1996, s. 507). Perón 9 ay sonra ölünce, 1974 yılının Temmuz ayında Isabel Perón cumhurbaşkanlığı görevini devraldı (Potash, 1996, s. 509). Isabel Perón'un hastalığı nedeniyle yerine bakmakta olan meclis başkanı Ítalo Argentino Luder, Şubat 1975'de anayasaya aykırı olarak yayınladığı 261/1975 numaralı kararname ile Tucumán ilindeki ayrılıkçı hareketi bastırmak için orduya sınırsız yetki verdi (Gutenberg, 2002).

Arjantin ordusu, 'Halkın Devrimci Ordusu'na (*Ejército Revolucionario del Pueblo, ERP*) karşı 'bağımsızlık operasyonu' (*Operativo Independencia*) adını verdiği 'kirli savaş'ı başlattı (Morello, 2015, s. 52). Başlatılan bu şiddet olaylarında yaklaşık 30.000 (Handelman, 2016, s. 261) insanın öldüğü bilgisi tam netleşmese de geçerliliğini korumaktadır. Ordu, ülkenin bekasını korumak için diktatöryel ve şiddet içeren eylemlerinden dolayı Arjantin halkının tepkisini çok fazla üzerine çekmiştir.

Bu olaylar süregelirken 1982'de Birleşik Krallık'ın Falkland adalarını işgal etmesi ve çekilmesi askeri yönetimin güç ve itibarını bitirmiştir (Reports, 1997-2016). Kirli savaş döneminde çok sayıda insanın kaybolması devam ederken çocukları kaybolan anneler meydanda toplanmaya başladı. Bu durum Plaza Mayo Anneleri ve insan hakları hareketinin doğmasına yol açtı. Mayıs Meydanı Anneleri çıkış tarihine baktığımızda darbe hala devam etmekteydi. Aslında bu nokta Arjantin'de sivil toplum örgütlerinin nasıl güçlü bir hal aldıklarını ve askeri darbelere karşı nasıl bir tutum sergilediklerini ortaya koymaktadır. Mayıs Meydanı Annelerini sadece insan hakları perspektifinden görmek yanlış olur. Birden farklı araştırma disiplin üzerinden Mayıs Meydanı Anneleri incelenmiştir. Örnek olarak *demokratikleşme* (Femenia, 1987, s. 9-18), *Toplumsal cinsiyet* (Lazar, 2006, s. 4-10), *Sivil itaatsizlik, şiddet içermeyen pasif direniş* (Caroll, 1989, s. 3-24) gibi.

Eski gücünü kaybeden ordu, sivil hareketlerin hızlı yükselişiyle ülke demokrasisinde fazla söz sahibi olamamıştır. Bunun getirisi olarak tabiri caiz ise demokrasiye dönüş virajı geçildikten sonra 1983 yılı hem Arjantin'in hem de Latin Amerika ülkelerinin demokratikleşme süreçlerine önemli bir ivme kazandırmıştır. Liberalizmin etkisiyle

daha insan odaklı bakan küresel siyaset, Arjantin halkının da geçirdiği darbe sürecine dönüp bakmasına yardımcı olmuştur. Halk seçimle, Radikal Yurttaş Birliği (*Unión Cívica Radical/UCR*) lideri Raul Alfonsin'i başkanlığa getirdi. *"Alfonsin (1983-1989); enflasyon, askerlerin insan hakları ihlalleri gibi meseleleri çözme yolunda mesafe kat etti, ademi merkezileşme (yerinden yönetim) ve demokratikleşme yönünde adımlar attı."* (Jouet, 2008, s. 17)

22 Nisan 1985'te Latin Amerika'da (Tedesco, 1999, s. 68) 1976 ve 1983 yıllarındaki anayasal düzlemde askeri cunta için görülmemiş bir deneyim yaşandı. Darbeci liderlerin yargılanmasının yolu açılmaya çalışıldı. Fakat hala askerin arka planda yönetimdeki etkisi devam etmekteydi. Askerlerin yargılanmasıyla ilgili yasa değişikliği tasarısı hazırlandı ama yürürlüğe girmesi uzun sürdü. Bu yasa taslağı, Aralık 1986'da kabul görüp, yürürlüğe koyuldu (Tedesco, 1999, s. 123).

Başkan Alfonsin'in ardından, Perónist Adalet Partisi lideri yeni Başkan Carlos Menem, darbenin bıraktığı enkazdan ülkeyi kurtarmak için 1989 (Mainwaring & Shugart, 1997, s. 260) yılında iktidar'a geldi. Menem'in iktidar olduğu dönem altı yıl kadar sürdü. Başkanlığında getirdiği en önemli gelişme, Arjantin Anayasasını 1994'te yeniden en geniş haliyle düzenlemesiydi (Mainwaring & Shugart, 1997, s. 290). Menem, Hukuki istikrarsızlığı derinleştirmek ve radikal reformlara engel gördüğü Yüksek Mahkeme'nin yapısını değiştirmek istedi. İki dönem yaptığı başkanlığı üçüncü döneme taşımaya çalıştı fakat anayasada bunun için ön görülen değişikliği sağlayamadı.

Menem'den sonra gelen başkanlar ve iktidarlar, dönemin küresel sorunu olan ekonomik çöküntüye karşı gözle görülen bir gelişme sağlayamadı. Nestor Kirchner, Perónist cepheden 2003 (Edwards, 2008, s. 112) yılında başkanlığa seçildi. 2003 yılından itibaren uyguladığı politikalar ülkenin ekonomik refahına katkıda sağlayamadı. Yaptığı uygulamalarla, gelir dağılımındaki uçurumun daha da açılmasına neden oldu (Edwards, 2008, s. 112). Kirchner az da olsa bazı demokratik adımlar atmak istedi. Menem'in hukuki istikrarsızlığı derinleştirmek için Yüksek Mahkemeye atadığı "yandaş" üyeleri saf dışı bıraktı, siyasi istikrarı sağlamayı amaçladı (Hedges, 2011, s. 282-283).

2007'de yapılan başkanlık seçimlerinde Nestor Kirchner'in eşi Cristina Fernandez de Kirchner başkan seçildi. Yeni başkan, eşinin başlatmış olduğu göreceli sayılan istikrarlı yönetimin devam etmesini sağladı. 2011'de yapılan son başkanlık seçiminde Bayan Kirchner aldığı %55 oyla en yakın rakibinin aldığı %13 oyu geçerek, yeniden başkanlık koltuğuna oturdu (Hedges, 2011, s. 281-292). 2003'te yönetime gelen Nestor Kirchner ve ardından eşi Cristina Fernandez de Kirchner ile 12 yıl süren "Kirchnerler dönemi" yapılan son seçimde (Kasım 2015) sona erdi. Arjantin'de, merkez sağın adayı Mauricio Macri bir ilki gerçekleştirdi. 85 yıl sonra sağ tandanslı bir politikacının askeri darbecilerin iş başına getirmesi yerine seçimle devlet başkanı oldu. 2015'te, iki tur gerçekleşen oylama sonucunda oyların %99,17'si sayıldı. Mevcut Devlet Başkanı Cristina Fernandez de Kirchner'in desteklediği aday Buenos Aires Eyalet Valisi Daniel Scioli oyların %48,2'sini alarak diğer aday Macri'nin aldığı %51,8 oyun gerisinde kalarak iktidar mücadelesinde saf dışı kaldı (Welle, 2015).

3. TÜRKİYE'DE ANAYASA YAPIM SÜREÇLERİ

3.1 OSMANLI DA ASKER-SİVİL İLİŞKİSİ

Asker-sivil ilişkilerinde güç dengesi kurma çabaları, Cumhuriyetten önceki dönemlerde de sık sık kendini göstermekteydi. II. Mahmut döneminde kapatılan yeniçeri ocakları ve Osmanlı'da yeniçerilerin iktidarı ele geçirme ve yönetime ortak olma isteği önemli birer örnektir. Tanzimat dönemindeki en kayda değer darbe girişimi 1859 yılında "*Kuleli olayı*" (Berkes, 2002, s. 598) olarak tarihe geçen "*Fedailer cemiyeti*"nin (Dünya Bülteni, 2011) Sultan Abdülmecit'i devirme hareketiydi. Bu grup 1876 anayasal hareketin yani Kanun-i Esasiye'nin önde gelenleri olarak anılmaya başlandı. Rütbeli subaylardan oluşan bu grup, padişah II. Abdülhamit'e zorla da olsa Anayasal devrimi kabul ettirmiştir. Bu durum Osmanlı döneminde askeri kanadın padişahın yetkilerine yaptığı darbe olarak görülmektedir. Yetkileri sınırlandırılmış ve parlamento ile baskı altına alınmış bir hükümdarlık yaşanmıştır.

Tahta bulunan padişah II. Abdülhamit, askerleri siyasi yönetim kademelerinden uzaklaştırmak ve apolizite etmek için kurdurduğu modern okullarla farkında olmadan yeni bir muhalif teknokratlar sınıfını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler ve yapılan bürokratik reformlar sivil-asker ilişkisini zedelemiş, ayrışmalara yol açmıştır. O dönemin siyasi konjonktüründen bakıldığında, alaylılara rejim tarafından iltimas geçilmesi ve alaylıların desteklenmesiyle tayin ve terfilerinde ayrımcılık yapılması ordu kanadında memnuniyetsizlik oluşturmuştur. Ordu bu nedenden dolayı kendini aktif politikanın içerisine girmek zorunda hissetmişti (Burak, 2011, s. 47-48).

İstibdat döneminde askeri öğrenciler değişim için kendilerinde güç görmeye başlamışlardı. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar asker-sivil ilişkilerinde kendini gösteren ve yaşanan olayların önemli bir tarafı olan *İttihad-i Osmanlı Cemiyeti* (Zürcher, 2004, s. 130) yani 1895'te kendilerine verdikleri yeni adları ile Jön Türkler, siyasi yaşama tam anlamıyla başlamış ve askeri kanadın figürü haline gelmiştir.

Jön Türkler, 'ordu-siyaset-devlet' prensibiyle askerin baskın bir rol oynaması gerektiği, sultan otoritesine karşı durmak için sivillere askeri kanadın destek vermesi ve bu muhalif hareketlerin orduda vücut bulup ses getirmesi gerektiğine inanmaktadırlar.

Jön Türk devrimi olarak bilinen 1908'de muhalif subayların desteği ile yeni bir darbe yapıldı. Fakat bu darbeden sonra orduda kendi arasında bölünme yaşandı. Muhafazakar subaylar alaylı ve padişaha bağlıydı, İttihatçılar ise okullu ve siyaset içinde aktif olmak istiyordu. Tarafsızlar ve liberaller ise ordunun sadece savunma amaçlı bir kurum olduğunu benimsiyorlardı (Burak, 2011, s. 48). Bu ayrımlara İttihat ve Terakki Cemiyeti neden olmuştu. Çünkü bu cemiyet orduya aşırı derece bağlıydı ve ordunun cemiyeti olarak anılıyordu. Ordu içindeki bölünme sonucu cemiyete üye genç subaylar, Meşrutiyet'i ilan etmek için harekete geçmişlerdir. 1909 yılında yani 31 Mart Vakası olarak bilenen girişim, ordunun sultana bağlı komutanları tarafından bastırılmıştır. Bu gelişmeden sonra böyle başarısız olmasına rağmen girişimlerde bulunan genç subaylar II. Meşrutiyet döneminde de aktif siyaseti bırakmadı.

1912 yılında bölünmüş asker kanadı içinden farklı sesler yükselmeye başladı. Kendilerini 'Kurtarıcı Subaylar' (Burak, 2011, s. 49) olarak tanımlayan Liberal subaylar, İttihatçıların desteklediği paşanın kurduğu hükümeti desteklemediler. Bu subaylar ordunun siyaset yapmaması gerektiğini düşünerek Halaskar Zabitan Hareketini başlattılar. Bunun neticesinde İttihatçı paşaları yönetimden çekilmek zorunda bıraktılar.

Bu dönemde gelişen hareketler askerin, siyasete müdahalesini engelleyecek yasal düzenleme girişimlerinde bulunmasını gerektirdi. Tam ismi, *"Mensubin-i Askeriye'nin Riyaset ile Men'i İştigali Zımında Askeri Ceza Kanunu'na Zeyil Olmak Üzere Tanzim Olunan Layiha-i Kanuniye"* (Alkan, 2001, s. 144) olan yasa teklifi meclise gönderildi. Fakat dönemin siyasi çalkantıları ve Osmanlı devletinin tamamen parçalanmasından dolayı teklif sonuçsuz kaldı. Anayasa yapımı ve asker-sivil ilişkilerini yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'inde inceleyeceğiz.

3.2 DARBESİZ YAPILAN ANAYASALAR

Türkiye Cumhuriyet'inde kurulduğu tarihten itibaren 4 farklı anayasa yapılmıştır. Ülkemizde anayasa yapım süreçleri analiz edildiğinde, 1921 ve 1924 yılındaki anayasaların askeri müdahale olmadan doğal olarak yapıldığı gözlemlenmektedir. 27 Mayıs 1960 ihtilali takribinde yapılan 1961 anayasası ve 12 Eylül 1980 darbesiyle yapılan 1982 anayasası askeri müdahale sonrasında oluşturulan anayasalardır. Görüldüğü gibi 1921 ve 1924 anayasalarının dışında, ihtilal tarihleriyle yeni anayasa yapım tarihleri doğru orantılıdır. Tabii ki yapılan anayasalarda zaman zaman değişiklikler olmuştur. Ama değişiklikler geçici maddelerle mevcut anayasalar revize edilerek gerçekleştirilmiştir.

3.2.1 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Yani 1921 Anayasası

1921 Anayasası veya dönemin adlandırdığı tabiri ile 'Teşkilat-ı Esasiye Kanunu', yapısı itibariyle ülkemizin ilk ve tek yumuşak anayasasıdır. Ergun Özbudun'a (Özbudun & Gençkaya, 2010, s. 20) göre; *"1921 anayasası, kelimenin tam anlamıyla bir anayasa olarak düşünülmemişti; daha çok, o anın en acil anayasal sorunlarına değinen kısa bir belgeydi."* Bu anayasa çok kısa maddeler içermekte ve 'Milli Egemenlik İlkesi'ne dayanmaktaydı. 1921 Anayasası'nda yasama ve yürütme yetkisi 'Meclis Hükümeti'nde toplanmıştı. Devlet başkanı statüsü bulunmamaktaydı. Sahip olduğu 23 maddede vatandaşların hak ve özgürlüklerini düzenleyen hiçbir bulgu yoktur. 1921 anayasası sadece 3 yıl yürürlükte kaldı. Yerini 1924'te hazırlanan yeni anayasaya bıraktı.

3.2.2 Revize Edilen Yeni Modellerle 1924 Anayasası

Yürürlüğe giren bu anayasa 1921 anayasasına nazaran daha katı bir anayasa biçimine sahiptir. 1924 Anayasasında, temel hak ve hürriyetler alanında '*Tabii Hak Doktrini*'ni benimsemiştir. *Tabii Hak Anlayışı* (Kapani, 1981, s. 30), Tabii Hak doktrinine göre; "*İnsan, sırf insan olmaktan dolayı, doğuştan bazı hak ve hürriyetlere sahiptir.*" (Kapani, 1981, s. 20) değişiyile vurgulanmaktadır. İnsanın sahip olduğu haklar, devletten önce gelir; bu haklar insana devlet tarafından verilmemiştir; dolayısıyla bu hak ve hürriyetlere devlet dokunamaz. Kapani'ye göre (Kapani, 1981, s. 30-31);

Devletin kurulmasından önce insanlar 'tabiat hâli' denen bir dönemde yaşıyorlardı. Bu dönemde tam ve mutlak bir özgürlüğe sahiptiler. İnsanlar sonradan aralarında 'sosyal sözleşme' yaparak siyasal topluma geçtiler ve devleti kurdular. Bunu yaparken doğal yaşamda sahip oldukları özgürlüklerden bir kısmını devlete devrettiler. Ancak hepsini, özellikle de en önemlilerini devlete devretmediler; kendi yanlarında muhafaza ettiler. Bundan çıkan sonuç şudur: İnsanlar, devletten önce birtakım tabii haklara sahiptiler. O hâlde devlet kendi tarafından verilmemiş olan, kendisinden önce mevcut olan tabii haklara saygı göstermek zorundadır.

1928'de revize edilmemiş haliyle devletin resmi dini İslam'dı. Bu hüküm 1928'de anayasadan çıkarılmış yerine 1937 yılında lâiklik ilkesi konulmuştur. 1937 yılında yapılan bir anayasa değişikliğiyle 1924 Anayasası'nın 2. maddesine ilâve edilmiştir. Yasama Organı-Kuruluşu-Yasama Yetkisi, TBMM tarafından kullanılmaktadır. 10. maddede ise 'Mebus seçilebilmek için otuz yaşını bitirmiş olmak gerekmektedir' ifadesi yer almaktadır. Seçme hakkına sahip olmak için baştan 18 yaşını doldurmuş olmak yeterli iken, bu sınır 1934'te 22'ye yükseltilmiştir. Yine aynı maddede kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1934 yılında tanınmıştır. Anayasanın 17. maddesinde ise mebuslar, yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığına sahiptir ve 26. maddesinde kanun yapma yetkisi TBMM'ye aittir.

1924 Anayasası, bir karma hükümet sistemi benimsemiştir ki buna '*kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi*' (Özbudun, 2014, s. 9) ismi verilmektedir. 1924 Anayasası olağanüstü mahkeme kurulmasını yasaklamamıştır ve Kanunî Hâkim İlkesi'ni tam olarak kabul etmemiştir. Metin dili üzerine yeni bir revizyona giden anayasa, 1 Ekim 1945'te içeriği değiştirilmeden, Türkçeleştirilerek yeniden kabul edilmiştir. Bu anayasa da 1960 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

3.3 TÜRKİYE'DE ANAYASA YAPTIRAN ASKERİ MÜDAHALELER

3.3.1 27 Mayıs 1960 İhtilali ve İlk Darbe Anayasası

Tezin bu bölümünde darbelerin nedenlerine fazla değinmeden yoğunlukla darbelerin anayasa ve siyasi hayata yaptığı müdahaleler üzerinde durulacaktır. Bu nedenle siyasal ve anayasal hareketler incelenecektir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra 26 Aralık 1938 tarihinde toplanan CHP I. Olağanüstü Kurultayı'nda Değişmez Genel Başkan seçilirken kendine "Milli Şef" unvanı verilen İsmet İnönü (26.12.1938 tarihinde Üsnomal toplanan Büyük Kurultay tarafından onaylanmıştır) (CHP Tüzüğü, 1938, s. 3) Cumhuriyet Halk Partisi'nin başına geçti. Heper'e (Heper, 2006, s. 102) göre,

İnönü çok partili hayata geçmeden önce orduya danışmış ve onları yeni süreçte de Atatürk ilkelerinin tehlikeye düşmeyeceği ve ordunun sistemin koruyucusu olma işlevini sürdürmeye devam edeceğini belirterek ikna etmiştir. Bu tarihten itibaren ordu kendini Atatürk'ün gerçekleştirdiği reformlar ve ilkeler ile özdeşleştirmeye başlamıştır.

1937'de hayata geçirilmesi düşünülen toprak reformu ilgili kanun, 1945 yılında 'Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'nın yeniden görüşülmesi aşamasında ele alınarak değerlendirildi. Bu değerlendirme sonucunda yürürlüğe geçmesi planlanan reform, CHP içinde tartışmalara neden oldu ve muhalif sesler yükseldi. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıkış amacı; arazisi olmayan ya da ekim için arazisi yetmeyen çiftçilere yeter derecede toprak sağlamak olarak belirtilmişti. Haziran'ın 1945'inde çıkan 4738 sayılı kanun, 8 bölümde toplanmış ve 66 maddeden oluşmuştur. Bu amaçla geniş toprak sahiplerin beş bin dönümden fazla olan kısımları kamulaştırılacaktı.

Mevcut tasarının 6. maddesi devlet elindeki topraklarla birlikte o bölgedeki toprak ağalarının elindeki toprakların tarıma elverişli yerlerinde 5.000 dekardan, elverişsiz yerlerde ise 2.000 dekardan fazlasının kamulaştırılıp köylüye dağıtılmasını öngörüyordu. Kanunun 8. maddesinde geçen hükümlerine göre topraksız köylüye dağıtılacak arazinin nitelikleri şu şekilde belirtilmiştir (İnce, 2006):

-Devletin hükmü ve tasarrufu altında bulunup kamu işlerinde kullanılmayan araziler,
-Köy ve kasabaların ortak malı olan arazilerin ihtiyaçtan fazla olduğu Tarım Bakanlığı'nca belirtilen parçaları,
-Sahibi bulunmayan araziler, göllerin kurutulması ve nehirlerin doldurulmasıyla elde edilecek araziler,
-Son olarak; bu kanun hükümlerine göre özel mülklerden kamulaştırılacak araziler.

Kanunun 34. maddesinde ise kamulaştırılan arazinin öncelikle kimlere verileceği anlatılmaktadır. Buna göre (Balta, 2002, s. 278);

-Hiç arazisi olmayıp başkalarının arazisinde ortakçılık ya da kiracılık yapanlar,
-Arazisi yetmeyen çiftçiler,
-Hiç arazisi olmayıp, yerleşmiş bulundukları yerde uzun süreden beri tarım işçiliği ile geçinenler,
-Göçebeler, göçmenler ve göçürülenlerden çiftçi olanlar,
-Miras ortaklığından ayrılanlar,
-Tarım, Veteriner okullarını ve Tarım Bakanlığı'nca tanınmış tarım kurslarını bitirenlerden arazisi olmayanlar,
-Önceleri çiftçi olmayıp da, arazi aldığı takdirde çiftçilik yapacaklarına Tarım Bakanlığı'nca kanaat getirilenler, dağıtılan araziden öncelikle pay alacak olanlardır.

CHP'nin içindeki muhalif grup (Celâl Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü) bir önerge yayınladı. Yazarı'nın (Yazıcı, 1997, s. 53) ifade ettiği gibi; *"Dörtlülük olarak anılan bu belge, 12 Haziran 1945'de CHP Meclis Grubunda gizli bir oturumda görüşüldü. Görüşmede, mevcut kanunlarda değişiklik yapmayı gerektiren bu taleplerin, parti grubunda değil ancak Mecliste ele alınabileceği sonucuna varıldı."* Adnan Menderes'in başında olduğu grup yasanın çıkmaması için uğraştı. Sonucunda muhalif gruptan Celal Bayar haricindekiler partiden ihraç edildi. Celal Bayar ise bu gelişmenin sonucunda istifa ederek partiden ayrıldı. 1946'da partiden ilişkisi kesilen bu dörtlülük Demokrat Parti'yi kurdu. CHP 1946'da ki erken seçimlere girerken elinde sağlam kozlar oluşturmak için bir takım yasalar çıkarttı. *Tek dereceli seçim usulünün benimsenmesi* (Resmi Gazete, 1946), *Basın Kanunu'nun hükümete gazete kapatma yetkisini veren hükmünün kaldırılması* (Resmi Gazete, 1946) ve *üniversitelere özerlik tanınmasını* (Resmi Gazete, 1946) gerektiren kanunlar yürürlüğe girmiştir.

DP'nin kurulmasına neden olan yasa hala güncelliğini korumaktaydı. Yasanın uygulanmasını başlatacak olan tüzüğün çıkartılması ise Mayıs 1947'ye kadar geciktirildi. 1948 yılında CHP'nin muhalif grubu Tarım Bakanlığı'na, yasanın çıkarılmasına karşı olan büyük toprak sahibi Cavit Oral'ın getirdi. Bu gelişme İsmet İnönü'nün geri adım atmasına neden oldu. Seçimlerden önce, Mart 1950'de CHP iktidarı Kanunun 17. maddesini iptal ettirdiler. Adnan Menderes'in başında bulunduğu

Demokrat Parti yapılan seçimlerde iktidara geldi. DP iktidarı sırasında Mayıs 1955'te, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 24 maddesi daha değiştirildi. 1973 yılındaki yeni Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile yürürlükten kaldırıldı (TBMM, 1950).

Amerikan Dışişleri Bakanı George Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmasındaki; *"Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik bir çöküntü çok ciddidir ve bazı güçler, komünistler, bundan faydalanabilir"* sözleri, önemli bir süreci başlattı. Bu süreç ise Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 16 ülkenin 3 Nisan 1948'de imzaladıkları Ekonomik İşbirliği Yasası ile somutlaştı. 'ABD'nin stok etmek istediği malların satışında kolaylık gösterilecek', 'Bağış olarak verilen Amerikan yardımları ancak ABD'nin rızası alınarak kullanılabilir' şeklinde maddeler içeren anlaşma, tarihe 'Marshall Planı' olarak geçti. Marshall Planı veya Türk halkının bildiği ismi ile "Marshall yardımı" yani ekonomik (para) yardım paketi (Unsal, 2011);

Avrupa ülkeleri arasında belli bir bütünleşmeyi öngördüğü için, katılan ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarının bir ölçüde sınırlandırılması doğal olarak içeriyordu. Ancak, söz konusu Amerikan Yasası ile tek tek ülkelerin kabul etmek zorunda kaldığı yükümlülükler bu sınırlamayı çok daha ileri götürüyor ve ABD'ye ülkelerin ekonomi politikalarına müdahale etme olanağı sunuyordu.

Balcı'ya (Balcı, 2011, s. 56) göre;

Marshall Planı doğrultusunda gerçekleştirilen bazı atılımlardan sonra Sovyet Rusya'ya yaklaşma dönemi önemli sorunlar teşkil etti. Soğuk Savaş mantalitesi doğrultusunda ABD için belirsiz bir politika izleyen sivil yönetimler yerine daha 'sorumlu' bir davranışı garanti eden geçici askeri yönetimler makul bir seçenektir.

Demokrat Parti'nin 'Anayasayı yaşayan dile çevirmek' olarak isimlendirdiği yasa önerisi 1952 Aralık'ının 4'ünde meclise getirildi. Ve bu yasa önerisinin doğrultusunda 1945 yılında Türkçeleştirilmiş olan anayasa metni, yürürlükten kaldırıldı. 24 Nisan 1924'te kabul edilmiş olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu yeniden uygulamaya koyarak anayasadaki öz Türkçe kelimeleri eski haline getirdi. Bakanlıklar eski adı olan 'Vekalet' olarak, Genelkurmay Başkanlığı da 'Erkan-ı Harbiye-yi Umumi Reisliği' olarak anılmaya başlandı.

Mustafa Kemal ve sonrasında Milli Şef döneminde devletin tekelinde bulunan kurumları (traktör ve basma fabrikaları, uçak ve uçak motoru fabrikaları, Eskişehir tank fabrikası ve Kırıkkale silah fabrikası) Adnan Menderes özelleştirmeye veya kapatmaya

başladı. 1953'te ülkemizde çıkan petrollerin işletilmesiyle ilgili sözleşmeyi bir ABD menşeli şirketle yaptı. 7 Mart 1954'te petrol işletmeciliğini yabancı sermayeye açan ve Max Ball adlı bir yabancının hazırladığı Petrol Yasası Meclis'te kabul edildi. Bu madde değişikliği hakkında gazeteci Göngür Uras'ta Milliyet gazetesinde (Uras, 2007) şu makaleyi kaleme aldı:

Bizim ilk petrol kanunumuzu 1954 yılında "Max Ball" adında, ABD vatandaşı bir petrol uzmanı hazırlamıştı. Hükümetimiz, bu kanunda "milli menfaatlerin korunması" ilkesine gereğinden fazla ağırlık verildiği ve de bunun Türkiye'ye yabancı petrol şirketlerinin gelmesini önlediği görüşünde olmalı ki, yeni bir kanun tasarısı hazırladı. Tasarı Meclis'ten geçti. Bu yeni kanun şu değişiklikleri getirdi: Petrol arama ve üretim başvurularında, eski kanunun temel kuralı olan "işin milli menfaatlere uygun olması" ilkesi kaldırıldı.

1953 yılında muhalif Millet Partisi kapatıldı ve mallarına el koyuldu. Menderes, CHP'nin menkul ve gayri menkullerinin hazineye devredilmesine yönelik yasayı çıkardı. Yine 1953 yılının Temmuz ayında profesörlerin politika ile uğraşmalarını yasaklayan kanun kabul edildi. Bunun akabinde devlet memurlarıyla ilgili buna benzer yasalar çıkartıldı. 1954'ün Ocak ayında 'Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu' kabul edildi. Nedeni hala tam anlaşılmayan bir şekilde 6234 sayılı yasayla Ocak 1954'te 'Köy Enstitüleri' kapatıldı. Türkiye'de basın özgürlüğü adına sonuçları itibariyle görülen en vahim değişiklik olarak beliretebileceğimiz; 8 Mart 1954'te insanların haber alma ve iletişim hakkını kısıtlayan, basını sıkı kontrol altına alan ve basın suçlarına yönelik cezaları yükselten 'Basın Kanunu' kabul edildi. Hakaret suçuyla yargılananların iddialarını mahkemede ispat hakkı tanınması isteği reddedildi. DP hükümetindeki Adalet Bakanı Esat Budakoğlu, TBMM'de bir soru üzerine; Demokrat Parti'nin ilk sekiz yıllık hükümet dönemi içerisinde 811 gazeteciye toplam 57 yıl hapis cezası verilmiş olduğunu açıkladı (Yalçın, 2014).

Demokrat Parti'nin basın, kişisel hak ve hürriyetlere yaptığı baskıları anayasal düzlemde desteklemesi, sağlam bir demokrasiye geçmek için uğraşan Türk siyasi hayatına önemli darbeler vurmasına neden olduğu görülmektedir. DP meclis grubu, 12 Nisan 1960'da siyasal hayatın bütün ipleri kopartacak bir karar aldı. Başta CHP'li olmak üzere diğer muhalefet partileri hakkında Meclis soruşturması başlatılmasına karar verildi. 27 Nisan 1960'da kurulan komisyonun yetkilerini düzenleyen bir kanun (Resmi Gazete, 1970) oluşturuldu. Serap Yazıcı'nın (Yazıcı, 1997, s. 63) belirttiği gibi bu kanuna göre;

Soruşturma komisyonu, savcıların sulh ve sorgu yargıçların ve askeri adli mercilerin tüm yetkilerini kullanabilecek, yayın yasakları koyabilecek, her türlü toplantıyı ve gösteriyi yasaklayabilecek, 'lüzumlu gördüğü tüm tedbir ve kararları' alabilecekti. 'Hükümetin bütün vasıtalarından istifade' edebilecekti. Komisyonun gizli olarak sürdüreceği soruşturmalar sonucunda aldığı kararlara uymayanlar, herhangi bir itiraz hakkına sahip olmadan hapisle cezalandırılacaklardı.

Tek parti yönetiminin ihtiyaçları dikkate alınarak yürürlüğe giren 1924 Anayasası, durumu itibariyle eksikleri olan bir anayasaydı. Türkiye, çok partili hayata geçiş dönemindeki ilk demokrasi sınavını başarıyla veremediği gözükmektedir. Bu gelişmeler ileriki yıllarda hazırlanacak yeni anayasa maddelerinin bir bakıma keyfi olarak değiştirilmesi ve eklenmesiyle Türkiye tarihinde ilk darbesiyle karşı karşıya kaldı. Bu gelişmelerin sonucunda ordu yönetime el koydu. Askeri yönetim fazla vakit kaybetmeden ülkenin istikrarını korumak ve anayasayı yeniden düzenlemek için askeri komiteler kurdu.

3.3.2 1961 Anayasası Yapım Süreci

Orgeneral Cemal Gürsel tarafından Demokrat Parti'nin askeri darbe ile devrilmesinin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi, 38 kişilik bir cuntadan oluşmaktaydı. Alparslan Türkeş'in ekibinden oluşan Milli Birlik Komitesi, yönetimi kısa bir süreliğine değil de; Atatürk döneminde başlatılan sosyal reformları tamamlayana kadar olarak aktif bir şekilde iktidarda kalmayı savunmaktaydı (Özbudun, 1995, s. 82).

Milli Birlik komitesi yönetime el koyduktan 16 gün sonra kabul ettiği 1 sayılı kanunla 1924 anayasasında ki bir çok maddeyi değiştirmek için geçici bir anayasa ortaya çıkartmıştır. 1 sayılı kanuna göre (Resmi Gazete, 1960); iktidar partisi idarecileri tarafından anayasanın çiğnendiği, Türk Milleti'nin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve masumiyetlerinin ortadan kaldırıldığı, muhalefet murakabesi işlemez hale getirilen tek parti diktatöryası kurulması suretiyle TBMM'nin fiilen bir parti grubu durumuna düşürüldüğü ve meşruluğunu kaybettiği nedenler açıklanmaktadır (Resmi Gazete, 1935). Asker, anayasanın 34. maddesinin (Resmi Gazete, 1935) ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kendisine verdiği ülkeyi koruma vazifesini üstlendiğini ve görevin yerine getirildiğini ifade etmektedir. Anayasa yapımını hızlandırmak isteyen ordu 30

mayıs 1960'da 13 sayılı bir Tebliğ (Resmi Gazete, 1960) yayınladı. Bu tebliğe göre dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü ve üniversite öğretim üyelerinin de içinde bulunduğu İstanbul Komisyonu'nu anayasa yapımı ile görevlendirdi.

Yapılan bu anayasa diğer anayasalara nazaran daha çoğunlukçuydu. Çünkü Temsilciler Meclisi'nin bir bölümü 158 sayılı kanunun 3. maddesine göre her ne kadar devlet başkanı ve Milli Birlik Komitesi tarafından seçilse de geri kalan üyelere 158 sayılı kanunun 2. maddesine göre seçilmişti. 2. maddeye göre: üyeler; ikinci tur seçimle gelen, siyasi partilerinde seçtiği ve yargı, üniversiteler, basın, barolar, gençlik, esnaf, öğretmen kuruluşlarının, sendikaların seçtiği temsilcilerden oluşmaktaydı. Yapılan anayasa taslağının halk oylamasına sunulması, yapılacak yeni anayasanın her ne kadar sivil değil anti-demokratik bir gücün yani askeri kanadın müdahalesiyle yapılmış olmasına rağmen içinde azda olsa demokrasi barındırdığının bir göstergesi olmuştur. Hazırlanan anayasa 9 Temmuz 1961 yılında halk oylamasına sunulmuştur. Referandum oylamasına katılan vatandaşların %61'i 'evet' oyunu kullanmıştır. Bu gelişmenin sonucunda Türk siyasal hayatı ilk kez bir Kurucu Meclis tarafından ve referandumla kabul edilen bir anayasaya sahip oldu. Bu anayasa uzun ve ayrıntılı bir formata sahip olmasından dolayı sert/düzenleyici anayasa grubuna girmektedir. Her ne kadar uzun ve ayrıntılı sayılsa da yine de hazırlanan bu anayasaya tam olarak kazuistik anayasa diyemeyiz. Bu anayasa Kuvvetler Ayrılığı prensibinde hazırlanmıştır. Yasaların yürürlükteki anayasaya aykırı olup olmadığını denetlemek için Anayasa Mahkeme'lerinin kurulmasını sağlamıştır. 1961 Anayasası, 1971 yılındaki değişiklikleriyle birlikte 1980'de yapılan ikinci bir askeri darbeye kadar yürürlükte kalmıştır.

3.3.2.1 1961 Anayasası ile askeri vesayetin kazandığı haklar

Serap Yazıcı'nın (Yazıcı, 1997, s. 76) kullandığı tabir ile;

Asker kendine bazı çıkış garantileri elde etmiştir. Asker anayasal geçiş döneminde; vesayet yetkisi, mahfuz alanlar, seçim sürecinin yönlendirilmesi, askeri rejimin eylem ve işlemlerinin iptal edilemezliği, af ve bağışıklık yasalarının şeklinde tasnif edilen çıkış garantilerinin tamamını elde etmiştir.

Bu bilgiler ışığında rejimi kurtarma garantörlüğü görevini üstlenen asker bu yasalarla vesayetini ve her an demokrasiye müdahale hakkını eline almıştır. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu gibi kurumlar askerin elde ettiği yeni özerkliklerdendir.

3.3.3 12 Mart 1971 Muhtırası

3.3.3.1 Yarı darbe ve genişletilen anayasal yetkiler

Özbudun'un (Özbudun, 1995, s. 234) dikkat çektiği gibi; *merkezi bürokratik elit ile seçmen çoğunluğunu kontrol eden taşra güçleri arasında öteden beri mevcut olan uzlaşmazlık hala sürmektedir*. Türk siyasi hayatı elit seçmen ile taşralı seçmen arasındaki sürtüşmeyle şekilleniyordu. Dönemin yükselen ideolojisi olan Sosyalizm ve Sovyet'lerden geçen Komünizm ülkedeki bazı dinamiklerin yer değiştirmesine neden olmuştur. Sokaklarda sağ-sol çatışmaları alevlenmeye başlamıştır. Asker ve sivil bürokrasi ülkenin hem sola kaymasını hem de yaşadığı düzensizliği başında Süleyman Demirel'in bulunduğu Adalet Partisi'nin engelleyemeyeceğini düşünüyordu. Sol fraksiyon da ise kendi arasında parçalanmalar yaşamaktaydı.

Türkiye İşçi Partisi; yapılması düşünülen Sosyalist devrimin nasıl olacağı sorunsalı ile ilgili kendi içinden iki varyasyonu ortaya çıkartmıştı. Bir grup ilk varyasyon olan Milli Demokratik Devrim yöntemini benimsemiştir. Bu düşünceye göre, ordu darbe yapacak ve sonra iktidarı proleter devrimin kansız gerçekleşmesi için işçi sınıfına bırakacaktı. Diğer varyasyon grubu ise askerin müdahalesi olmadan doğrudan bir Sosyalist devrim gerçekleştirme isteklerindeydi. 12 Ekim 1969'da genel seçimler yapıldı. Bu genel seçim ile TBMM 14. Dönem milletvekilleri seçilmiştir. Bu seçime göre Adalet Partisi aldığı %46.55'lik oyla meclise 256 milletvekili gönderip iktidar partisi, Süleyman Demirel ise başbakan olmuştur. CHP ise meclise gönderdiği 143 milletvekiliyle ana muhalefet partisi olmuştur (TBMM, 1969).

Ülke'de özellikle sağ-sol ideolojilere bağlı siyasi grupların çatışması ve bu grupların eylemleri nedeni ile artan gerilimler (Örneğin; Amerikan askerlerine karşı 10 Şubat 1969 yılında, Dolmabahçe'de bulunan 6. Filo'ya protesto¹⁶ yürüyüşü, Dev-Genç¹⁷, THKO¹⁸, THKP-C¹⁹, Ülkü Ocakları²⁰) bu durumdayken yaşanan 'Kanlı Pazar'²¹ faciası ve 15-16 Haziran²² olayları, 9 Mart 1971'de ki Milli Demokratik Devrimi için darbe

¹⁶**6. Filo Protestoları:** ABD Silahlı kuvvetlerine bağlı 6. Filo'nun 1967-1971 yılları arası Türkiye'de bulunmasından dolayı; başta devrimci öğrenciler olmak üzere İstanbul, İzmir ve Ankara'da düzenlenen protesto ve mitinglerdir. İTÜ, Yıldız Teknik ve ODTÜ Talebe Birlikleri, 7 Ekim 1967'de ABD'yi protesto eden ve karaya çıkışlarını engellemeyi amaçlayan bir miting düzenlendi. 6. Filo'ya karşı Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) tarafından yayınlanan bildiride şöyle denmekteydi; *"Türk Bayrağı Açılmış ve Protestolar Devam Ediyor. Amerika'nın Vietnam'daki vahşetine, Türkiye'deki pervasızlığına dur demenin zamanı gelmiştir. Türkiye'de girebileceği iğrenç oyunların tasavvuru, insan bilincinin bu dev savaş makinesiyle mutlaka başedeceği inancımızdan bir şey eksiltmemiştir"*. FKF'liler, 6. Filo kaldığı süre boyunca Dolmabahçe'de açlık grevi yaptı. 10 Şubat 1969 tarihinde ABD 6. Filo'suna ait gemilerin İstanbul'a gelişi öğrenciler tarafından tekrardan protesto edildi. Çıkan olaylarda Amerikan askerleri, öğrenciler tarafından Dolmabahçe'de denize atıldı. *"6. Filo Defol"* eylemlerinde iki kişi hayatını kaybetti. 19 Aralık 1969'da ise, 6. Filo yine İzmir önlerine geldi. Devrimciler, ABD'li askerlerin şehre çıkmak için motorlarla yanaşacağı Gümrük önünde *"6. Filo Defol"* sloganlarıyla protesto etti. Eylemlerde başta Mahir Çayan olmak üzere bir çok devrimci gözaltına alındı.

¹⁷**Dev-Genç:** Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF) en bilinen ismiyle DEV-GENÇ, 1965'in sonlarında kurulan FKF içerisinde yer alan öğrenciler tarafından dönemin özgünlüğünde kimi fiktisel ve mücadele pratiğine dair ayrılıklar üzerine kurulan, üniversiteli sosyalist gençlik örgütlenmesidir. Başkanlar; Atilla Sarp, Ertuğrul Kürkçü ve Bülent Uluer'dir.

¹⁸**THKO:** Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, 1960'ların ikinci yarısında gelişen sosyalist gençliğin emekçi kitlelerin verdiği mücadeleye de katılan önemli ve tanınmış önderlerinden Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Alparslan Özdoğan, Taylan Özgür, Cihan Alptekin ve Mustafa Yalçınar tarafından kuruldu. Örgüt, kuruluşunu gerçekleştirdiği bir dizi eylemden sonra 4 Mart 1971 tarihinde yayınladığı bir bildiri ile kamuoyuna duyurdu.

¹⁹**THKP-C:** Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga tarafından Aralık 1970'da kurulan Marksist-Leninist örgütlenmesidir.

²⁰**Ülkü Ocakları:** Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, Türk-İslâm Ülküsü'nü, ülkücülüğü ve Türk milliyetçiliğini savunan bir gençlik örgütüdür. 1960'lı yılların sonunda üniversitelerde yükselen komünizm ve sol hareketlere karşı olarak kurulmaya başlanmıştır. Sonrasında üniversiteler dışındaki yerlerde de faaliyetler göstermiştir.

²¹**Kanlı Pazar:** 16 Şubat 1969 tarihinde İstanbul Taksim Meydanı'nda ABD'nin 6. Filo'sunu protesto etmek için 76 gençlik örgütünün toplandığı sırada meydana gelen olaylardır. Öğrenci ve işçi örgütleri 16 Şubat'ta İstanbul'da emperyalizm ve sömürüye karşı bir yürüyüş ve miting yapma kararı aldı. 76 gençlik örgütünün katılacağı gösteri için valilikten gereken izin de alınmıştı. 14 Şubat'taki Cuma namazından sonra Komünizmle Mücadele Derneği ile sağ kesimin denetiminde olan Milli Türk Talebe Birliği'nin öncülüğünde "Bayrağa saygı" mitingi düzenlendi. Bu mitingde komünistlere karşı savaş açıldığı ilan edilerek halka iki gün sonra düzenlenecek olan 6. Filo'yu Protesto Yürüyüşü'nde komünistlere gereken dersi vermek üzere toplanma çağrısı yapıldı. 16 Şubat günü, göstericiler Taksim'e doğru yürüyüşe geçmek üzere Beyazıt'ta toplanırken, "komünistlere gereken dersi verme" çağrısına uyan sağ görüşlü kişiler de Taksim Meydanı'na geldiler. Burada toplu kılınan namazın ardından taşlı ve sopalı grup beklemeye başladı. Beyazıt Meydanı'nda toplanan gençlik örgütleri yürüyüşe geçtiler. Taksim Meydanı'na ulaşan göstericilerin önünü kesen polis, alana küçük gruplar halinde girmelerini sağladı. Alana girenler de burada bekleyen ve sadece iki sıra olan polis barikatını kolaylıkla aşan sağcıların sopalı, taşlı ve bıçaklı saldırısına uğradı. Olaylar sırasında Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan adlı gençler bıçaklanarak öldürüldü.

²²**15-16 Haziran Olayları:** İstanbul merkezli olarak başlayan ve yayılan, Türkiye tarihindeki en büyük işçi eylemlerinden biridir. 1970'te, çalışma yaşamını ve temel sendikalar mevzuatını düzenleyen 274 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası ile 275 sayılı Sendikalar Yasası'nda değişiklik yapan tasarısı, Adalet Partisi ve CHP'nin işbirliğiyle önce Millet Meclisi ardından Senato'dan geçirildi. Yapılan

teşebbüsüne neden olmuştur. Fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Siyasi kavgaların yoğunlaştığı bu zaman diliminde asker anayasanın 1. ve 2. maddelerindeki sosyal reformların tam olarak uygulanmadığı için bu terör olaylarının bitirilemediği kanısıydı. 12 Mart'ta saat 13:00'da TRT radyolarından muhtıra anonsu yapılmıştır; parlamento kapatılmıyor, mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak, kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde kurulması isteniyordu (Toker, 1990 ve 1993)...

Doğan'ın (Doğan, 2011) milliyet bloktaki köşesinde, muhtıra şöyle aktarılıyordu;

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyceoğlu'nun imzasını taşıyan 12 Mart Muhtırası şu maddelerden oluşuyordu:

-Meclis ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

-Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

-Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır. Bilgilerinize...

değişiklik, işçilerin sendika seçme özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlamakta, sendika değiştirmeyi güçleştirmekteydi. Yasa taslağı 11 Haziran 1970'te Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın onaylamasıyla yürürlüğe girdi. Kanunlaşan tasarı esas olarak Türk-İş'ten DİSK'e işçi akışını önlemeyi amaçlamaktaydı. DİSK ve bağlı sendikalar yeni yasaya tepki gösterdiler. Türkiye İşçi Partisi ise söz konusu yasa değişikliklerini Anayasa Mahkemesi'ne götüreceğini açıkladı ve iptal davası açtı. DİSK'li sendikacıların ve yöneticilerin tepkileri, 15 Haziran 1970 sabahı, İstanbul'un belli başlı merkezlerine doğru yürüyüşe geçmeleriyle yeni bir evreye girdi. Kentin Anadolu yakasında başlayan yürüyüşe Kartal ilçesinden yürüyüşe katılan işçilerle Ankara Asfaltı boyunca ilerlerken, kendilerine başka fabrikalardan da katılanlar oldu. 16 Haziran'da da, kentin Topkapı dışındaki kesimlerinden gelen kollar birleşip, Eminönü'ne geldiler. Valilik Haliç üzerinde yer alan o zamanki iki köprüyü de açtırarak, eylemcilerin Beyoğlu tarafına geçmesini engelledi. Gösterilere pek çok fabrikadan 75.000 dolaylarında işçi katıldı. Gösterilen tepki esas olarak DİSK üyesi işçilerden geldiği halde, yürüyüşlere çok sayıda Türk-İş işçisi de toplu halde katıldı. Olayların birinci günü akşamı Bakanlar Kurulu 60 günlük bir sıkıyönetim ilan etti. DİSK ve bağlı sendikaların yöneticilerinin pek çoğu sıkıyönetim mahkemelerince tutuklandılar ve yargılandılar. Kadıköy'de meydana gelen olaylarda 2 işçi, 1 polis ve 1 esnaf yaşamını yitirdi. Olayların ardından CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Genel Başkan İsmet İnönü ile birlikte partisi adına, TİP'den ayrı olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi, yasa değişikliği konusunda açılmış olan davaları daha sonra karara bağlayarak, söz konusu yasa değişikliklerini iptal etti.

Ülke bu muhtıradan sonra yeni bir seçime girdi. 14 Ekim 1973'te genel seçimler yapıldı ve TBMM 15. Dönem milletvekilleri seçildi. Bunun sonucunda (TBMM, 1973) CHP-MSP Koalisyonu kurularak Bülent Ecevit de başbakan oldu.

3.3.3.2 1971 ve 1973'te değiştirilen anayasa ile askerin genişleyen yetkileri

Yazıcı'nın (Yazıcı, 1997, s. 119-120) tespiti ile;

22 Eylül 1971 tarihli 1488 sayılı kanun ile 30 Mart 1973 tarihli 1699 sayılı kanun askeri vesayetin önemli kazançları olmuştur. Bu değişiklikler; Yürütme organının sahip olduğu yetkileri genişleten düzenlemeleri, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına getirilen düzenlemeleri ve yargı denetimini zayıflatan düzenlemeleri getirmiştir.

Bu değişiklikleri kısaca maddeler (Yazıcı, 1997, s. 118-120) halinde verebiliriz:

32. madde ile; Sıkıyönetim Mahkemeleri'ne anayasaya uygunluk sağlamak üzere tabii hakim ilkesinin kanuni hakim ilkesine dönüştürülmesi,
32. madde ile; 'tabi yargı yolu' yerine 'kanuni yargı yolu' ilkesinin getirilmesi,
64. madde ile; Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin tanınması,
119. madde ile; 11. maddede yapılan değişikliklerle, bütün temel haklar için geçerli genel bir sınırlama hükmü getirilmesi; çeşitli hak ve hürriyetlerle ilgili anayasal sınırların ve yasal sınırlama sebeplerinin artırılması; devlet memurlarının sendika kurma hakkının ortadan kaldırılması,
120. madde ile; Üniversite özerkliğinin zayıflatılması,
121. madde ile; TRT'nin özerkliğinin kaldırılması,
124. madde ile; Sıkı yönetim ilanını gerektiren nedenler genişletildi,
136. madde ile; Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması,
140. madde ile; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin kurulması suretiyle, asker kişilerle ilgili idari eylem ve işlemlerin denetiminin Danıştay'ın görev alanına çıkartılması,
149. madde ile; Anayasa Mahkemesi'nde iptal dava açabilecekler arasında 'TBMM'de temsilcisi bulunan siyasi partiler' yerine 'TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler' olarak değiştirilmesi mecliste grubu olmayan partilerin dava açma hakkını elinden alınmasıdır.

3.3.4 12 Eylül 1980 Darbesi ve İkinci Askeri Anayasa Yapım Süreci

3.3.4.1 Darbeye götüren süreç

12 Mart yarı darbesini bitiren 1973 seçimleri oldu. Fakat seçim sonuçları partilerin tek başına hükümet kurmalarına yeterli değildi. Bunun yanı sıra seçime giren partilerin koalisyon yapma istekleri de gözüküyordu. Seçimde başarı sağlayan Bülent Ecevit'li CHP ile sağ tandanslı partiler koalisyon yapmadılar. Bu siyasi bunalım içerisinde ortamı rahatlatan CHP ile Erbakan liderliğindeki MSP koalisyonu kuruldu. 37. Türkiye Hükümeti olan bu birleşim uzun sürmedi. İktidarda oldukları 10 ay kadar süren kısa süre zarfında Kıbrıs Barış Harekatını gerçekleştirdiler. Koalisyonu dağıtan, çıkartılması düşünülen af kanununun kapsamında önemli zıtlıkların yaşanmasıydı. CHP çıkartılması planlanan af kanuna, Türk Ceza Kanunu'nun 141. 142. ve 163. maddelerinden suçlu kapsamına girenlerinde yararlanmasını istiyordu. Böylece 12 Mart ve sonrasında tutuklanan, hüküm giyen sol görüşlülerde serbest kalacaktı (TBMM, 1951). MSP'li vekillerin itirazı ile af kanunu bu maddeleri kapsamadan çıktı. CHP anayasa mahkemesine müracaat etti. Sonuç olarak bu maddelerde af kapsamına sokuldu. Sonuçlanan bu girişim askeri kanat ile sivil kanat arasındaki gerginliğin başlangıcı olacak bir adımdı. Sonraki dönemlerde de insan hakları kapsamında sorun oluşturan TCK'daki bu maddeler Ocak 1991'de ki Bakanlar Kurulunda 'cebir şartlarına bağlanarak' kaldırılmıştır. Bu maddelerin yerine bir 'Terörle Mücadele Kanunu' hazırlanması kararlaştırılmıştır. Aynı yılın Nisan oturumunda Terörle Mücadele Kanunu kabul edilmiştir. TCK'da ki 141, 142 ve 163. maddeler kaldırılmıştır (Mevzuat, 1991). Bu ek bilgidir sonra koalisyonlar dönemine geri dönebiliriz.

Ecevit'in istifasıyla CHP-MSP koalisyonu dağılmıştır. Bundan sonraki süreçte 1961 anayasasının verdiği yetkiyle bağımsız başbakan, partiler üstü hükümet'i kurdu. Kısa süreler içinde I. ve II. olmak üzere milliyetçi cephe koalisyonları kuruldu. 1977 seçimlerinde de tablo değişmedi ve hiçbir parti hükümeti tek başına kuracak sandalyeye ulaşamadı. Partilerin birbirleriyle anlaşıp bir türlü kuramadıkları hükümet bunalımının meclisten daha çok sokağa yansması sert oldu. Akabinde Bülent Ecevit bağımsız seçilen vekiller ile "Motel hükümeti" olarak adlandırılan 42. Hükümeti kurdu.

1970'lerde ki genel sol tandanslı eylemlere sağ kanadında kendi militanlarını yetiştirip sokağa indirmesiyle terörize olmuş gençliğin çatışması arttı. Yazıcı'nın da (Yazıcı, 1997, s. 146) vurguladığı gibi; *"Bu değişimin önemli bir nedeni MHP'nin güçlenmesi ve partiye bağlı Ülkü ocaklarında militan gençlerin yetiştirilmesi idi."* Bu terörize olmuş yıllarda Kahramanmaraş katliamı meydana geldi. Bu gelişme esnasında hükümetin başında olan Ecevit çatışmanın artması ve insan kayıplarının yükselmesinden ötürü sıkı yönetim ilan etti. 13 ilde ilan edilen sıkı yönetim Ecevit'in sol gruplardan aldığı desteği kırdı. Bunun göstergesi olarak 1979 yılında yapılan milletvekili ve meclis seçiminde parti önemli bir düşüş gösterdi. Ecevit'in istifası yine bir hükümet bunalımı meydana getirdi. Askerler hem sokakta hem de mecliste baskılarını hissettirmeye başladı. Siyasal şiddet, terör olayları ve suikastler artmış ve Kasım 1979'dan 12 Eylül 1980 (Süleyman Demirel hükümeti döneminde) tarihine kadar toplam 3729 kişi hayatını kaybetmiştir (Aymalı, 2012).

Milliyetçi Cephe hükümetlerinin devamı olan yeni koalisyon Demirel tarafından kuruldu ve güvenoyu aldı. Tam bu sırada 1979'da dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren bir toplantı düzenledi. Toplantının amacı asker bir müdahalenin yapılıp yapılmaması üzerine idi. O toplantıdan siyasilere son bir şans daha verilmesi yönünde karar çıktı (Türk, 2012). Bu gelişmeden kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresi bitti ve zaten hazır olan darbe planı seçilemeyen yeni Cumhurbaşkanlığı makamı bahane edilerek 12 Eylül 1980'de gerçekleşti. Gerçekleştirilen darbe radyo ve televizyonlardan *"İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur."* (Başbakanlık, 1981) bildirisi ile halka duyurulmuştur. İlan edilen sıkıyönetimin, terör olaylarını ve sağ-sol diye ayrılan sokak kavgalarının engellenememesi darbeyi meşrulaştırmıştır. Kenan Evren'in okuduğu metnin tamamı Ekler Bölümünde "Ek 1: Kenan Evren'in darbe konuşması" başlığında verilmiştir. Konuşmanın bir bölümü ise şu şekildedir (T24, 2015);

....Uzun zamandan beri bu fevkalade üzücü olayları yakından takip eden Türk Silahlı Kuvvetleri hatırlayacağınız gibi; milletin kendisine verdiği yetkileri kullanamayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak, alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk Milletine karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 aylık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarmalara

rağmen hemen hemen bu tedbirlerin hiç birine yasama ve yürütme organları ile diğer anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir. Bu uyarı mektubundan sonra bir kısım yasaları etkisiz hale getirerek çıkaran Meclislerimiz 22 Mart 1980 tarihinden beri siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden dolayı içinde bulunduğumuz buhran ile mücadelede en kıymetli unsur olan zamanı fütursuzca harcamışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde Cumhurbaşkanlığı makamı ve seçimi bu kadar hafife alınmamış ve bu kadar zaman boşa harcanmamıştır. Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasama organlarımız, memleket üzerine çöken bu kabusu karşı kayıtsız kalmışlardır....

Özbudun'da (Özbudun, 1989-1990, s. 175-217 ve 187-229) darbenin en önemli nedeninin bu olduğunu ifade etmektedir: *"Sıkıyönetim, kaçınılmaz olarak ordunun siyasileşmesi, siyasi kutuplaşmanın da askerileşmesi gibi istenmeyen bir sonuç yaratmakta, böylece askeri müdahaleler kolaylaşmaktadır."* Müdahale sonrası kurulan MGK anayasa bakımından derin ve sıkıntılı sorunlar ortaya çıkartacak hukuki değişiklikler yapmıştır. En şiddetli hali sokakta gözüken bu siyasi kutuplaşmalar devletin bürokrasisine hatta devlet dairelerine kadar girmişti. Yazıcı'ya (Yazıcı, 1997, s. 153) göre;

Devlet bürokrasisi hiçbir zaman 1970'lerin sonlarında olduğu kadar bölünmüş ve siyasileşmiş değildi. Birbirini izleyen hükümet değişiklikleri sırasında sadece yüksek bürokratlar değil alt düzeydeki memurlar dahi tasfiye edilmişti. 1970'lerin ortalarına kadar siyasi olmayan karakterini koruyan kamu hizmetlerinde, partizanlık bu yıllarda adeta bir norm haline gelmişti.

3.3.4.2 İkinci askeri anayasa ve 1982 Anayasasıyla değişen temel hak ve özgürlükler

MGK, siyasal hayatını ve güç kaybeden devlet otoritesini tekrar kazandırmak için kaldığı süre içinde yeni bir anayasa ve bu hükümler doğrultusunda tekrardan düzenlediği siyasi partiler kanunu ile toplam 535 kanun ve 91 kanun hükmünde kararname çıkarttı. Yazıcı'nın da (Yazıcı, 1997, s. 154-155) tespit ettiği gibi;

Çıkartılan kanun ve kararnameler genellikle polis örgütü, sıkıyönetim ve olağan üstü hal, Radyo ve Televizyon kuruluşu, dernekler, sendikalar, üniversiteler, yerel yönetimler, meslek kuruluşları, toplu pazarlık ve grev, basın, toplantı ve gösteri hakkı gibi geniş bir alanı içermekteydi.

1982 anayasası Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Genel Esaslar, Temel Haklar ve Ödevler, Cumhuriyetin Temel Organları, Mali ve Ekonomik Hükümler, Çeşitli Hükümler, Geçici Hükümler ve Son Hükümler olmak üzere toplam yedi bölümden oluşmaktadır. 1982 Anayasası 1921,1924 ve 1971 anayasası gibi tek Meclis sistemine geri döndü. Darbeyi yapanların ve yeni anayasa metnini hazırlayanların bu süreci tamamen ülkenin demokrasiye yeniden geçirmek için yaptıklarını meşrulaştırmak için başlangıç kısmına şu ifadeyi (TBMM, 2008) eklediler; *"Türk Milleti tarafından, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur"*.

Kısıtlanan Temel Hak ve Hürriyetleri içeren maddelere bakınca genellikle 'Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliği' ifadesi ve tanımıyla karşılaşmaktayız. Değiştirilen ve yeniden sınırlandırılarak düzenlenen özgürlüklerin kısıtlanmasıyla ilgili; 13. madde ile; Temel hak ve özgürlükler sınırlandırıldı, 14. madde ile; Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılamaması, 15. madde ile; Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması, 17. madde ile; Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı, 19. madde ile; Kişi hürriyeti ve güvenliği, 26. madde ile; Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, 33. madde ile; Toplantı hak ve hürriyetleri, 34. madde ile; Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, 66. madde ile; Türk vatandaşlığı, 68. madde ile; Siyasi partilerle ilgili hükümler, 69. madde ile; Siyasi partilerin uyacakları esaslar, 76. madde ile; Milletvekili seçilme yeterliliği, 101. madde ile; Cumhurbaşkanı, 102. madde ile; Cumhurbaşkanı seçimi, 143. Madde ile: Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Geçici 15. maddesi başlıkları altında "Ek 2: Kısıtlanan Temel Hak ve Hürriyetleri içeren maddeler" bölümünde verilmiştir (TBMM, 1982). Daha öncede belirttiğim gibi halkoylaması ile hayata geçen anayasaların demokratik olduğu tespitine hala katılmaktayım. Ama hazırlama yöntemleri ve hazırlayan komite üyeleri göz önüne alındığında; 1982 anayasasının yüksek bir katılım ile halkoyu sonucu kabul edilmesi bu yazılı metnin demokratik olduğunu göstermez. Yazıcı'nın da (Yazıcı, 1997, s. 175) belirttiği gibi;

Askeri vesayet koyduğu geçici 16. Madde ile 6 kasım 1982 tarihli halkoylamasında ödeve dönüştürmüştür. 1982 anayasasının yapımı sürecinde sivil iradenin yeterince temsil edilmediğini, halkoylamasında da seçmen iradesinin serbestçe şekillenmediğini göstermektedir.

3.3.5 Askerin Anayasa İle Meşrulaştırdığı Çıkış Noktaları

Geçici 1. madde ile darbeyi gerçekleştiren askeri vesayete Cumhurbaşkanlığı yolu açılmıştır. Madde içeriği; Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte, halkoylaması tarihindeki MGK Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için Anayasa ile Cumhurbaşkanı'na tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. 18 Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak içtiği ant yürürlükte kalır.

MGK yani Milli Güvenlik Kurulu; 24 Nisan 1933 gün ve 14443 sayılı Kararname ile Yüksek Müdafaa Meclisi olarak kurulmuştur. Fakat sonraki dönemlerde ismi değişmiş olmakla beraber şuan kullanılan ismini 1961 Anayasası'nın 111'inci maddesi gereği olarak çıkarılan 11 Aralık 1962 gün ve 129 sayılı Kanunla almıştır. Yetki ve sınırları 1971 yılındaki yasa değişikliği ve 1982 Anayasası'nın 118'inci maddesi gereği olarak çıkarılan 1 Kasım 1983 gün ve 2945 sayılı Kanunla belirlenmiştir. Günümüzde ise hala 1982 anayasasını kullanmamıza rağmen Anayasa'nın 118'inci maddesinde 3 Ekim 2001 tarihinde ve 2945 sayılı kanunda 15 Ocak 2003 tarihinde gerçekleştirilen değişikliklerle Millî Güvenlik Kurulu'nun kuruluşu, görevleri ve çalışma usulleri ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler "Ek 3: MGK hakkında genel bilgiler" başlığında ekte verilmiştir (MGK).

Yedi yıllık sürenin sonunda Cumhurbaşkanlığı seçimi Anayasada öngörülen hükümlere göre yapılır. Cumhurbaşkanı, ilk genel seçimler sonucu TBMM'yi toplanıp, Başkanlık Divanı oluşuncaya kadar, 12 Aralık 1980 gün ve 2356 sayılı Kanunla teşekkül etmiş olan Milli Güvenlik Konseyinin Başkanlığını da yürütür. İlk milletvekili genel seçimleri sonunda TBMM toplanıp göreve başlayıncaya kadar geçecek süre içinde, Cumhurbaşkanlığının herhangi bir surette boşalması halinde, MGK'nın en kıdemli üyesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp Anayasaya göre yeni Cumhurbaşkanı seçinceye kadar, Cumhurbaşkanı'na vekâlet eder ve O'nun Anayasadaki bütün görevlerini (TBMM, 2008) yerine getirir ve yetkilerini kullanır. Cumhurbaşkanının yetkilerinin de genişlemesi bu anayasada sağlanmıştır. Başkanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek, Devlet Denetleme Kurulu'nun üyelerini ve başkanı atamak, incelemek ve denetim yapmak, YÖK üyelerini seçmek, Üniversite

Rektörlerini seçmek, Anayasa mahkemesi üyelerini seçmek, Danıştay üyelerinin dörtte birini seçmek vb gibi. Bunun yanı sıra MGK, Olağanüstü Yönetim usulleri ve yargıya müdahale hakkını askeri vesayete tanımıştır.

3.3.6 Günümüze Kadar 17 Kez Değiştirilen Anayasa ve Maddeleri

Yukarıda belirttiğim maddeler günümüze kadar sürekli değişiklik göstermişlerdir. 1982 Anayasası kabul edildiği tarihten bu yana kadar 17. kez değişiklik görmüştür. 1987'den başlayarak, 1993, 1995, 1999, 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2010 ve 2013 yılında son değişiklik yapılmıştır. 177 maddelik 1982 Anayasası'nın 113 maddesi değiştirildi.

3.3.6.1 2007 yılına kadar geçen süreç

17 Mayıs 1987

1987'de siyasi yasaklar, ağırlıklı olarak 67, 75, 175. maddeler ve geçici 4. madde değişti. Darbenin getirdiği 12 Eylül'ün siyasi yasak koyduğu politikacılara hakları bu değişikliklerin ardından halkoylamasıyla geri verildi (Resmi Gazete, 1987).

8 Temmuz 1993

DYP-SHP koalisyonu döneminde 1993'te özel televizyonların yayına başlamasıyla birlikte anayasanın 133. maddesi değiştirildi. Ve radyo-tv kurma ve işletme yetkilerini sadece devlete tanıyan madde değiştirildi. Devlet tekeli sona erdi (TBMM, 1993).

3 Temmuz 1995

1995'te dönemin Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk anayasa değişikliği için meclisteki partileri uzlaştırma çalışmaları sonucunda teklif kabulü için 2. Tur görüşmesinde tüm partilerin eşit katılımıyla meslek odalarından sendikalara kadar siyasi haklarda önemli genişleme sağlayan değişiklikler yapıldı.

Anayasa'nın 33, 52, 53, 67, 68, 69, 75, 84, 85, 93, 127, 135, 149, 171. maddeler ve başlangıç bölümünde değişiklikler yapıldı (TBMM, 1995). Başlangıç metninde yapılan düzenlemeyle, mevcut Anayasa daha demokratik bir görünüm ve vasıf kazandırıldı. 12 Eylül askeri müdahalesine yapılan atıflar çıkartıldı (TBMM, 1995). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin getirdiği standartlara ulaşmak için adım atıldı. Bu nedenle 'Dernek kurma' koşullarında değişiklikler ve genişletilmeler yapıldı. Toplu görüşme yapma hakkı kamu çalışanlarına da tanındı. Anayasa'nın 67. maddesi ile 'Oy kullanma hakkı' üzerinde iyileştirilmeler gerçekleştirildi. Kanundaki 'yurt dışında yaşayan vatandaşların oy hakkını kullanabilmeleri' ve 'Kimsenin kesin hüküm giymedikçe suçlu sayılamayacağı' ibaresi üzerinden, cezaevlerindeki tutukluların oy kullanmalarına imkan sağlandı.

1987'de yapılan değişiklikle 19 olarak belirlenen seçme ve halk oylamasına katılma yaşı, bir yaş daha aşağı çekilerek 18'e indirildi. Siyasi partiler için yapılan düzenlemelerde değiştirildi. Yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunması ile kadın ve gençlik kolları gibi yan örgütlerin kurulmasını yasaklayan hüküm Anayasa'dan çıkarıldı. Bir siyasi partinin kapatılması gibi önemli sonuçlar doğuracak davalarda, parti genel başkanının sözlü savunması olmaksızın karar verilmesinin sağlıklı sonuçlar doğurmayacağı düşüncesiyle partinin genel başkanı ya da tayin edeceği vekilinin dinlenilmesi şartı getirildi.

Yüksek öğretim elemanlarının kanunla düzenlenme şartıyla da olsa siyasi partilere üye olabilmeleri mümkün kılındı. Siyasi partilere üye olabilmeleri mümkün olmayan yüksek öğretim öğrencilerine de bu hak tanındı. Devletin, siyasi partilere yeterli düzeyde ve hakça yardım yapması imkanı getirildi. 'Siyasi partilerin uyacakları esaslar' başlıklı maddede değişikliğe gidilerek, partilerin Anayasa'nın 14. maddesindeki esaslara uyması yükümlülüğü kaldırıldı; bu ilkelerin kanunla belirlenmesi esasına geçildi. Siyasi partilerin ticari faaliyete girişemeyecekleri şerhi düşüldü. Yeni düzenlemeyle meclisteki milletvekili koltuk sayısı 450'den 550'ye yükseltildi. Milletvekilleriyle iliği olan hükümlerde değiştirildi. 'Milletvekilliğinin nasıl sona ereceği' hükmüne açıklık getirildi. İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesinin, istifanın geçerli olduğu TBMM Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra TBMM Genel Kurulunca kararlaştırılması uygulaması getirildi.

'Partisinden istifa eden milletvekilinin bir sonraki seçimde, başka bir partinin genel merkez organlarınca aday gösterilemeyeceği', 'partisinden istifa ederek başka bir partiye giren milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine üye tam sayısının salt çoğunluğuyla karar verilmesi', 'partisinden istifa ederek -seçim hükümetleri hariç- Bakanlar Kurulunda görev alan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilmesi" hükümleri kaldırıldı.

127. maddede yapılan değişiklikle, mahalli idarelerin seçimlerinin 5 yılda bir yapılmasına ilişkin düzenleme korundu. Ancak, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içerisinde yapılması gereken genel veya ara seçimlerin, milletvekili seçimleriyle birlikte yapılması hükmü getirildi. 52. madde ise yürürlükten kaldırıldı. Böylece sendikaların siyasi faaliyette bulunmaları, siyasi partilerden destek görmeleri ve siyasi partileri desteklemeleri önündeki engel ortadan kalktı. (TBMM, 1995)

18 Haziran / 13 Ağustos 1999 – 3 Ekim / 21 Kasım 2001

Askeri vesayetin gücünü kırmak için AB üyeliği sürecinde; 1999'da DGM ile ilgili 143. madde değişti. DGM'lerde yer alan asker üyelerin yerine sivil yargıçların atanması sağlandı. Bu maddenin yanı sıra 47, 125, 155. Maddelerin değişikliği meclisten geçti. 47. maddede yapılan değişiklikle "özelleştirme" kavramı Anayasa'ya girdi. Yeni düzenlemeyle kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usullerin kanunla gösterilmesi hükmü getirildi. Kamu hizmeti imtiyaz sözleşme ve şartlaşmalarında doğacak uyuşmazlıkların, milli ya da milletlerarası tahkim yoluyla çözümlenebilmesine olanak tanındı.

Anayasa'nın 155. maddesinde değişiklik yapılarak, 1924 Anayasası'nda benimsenen sisteme dönüldü. Anayasadaki tek pakette en çok değişikliği Ecevit'in başbakanlığındaki koalisyon hükümetinin. 'AB'ye uyum' paketi adı altında yapılan bu değişikliklerde en önemli gelişme ölüm cezası da kaldırılmış olmasıydı. 3 Ekim 2001'de değişen maddeler; Başlangıç, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 31, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 46, 49, 51, 55, 65, 66, 67, 69, 74, 87, 89, 94, 100, 118, 149 ve geçici 15. maddeler yürürlükten kaldırıldı (TBMM, 2009). Aynı yıl 21 Kasım'da da 86. madde değişikliğe uğradı.

Başlangıç metninde ki değişiklik ise; “Hiçbir faaliyetin Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılamayacağı” (TBMM, 2009) şeklinde oldu. Tutuklama ve gözaltına alma ile ilgili madde, AİHS'ne paralel olarak değiştirildi. Bu durumda tek başına işlenen suçlarda yakalanan veya tutuklanan kişi en geç 2 gün içerisinde, toplu olarak işlenen suçlar ise 4 gün içerisinde hakim önüne çıkarılması mecbur kılındı. AB uyum sürecinde yapılan en ciddi anayasal değişiklik ise "Özel Hayatın Gizliliği" içeren madde de yapıldı. Özel hayatın gizliliğine dokunulmazlık ilkesine yazılı emir olmaksızın hiçbir kimsenin üstünde veya konutun da arama yapılmayacağını, konuta veya özel yaşam alanına girişin olmayacağını ve herhangi bir eşyaya el konulmayacağı hükmü ile özel hayatın gizliliğine koruma getirildi.

Anayasa'da yasaklanan düşünce ve anlatım özgürlüğünün sınırlandırılmalarında değişiklikler yapıldı. Türkiye halklarında ki dil farklılıkları sosyolojik bir değişmez gerçek olarak görüldü. Bu genişletmeye bazı hükümlerde konuldu. Örneğin Milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve bölünmez bütünlüğün korunması amaçlarıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanabileceği hükmü eklendi. 'Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz' hükmü kaldırıldı. Toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili izin alma mecburiyeti kaldırıldı.

Kanunla belirtilmiş veya izin verilmiş yöntemler dışında elde edilen bulguların delil olarak mahkemeye sunulamayacağını belirten hüküm getirildi. 49. madde de yapılan değişiklik ile işsizlerde koruma altına alındı. Anayasa'da, kadın-erkek eşitliğini adı altında düzenlemeler yapıldı. Kadın ile erkeğin arasında eşitsizlik oluşturan 'Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir' hükmü Anayasa'dan çıkarıldı.

Siyasi partiler başlığı altındaki 69. maddede yeniden değişiklik yapıldı. Buna göre, bir partinin tamamen kapatılmasının, sadece Anayasa'nın 68/4. fıkrasındaki eylemlerin odağı haline gelmiş olması şartıyla mümkün olacağı ifadesi eklendi. Temelli kapatılan bir partinin kurucularının ve bütün kademedeki yöneticilerinin 5 yıl süreyle yeni bir partinin kurucusu, yöneticisi ve deneticisi olamayacağı hükmü getirildi. Parti

kapatmalar bir nevi zorlaştırıldı. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma yetkileri kısıtlıda olsa sınırlandırıldı. Anayasa değişikliği iptali ve siyasi parti kapatma yetkisinde 5'te 3 çoğunluğun kararına göre şekilleneceği hükmü getirildi. Bu yasanın getiri olarak 1980 askeri darbesinin çıkarttığı kanunlar, kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa'ya aykırılığının iddia edilebilmesi ve değişiklik yolunun açılması sağlandı (Cumhuriyet, 2010).

2002 ile 2004 yılları arası kabul edilen dokuz "uyum paketinin kabulü" ve yapılan değişiklikler

Özbudun'un (Özbudun & Gençkaya, 2010, s. 75) açıklamasıyla yapılan ve kabul edilen dokuz uyum paketi sırayla;

Birinci Paket (4744 sayılı kanun) 6 Şubat 2002; İkinci Paket (4748 sayılı kanun) 26 Mart 2002; Üçüncü Paket (4771 sayılı kanun) 3 Ağustos 2002; Dördüncü Paket (4783 sayılı kanun) 2 Ocak 2003; Beşinci Paket (4792 sayılı kanun) 23 Ocak 2003; Altınca Paket (4928 sayılı kanun) 15 Şubat 2003; Yedinci Paket (4963 sayılı kanun) 30 Temmuz 2003; Sekizinci Paket (5101 sayılı kanun) 3 Mart 2004; Dokuzuncu Paket (5218 sayılı kanun) 14 Temmuz 2004.

Paketlerin içerikleriyle ilgili genel başlıklar altında bilgiyi verdikten sonra değişen maddelere bakacağız. İfade özgürlüğü, dernek kurmak, toplantı özgürlüğü, din özgürlüğü, ölüm cezasının kaldırılması, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, azınlık hakları, insan haklarının uluslararası korunması, sivil-asker ilişkileri kapsamında değişiklikleri içermektedir.

27 Aralık 2002

2002'de seçimi kazanan AKP'nin önderliğinde, CHP ve MHP'nin desteği ile siyasi yasaklı olan Recep Tayyip Erdoğan için 76. ve 78. maddeler değiştirildi. 'Milletvekilliği Seçilme Yeterliliği' başlıklı maddede yapılan değişiklik ile milletvekili seçilemeyecek şartlar arasında yer alan 'ideolojik veya anarşik eylemlere' ifadesi 'terör eylemlerine' şeklinde değiştirildi. Erdoğan'ın önündeki engel kaldırıldı (TBMM, 2002).

05 Haziran 2002 – 12 Ekim 2006

Bundan sonraki süreçte yasa değiştirme yetkisini milletvekili sayısı ile bulan AKP iktidarı önce 2004'te 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında, Kanun'un 9. maddesi ile, anayasanın DGM'leri kuruluş ve

yargılama esaslarını' düzenleyen 143. maddesi yürürlükten kaldırıldı. Buna ek olarak 10, 15, 17, 30, 38, 87, 90, 131, 143, 160. maddeleri değiştirildi (Resmi Gazete, 2004).

Anayasanın, 38. maddesinde yapılan değişiklik ile ölüm cezası kaldırıldı. Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemeyeceği hüküm altına alındı, ancak silahlı kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebileceği şartı getirildi. Anayasa'da, ölüm cezası ile ilgili yer alan diğer hükümler de metinden çıkarıldı.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak uyuşmazlıkta, hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90. maddeye fıkra eklenerek, uyuşmazlıklarda, milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınması hükmü öngörüldü. Devlet harcamalarının denetlenmesinde şeffaflığın sağlanması amacıyla 160. maddenin, silahlı kuvvetler elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, Milli Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir" fıkrası madde metninden çıkartıldı. 2005'te 133, 130, 160, 161, 162, 163. maddelerindeki genel ifadeleri yerine merkezi ifadesi getirildi (Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2008). 2006'da 76. maddede (Resmi Gazete, 2006) değişikliğe gidildi. 2007 ve sonrasındaki değişiklikleri bir sonraki bölümde daha detaylı olarak planlanan yeni anayasa yapım sürecinde bahsedilecektir.

3.3.6.2 2007'den sonra değişen maddeler ve yeni anayasa yapma planı

10 Mayıs – 31 Mayıs 2007

10 Mayıs 2007 tarihinde, Geçici 17. madde (Resmi Gazete, 2007) metne eklendi. Buna göre, 22 Temmuz 2007'de yapılacak seçimde; bağımsız adayların isimlerinin birleşik oy pusulasında yer almasına ilişkin düzenleme yapıldı. Anayasa'da 31 Mayıs 2007 tarihinde yapılan 14. değişiklikle; 77, 79, 96, 101. ve 102. maddelerde düzenlemeye gidildi; geçici 18. ve geçici 19. maddeler eklendi. TBMM seçimlerinin, 5 yılda bir yerine 4 yılda bir yapılması kararlaştırıldı.

Yüksek Seçim Kurulunun (YSK) görev ve yetkileri kapsamına, Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin usul ve esaslar da dahil edildi. Cumhurbaşkanının 5 artı 5 sistemiyle ve halk oyuyla seçilmesi kararlaştırıldı; Cumhurbaşkanı seçiminin nasıl yapılacağı da belirtildi. Anayasa'nın, 'Seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin, yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren 1 yıl içinde uygulanamayacağına' ilişkin maddesinin, Cumhurbaşkanı seçiminde dikkate alınmayacağı hükmü getirildi. Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin getirilen yeni düzenlemelerin 11. Cumhurbaşkanı seçiminde uygulanmasını öngören düzenleme de kabul edildi. Seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin 11. Cumhurbaşkanı seçiminde uygulanmasına imkan tanıyan Geçici 18. madde ile 'Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin getirilen yeni düzenlemelerin 11. Cumhurbaşkanı seçiminde de uygulanmasını' öngören Geçici 19. madde Anayasa metninden çıkarıldı (Resmi Gazete, 2007).

9 Şubat 2008

Anayasa'nın 10. maddesinde 9 Şubat 2008 tarihinde yapılan değişiklikle, 'devlet organları ve idare makamlarının, bütün işlemlerinde olduğu gibi her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorunda olduğu' hükmü getirildi. 42. maddede yapılan değişikliğin içeriği; yükseköğretimde başörtüsünün serbest bırakılmasına ilişkin hüküm kabul edilerek, kanunda açıkça yazılı olmayan herhangi bir sebeple, kimsenin yükseköğrenim hakkını kullanmaktan mahrum edilemeyeceği üzerineydi. Fakat bu iki değişikliklerin yürürlüğü, Anayasa Mahkemesi tarafından durduruldu (Resmi Gazete, 2008).

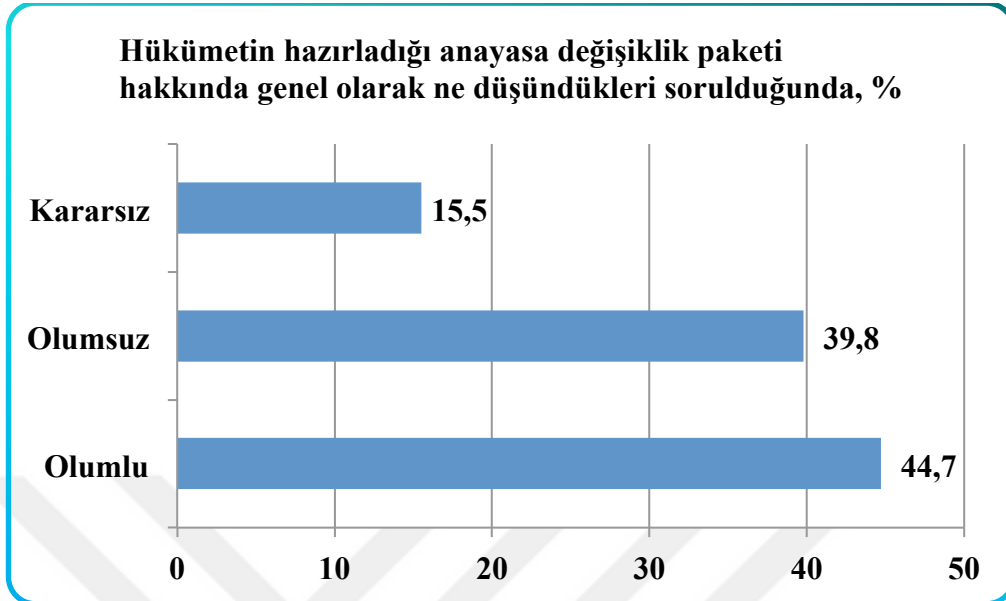
7 Mayıs 2010- 12 Eylül 2010

Anayasanın bazı kanunlarında yeniden düzenleme yapmak üzere toplanan meclis iki geçici olmak üzere 26 maddelik değişim paketini sundu. Her ne kadar değişim paketine yüksek yargı organları ve halkın %42.12'sinin karşı çıkmasına rağmen meclisten geçen paket halkoylaması yapılarak %57.88 bir oranla yürürlüğe girdi. Paketin hazırlama sürecinde yapılan anketlere göre Türkiye halklarının değişiklik istediği ortaya konmuştu. 2010 yılının Mart ayında yapılan araştırmaya göre özellikle BDP ve AKP'li seçmenlerin büyük bir kesimi değişikliği desteklemekteydi. CHP'li ve MHP'li seçmenler ise paketi yetersiz bulup olumsuz bakmaktaydı. O dönemin verilerine göre şuan

referandum olsa oyunuz ne olurdu sorusuna oylamaya katılanların %48.1 Evet, %38.2 ise Hayır cevabını vermişti. Ve 2010'da yapılan referandum sonucuna göre Evet diyenlerin arttığı ve paketin geçtiği görülmektedir. Paketteki en önemli değişiklik ise 12 Eylül'de çıkartılan darbeyi yapan kadronun yargılanmasını engelleyen geçici 15. maddenin kaldırılmasıydı. Bunun yanı sıra 146, 147, 148, 149. maddeler ile; Anayasa Mahkemesi (AYM) ile Hâkimler ve 159. Madde ile; Savcılar Yüksek Kurulunun (HSYK) yapısı ve yetkilerinin değiştirilmesi de önemli bir niteliğe sahipti. Bu pakette; Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde yer alan bazı hükümlerin anayasaya eklenmesi ya da bu sözleşmelere aykırı olan bazı hükümlerin anayasadan çıkarılması biçimindedir. 51, 53, 54, 128. maddeler ile Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmelerine uyum sağlama amacıyla sendika hakkında iş kolu ayrımı yapan, grev ve lokavt hakkını gereksiz sınırlayan hükümlerin yürürlükten kaldırılması ile memurlara toplu sözleşme hakkı getiren düzenlemeler görülmektedir. Arjantin'in de 1994 yaptığı değişiklikte anayasasına giren '*Ombudsmanlık*' yani 'Kamu Denetçiliği Kurumu' bu paket içerisindeki 74. madde ile Türk anayasasına da girmiş bulunmaktadır. TBMM Başkanlığına bağlı olarak kurulacak Kamu Denetçiliği Kurumu'nun başkanı olan 'Kamu Baş denetçisi' TBMM'de gizli oyla seçilecek. İlk iki oylamada üye tam sayısının 2/3'ü, üçüncü oylamada salt çoğunluğu aranacak. Salt çoğunluk sağlanamadığı takdirde en çok oy alan iki aday arasında yapılacak seçimde 1. olan aday Kamu Baş denetçisi olacaktır (TBMM, 2010).

Şekil 3.1, Şekil 3.2, Şekil 3.3, Şekil 3.4, Şekil 3.5, Şekil 3.6'da bu referandum araştırmasının verileri işlenmiştir. Bu araştırmalar 2010 yılının Mart ayında, Metropoll Stratejik ve Sosyal Araştırmalar tarafından halkın anayasa değişiklik paketine genel olarak bakışını ve muhtemel referandumda takınacağı tutumu irdelemek amacıyla yapılmıştır (Metropoll, 2010). Araştırma Anayasa Değişikliği Paketi, Yüksek Yargının Anayasa Değişikliği Paketine Karşı Çıkışı, Partilerin Anayasa Değişikliği Paketine Olan Tavrı, Anayasa Değişiklik Paketi Referanduma Giderse başlıkları altında yapılmıştır. 29 Mart 2009 yerel seçimlerindeki siyasi parti tutumları da şekillerle yüzdelik olarak verilmiştir.

Şekil 3.1: Anayasa değişikliği paketi; Hükümetin hazırladığı anayasa değişiklik paketi hakkında genel olarak ne düşündükleri sorulduğundaki seçmenlerin tavrı

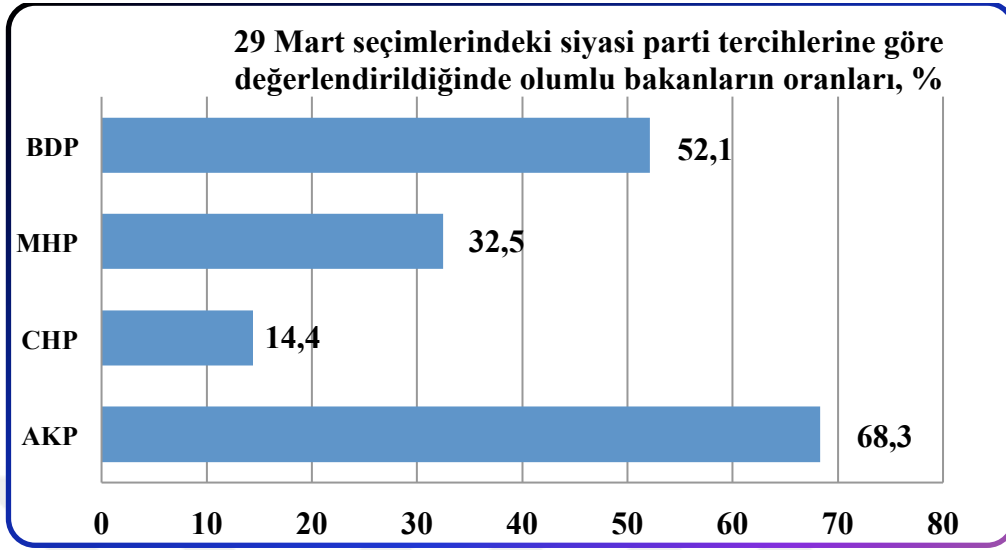

Kaynak: Metropoll, Mart 2010, <http://metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1682>, [Erişim Tarihi:13 Aralık 2015]

Şekil 3.1'de Anayasa Değişikliği Paketi Hakkında Genel Kanaat Araştırmaya katılanlara hükümetin hazırladığı anayasa değişiklik paketi hakkında genel olarak ne düşündükleri sorulduğunda; %44,7'si değişiklik paketini olumlu, %39,8'i ise olumsuz değerlendirmektedir. Paket hakkında herhangi bir görüş belirtmek istemeyenlerin oranı ise %15,5'tir.

29 Mart seçimlerindeki siyasi partilerin tercihleri ve katılımcıların cinsiyeti ve yaş dağılımları açısından değerlendirildiğinde ise; erkekler kadın seçmenlere nazaran, gençler ise ileri yaş gruplarına nazaran anayasa değişikliği paketine daha yüksek oranlarda olumlu bakmaktadır. Şekil 3.2'de partilerin görüş oranları verilmiştir. Ak Partililerin %68,3'ü, CHP'lilerin %14,4'ü, MHP'lilerin %32,5'i ve BDP'lilerin de %52,1'i anayasa değişikliği paketine genel olarak olumlu baktıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 3.2: Anayasa değişikliği paketi; 29 Mart seçimlerindeki siyasi parti tercihlerine göre değerlendirildiğinde

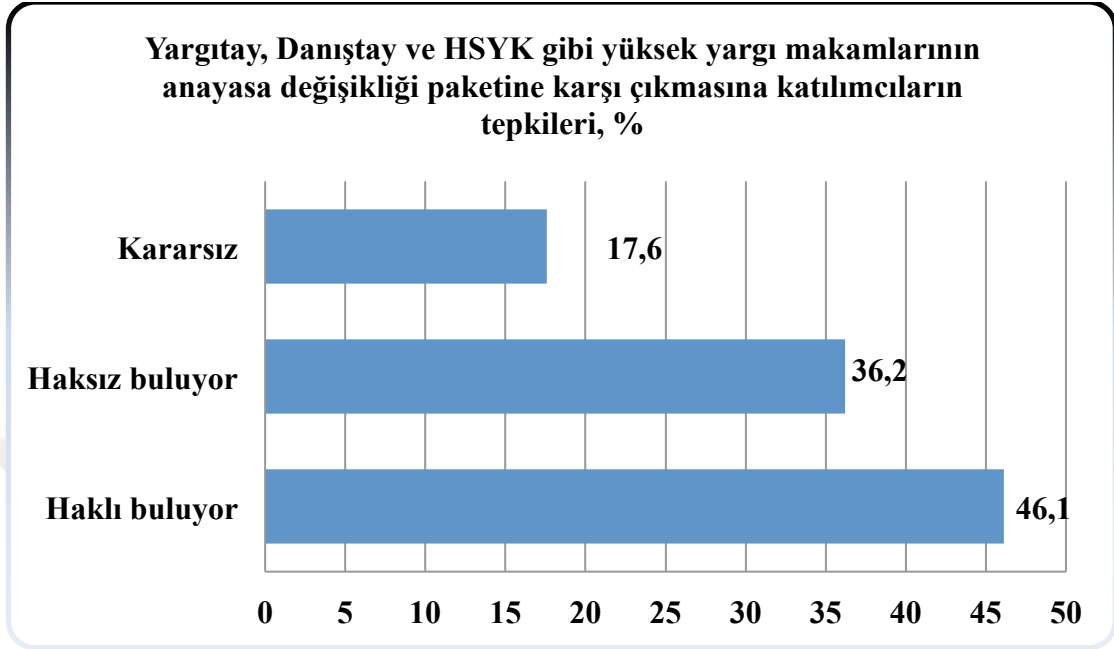

Kaynak: Metropoll, Mart 2010, <http://metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1682>, [Erişim Tarihi: 13 Aralık 2015]

Şekil 3.3'te Yüksek Yargının Anayasa Değişikliği Paketine Karşı Çıkışı Yargıtay, Danıştay ve HSYK gibi yüksek yargı makamlarının anayasa değişikliği paketine karşı çıkmasını katılımcıların %46,1'i haklı bulurken, %36,2'si haksız bulmaktadır. %17,6'lık bir kesim ise yüksek yargı organlarının karşıt tutumu hakkında fikir sahibi olmadıklarını bildirmiştir.

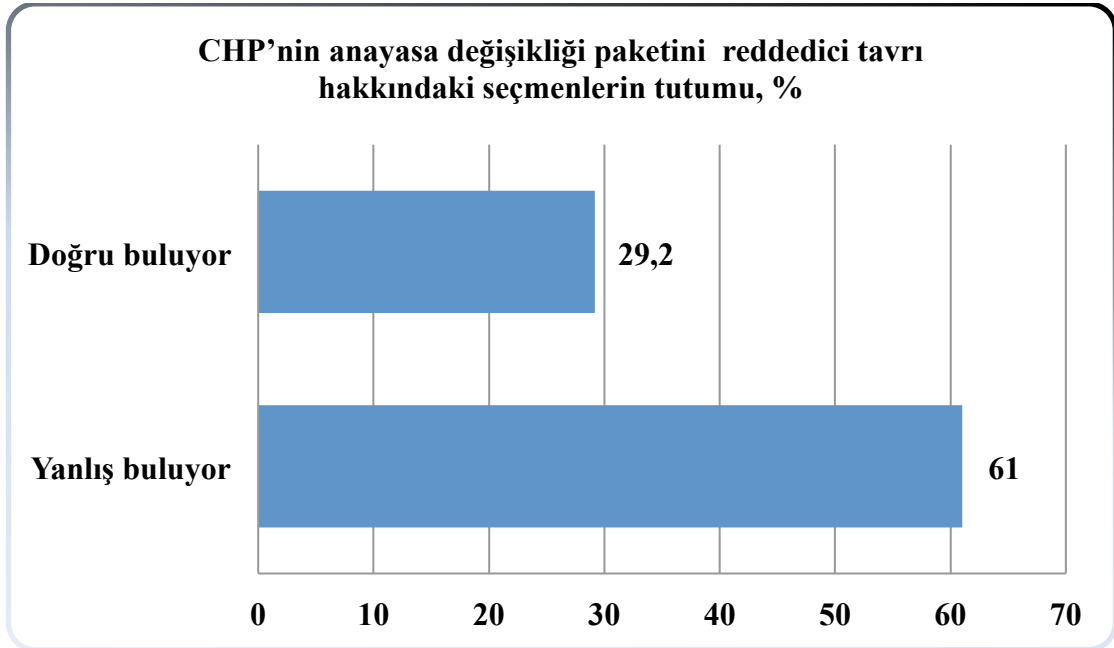
Partilerin anayasa değişikliği paketine olan tavrına bakıldığında; Şekil 3.4'te araştırmaya katılan seçmenler CHP'nin anayasa değişikliği paketini reddedici tavrı hakkında %61 oranında yanlış bulmaktadır. Doğru bulanların oranı ise %29,2'dir.

Şekil 3.3: Yüksek yargının anayasa değişikliği paketine karşı çıkışı; Yargıtay, Danıştay ve HSYK gibi yüksek yargı makamlarının anayasa değişikliği paketine karşı çıkmasına katılımcıların tepkileri

Kaynak: Metropoll, Mart 2010, <http://metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1682>, [Erişim Tarihi:13 Aralık 2015]

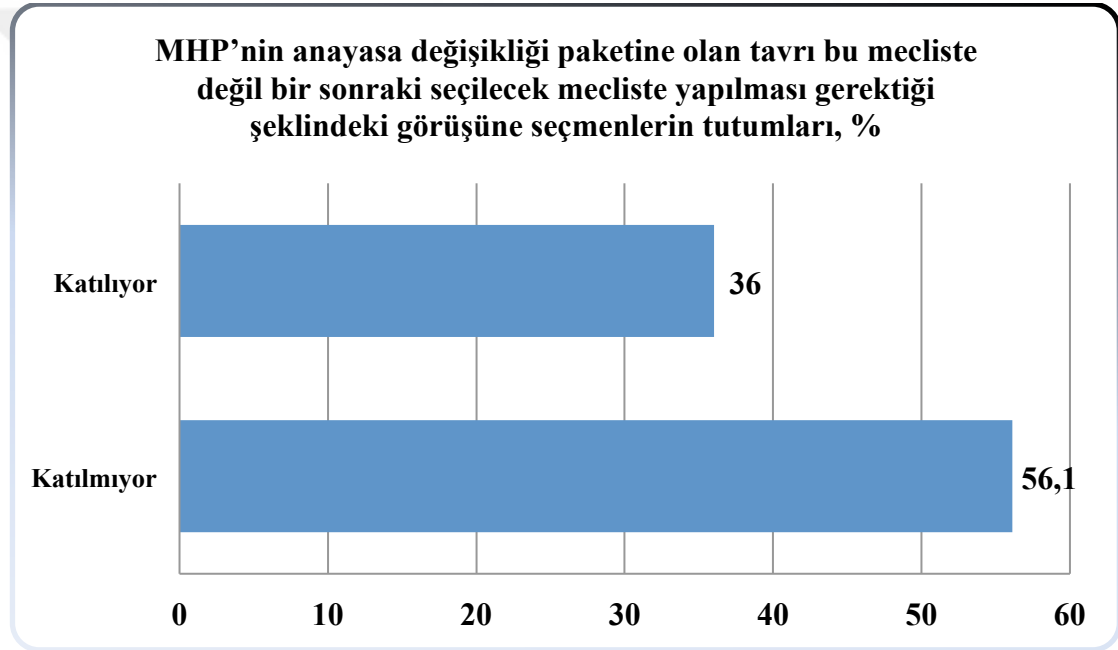
Şekil 3.4 Partilerin anayasa değişikliği paketine olan tavrı; CHP'nin anayasa değişikliği paketini reddedici tavrı hakkındaki seçmenlerin tutumu

Kaynak: Metropoll, Mart 2010, <http://metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1682>, [Erişim Tarihi:13 Aralık 2015]

Şekil 3.5'teki MHP'nin tavrına bakıldığında ise anayasa değişikliğinin bu mecliste değil bir sonraki seçilecek mecliste yapılması gerektiği şeklindeki görüşüne araştırmaya katılan seçmenlerin yarısından fazlası (%56,1) katılmazken, %36'sı katılmaktadır. Bu araştırma verilerine karşılık 29 Mart seçimlerinde oyunu MHP'ye verdiğini söyleyen seçmenlerin dahi %36,9'u bu görüşe katılmamaktadır. CHP'lilerin %41,4'ü ve AKP'lilerin de %73,9'u MHP'nin bu görüşüne katılmamaktadır.

Şekil 3.5: MHP'nin anayasa değişikliği paketine olan tavrı bu mecliste değil bir sonraki seçilecek mecliste yapılması gerektiği şeklindeki görüşüne seçmenlerin tutumları

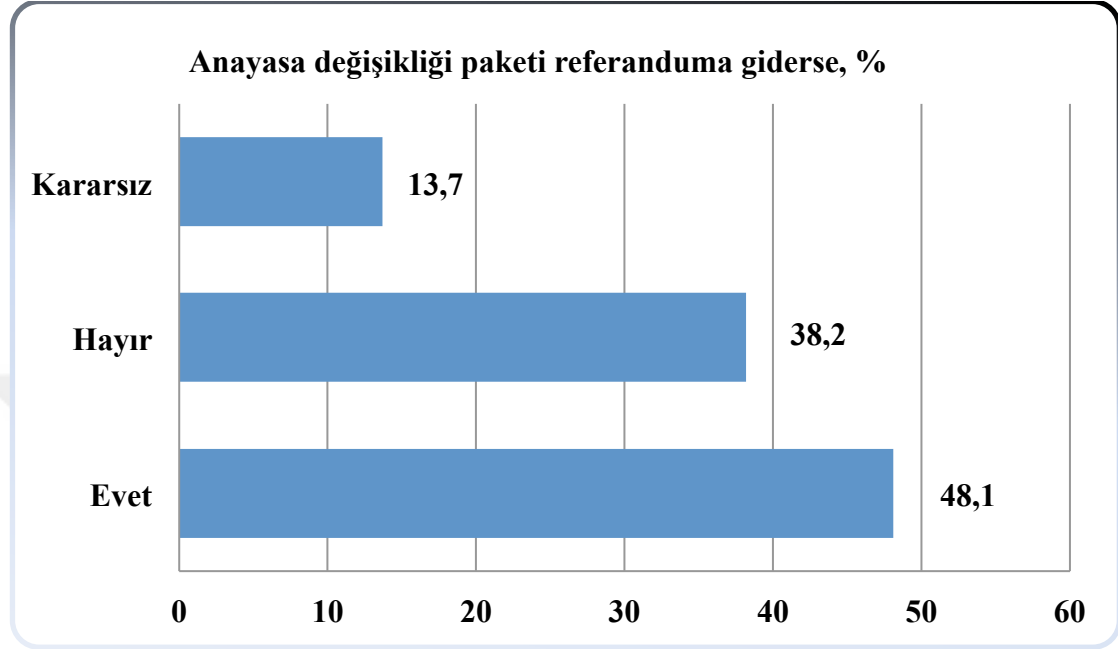
Kaynak: Metropoll, Mart 2010, <http://metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1682>, [Erişim Tarihi:13 Aralık 2015]

Anayasa değişikliği paketi referanduma giderse halkın tutumu Şekil 3.6'da verilmiştir. Bu araştırma sonucunda %48,1'lik bir oran EVET oyu kullanacağını, %38,2'si HAYIR oyu vereceğini belirtmektedir. %13,7 oranında bir seçmen kitlesi ise değişiklik paketi için referandum olursa henüz bir fikri olmadığını ifade etmiştir.

29 Mart seçimlerinde oy verilen siyasi parti tercihlerine göre bakıldığında ise; AK Partililerin yaklaşık %71'i, CHP'lilerin %22'si ve MHP'lilerin %39'u 'EVET' oyu

vereceğini, Ak Parti'lilerin %19'u, CHP'lilerin %66'si ve MHP'lilerin de %51'i pakete 'HAYIR' oyu vereceği araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır.

Şekil 3.6: Anayasa değişikliği paketi referanduma giderse; halkın tutumu

Kaynak: Metropoll, Mart 2010, <http://metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1682>, [Erişim Tarihi:13 Aralık 2015]

3.3.6.3 2011 ve sonrası yeni anayasa yapma çalışmaları

Uyum yasaları dahil günümüze kadar anayasada yapılan bu düzenlemeler incelendiğinde yürürlükte olan 1982 Anayasasının kullanım tarihinin geçtiğini ve tamamen değiştirilmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Aynı tespiti yapan iktidar partisi başta olmak üzere bütün siyasi partilerin seçim vaatlerine girmiş olan sivil anayasa sözlerinin sonucunda 24. Dönem milletvekillerinde bu yöndeki istekleri de doğrultusunda yeni bir anayasa yapım süreci başlatıldı.

Yeni anayasanın demokratik olması adına 19 Ekim 2011'de Anayasa Uzlaşma Komisyonu kuruldu. Akabinde yapılan toplantıda komisyonun nasıl çalışacağına dair 'Çalışma Usulleri' belirlendi. Çalışma Usulleri, mutabakatla belirlenen 15 maddeden oluşmaktadır. Buna göre, yeni anayasa çalışması için 'Katılım, veri toplama ve

değerlendirme', 'İlkelerin belirlenmesi ve metin oluşturma' (Metin Yazımı Aşaması), 'Metnin kamuoyuna sunulması ve kamuoyunca tartışılması' ve 'Kamuoyunda beliren görüşlere göre taslağın gözden geçirilerek teklif haline getirilmesi" olmak üzere toplam dört aşama öngörülmüştür. İlk aşama olan katılım, veri toplama ve değerlendirme aşamasının 2012 yılı Nisan ayı sonunda tamamlanması, diğer üç aşamanın sürelerinin ise Komisyonca kararlaştırılması öngörülmüştür. Komisyon, aynı maddede, 2012 yılı sonuna kadar tüm aşamaların tamamlanmasını hedeflediğini hükme bağlamıştır. (TBMM, 2014)

Anayasa Uzlaşma Komisyonu, öneri ve görüşleri tartışmak üzere 3 alt komisyon kurdu. İlk aşama hiçbir sorun çıkmadan 30 Nisan 2012'de tamamlandı. İkinci aşama olan Metin yazımına Mayıs ayının 4'ünde geçilmiştir. Yapılması düşünülen yeni anayasanın bölümleri üzerine şu mutabakata varılmıştır; 8 Mayıs 2012 tarihli toplantıda Komisyonun aldığı karar uyarınca yeni anayasa taslak metni aşağıdaki 9 başlıktan oluşacaktır (Sağlam, 2015):

- i. Temel hak ve özgürlükler,
- ii. Yasama,
- iii. Yürütme,
- iv. İdare ve kamu hizmetleri,
- v. Yargı,
- vi. Mali, ekonomik ve sosyal hükümler,
- vii. Başlangıç, genel hükümler ve temel ilkeler,
- viii. Diğer hükümler,
- ix. Geçici hükümler.

Tam 172 maddeden oluşan bir anayasa üzerinde karar kılındı. Bu süreçte anayasa metni üzerine tam bir onay sağlanmaması sonucu planlanan 2012 sonuna yetiştirilip halkoylamasına sunulması durumu gerçekleştirilememiştir. Yapılan müzakerelerin sonunda 172 maddelik metnin sadece 60 maddesi kabul edilip geri kalan 112 madde'de değişik sebeplerden ötürü şerh konulmuştur. İşte bu süreçte yapılması planlanan demokratik Anayasa'da hangi konularda anlaşma sağlanmadığı üzerinde durmak istiyorum. Genel itibariyle 9 ana başlığa ayrılan bu metinde (TBMM); Temel Haklar ve Hürriyetler (Özgürlükler) bölümü, 43'ü mutabakat sağlanan, 20'si şerhli olmak üzere 63

maddeden, Yasama bölümü, 5'i mutabakat sağlanan, 23'ü şerhli olmak üzere 28 maddeden, Yürütme bölümü, tamamı şerhli 12 maddeden oluşmaktadır. İdare ve Kamu Hizmetleri bölümü, 1'i mutabakat sağlanan, 16'sı şerhli olmak üzere 17 maddeden, Yargı bölümü, 9'u mutabakat sağlanan, 12'si şerhli olmak üzere 21 maddeden, Mali, Ekonomik ve Sosyal Hükümler bölümü, tamamı şerhli 16 maddeden, Son Hükümler bölümü, tamamı şerhli 2 maddeden, Başlangıç, Genel Hükümler ve Temel İlkeler bölümü, 2'si mutabakat sağlanan, 11'i şerhli olmak üzere 13 maddeden oluşmaktadır. Ama Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun, alt komisyonların tutanakları, raporları ve siyasi partilerin hazırladığı metinler baz alınarak ortaya çıkan yeni anayasa örneklerinde birden çok madde başlığında uzlaşmaya varılamamıştır. Anlaşma sağlanamayan bu ana başlıkların konumuzla ilgili olan; **Temel Haklar ve Hürriyetler (Özgürlükler)** ve vatandaşlık kavramı bulunan **Başlangıç, Genel Hükümler ve Temel İlkeler** bölümü "EK 4: Temel hak ve hürriyetler, Başlangıç, Genel hükümler ve temel ilkeler" başlığında detaylı olarak incelenecektir (TBMM, 2014).

Genel itibarı ile MHP ve BDP'nin anadil, vatandaşlık, kültürel kimlik konuları üzerinde anlaşamamasından kaynaklı sorunlar çıkmış ve yeni anayasa yapımı ertelenmiştir. Temel Hak ve Hürriyetler ana başlığında; CHP ve AKP metinde hem fikir olurken MHP ve BDP 3. Madde'nin Eşitlik bölümünde: *"Hiç kimse, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep, etnik köken ve diğer sebeplerle ayrımcılığa tabi tutulamaz"* fıkrasına şerh düşmüşlerdir. MHP; "etnik köken" ifadesinin gereksiz olup çıkartılmasını istemiş, BDP ise; fırkaya "Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili ayrımcılık yasağı getirilmesini istemiştir. Kişi Hürriyeti ve güvenliği ile ilgili olan 9. Maddeye BDP haricinde diğer siyasi partilerin bir itirazı olmamıştır. BDP'nin itirazı ise; Anadili kullanma ve yargılanma hakkı maddelerinde herhangi bir uzlaşma sağlanmaması durumunda kişinin "tercih ettiği dili" kullanma özgürlüğünün olması gerektiği yönünde olmuştur. Sadece BDP'nin diğer itiraz ettiği başlık ise; Düşünce ve ifade hürriyeti'ni içeren 16. Maddesine olmuştur. 16. Maddenin düşünce ve kanaatleri yayma, tekbaşına veya toplu olarak açıklama'yı içeren 3. Fıkrasına yine "tercih ettiği dile" ifadesinin eklenmesidir. 4. Fıkra ise "milli güvenlik" ifadesine tamamen karşıdır şerhini düşmüşlerdir. Hak arama hürriyeti ve adil yargılamada ise CHP VE AKP "anladığı bir dilde", BDP "tercih ettiği dil" ibaresinin eklenmesini istemiş, MHP ise zaten Ceza Muhakemesi Kanununda yer alan "mahkeme dilini anlayamıyorsa veya

konusamadığında bir çevirmenden yararlanma hakkına sahiptir" maddesini ileri sürerek anladığı dilde veya anadili/ tercih ettiği dil ibaresinin konulmasına karşı çıkmıştır.

Görüldüğü üzere askeri vesayetin izlerini silmek için yapılan çalışmaları; genellikle kimlik, din, etnik köken, anadil, yönetim biçimi tartışmaları durdurmuştur. İktidar partisinin 2007'de değiştirdiği maddeler ve yapılması düşünülen yeni anayasada ki maddeler ve değiştirilemeyecek hükümler için koyduğu nota bakarsak bu anayasanın ve siyasal düzenin demokratik olmaktan daha çok otoriter demokrasi'ye yani sivil bir diktatörlüğe doğru evirildiğini göstermiştir. Bu tez kapsamında açıklanan Arjantin anayasası'ndaki en önemli ve demokrasi adına en öne çıkan gelişme ise Hakikat komisyonlarının kurulması olmuştur. Buna istinaden sadece BDP'nin ek madde önerilerinden biri, **Hakikat hakkı** üzerineydi. 45. Madde olarak teklif ettikleri ise şu madeelerdi;

- 1) Herkesin hakikate ulaşma, ülkenin tarihsel geçmişiyle ilgili gerçek bilgilere erişme, devlet arşivi dahil bu geçmişe ilişkin belge ve bilgilerin açıklanmasını isteme hakkı vardır.
- 2) Hakikat hakkının kullanımını sağlamak için geçici ya da kalıcı kurumlar oluşturmak devletin yükümlülüğündedir.
- 3) Soykırım ve insanlığa karşı suçlarda zaman aşımı işlemez.

Fakat AKP ve MHP'nin beraber karşı çıktığı bir madde teklifi olmuştur. Bu madde yürürlüğe girmiş olsaydı Arjantin ile benzerliklerimiz anayasal düzelmede de artacaktı. Çünkü Arjantin de, darbeden hemen sonra kayıp yakınlarının verdiği mücadelenin de etkisiyle 1983 yılında Kayıp Kişiler Ulusal Komisyonu (CONADEP) kuruldu. Komisyon üçü meclisten, onu ise meclis dışından olmak üzere toplam 13 üyeden oluşuyordu. Komisyonun soruşturmaları sonucunda gizli hapisaneler, işkence odaları ve mezarlıklar ortaya çıkarıldı. Yaklaşık dokuz bin kayıp vakası ortaya çıkarılırken, gerçek kayıp sayısının on bin ile otuz bin arasında olduğu açıklandı. Cuntanın üst yönetimi ağır hapis cezalarına çarptırıldı. Kısacası yapılan darbelerle yüzleşilecek ve anayasanın gereği hak edilen cezai yaptırımlar uygulanabilecekti.

Değiştirilemeyecek hükümler bölümünde ise, 151. madde için CHP ve MHP'nin teklifi; *"Anayasanın 1. maddesindeki devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile 2. maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez"*. AKP ise; *Anayasada değiştirilemeyecek hüküm*

önermemektedir. BDP ise; değiştirilemeyecek hükümlerin Anayasada yer almasına karşıdır. Günümüze kadar değiştirilen maddeler ve yeni anayasada yapılması planan değişikliklerde de görüldüğü üzere Arjantin'in yaptığı yeni anayasa örneğinden yola çıkarak; Türkiye'de özgürlük kavramının yine kısıtlandığını ve bireylerin kültürel kimlik hakkı dahil olmak üzere, cinsiyet seçme hakkı, anadilini kullanma hakkı, düşüncelerini ifade ederken özgürlük tanınmaması ve cinsiyet başta olmak üzere diğer konularda dahi ayrımcılığa karşı hiçbir gelişme görülmemektedir. Kişisel hak ve hürriyetlerin, ifade özgürlüğünün diğer örnekleri verilen ülkelerdeki kadar tanınmaması, demokratik bir anayasanın yapılmasının zor olduğunun ve demokrasinin başka bir sisteme doğru devşirildiğinin göstergesidir.

Fareed Zakaria'ya (Zakaria, 2004) göre günümüzde küresel siyasi mesele sadece 'demokrasileri korumak' değil, aynı zamanda 'demokrasiler içinde özgürlüğü korumak'tır. Bu iddiamı destekleyen bir başka yazar ise Shadi Hamid. Arap baharı sonrasında yaptığı Otoriter demokrasi tanımı bazı şeyleri daha netleştirir. Hamid'e (Hamid, 2014) göre;

Bu sistemlerde seçimler büyük ölçüde serbest ve adildir. Muhalefet partileri de zayıf ama faaldir. Ancak iktidar partileri siyasi rakiplerini düşman gibi görür, medya özgürlüklerini kısıtlamaya çalışır ve devlet bürokrasisini tamamen kendi partizanları ile doldurur. Demokratik işleyişin kontrolünü, sistemi tamamen kendi çıkarlarına göre yontmaya kullanır.

4. ARJANTİN ANAYASASI İLE TÜRKİYE ANAYASASI ARASINDAKİ BENZERLİKLER VE FARKLAR

Arjantin ve Türkiye; ekonomik bunalımları, krizleri, özelleştirmeleri, IMF ile olan ilişkileri, askeri darbeler sonucunda yaşanan şiddet, insan hakları ihlali ve kaybedilen hayatlar bakımında birbirlerine anımsatan iki ülke. Benzerliklerin fazla olmasına karşın, Türkiye'de başta sivil toplum örgütlerinin zayıflığı, basın ve ifade özgürlüğün olmaması, kişisel hakların korunmaması, tercih etme hakkı'nın olmaması ve sivil - asker ilişkileri düzleminde bakıldığında da Arjantin ile aralarında ciddi farklar bulunmaktadır.

1982'de biten darbe iktidarı sonrasında demokrasiye kavuşan Arjantin; 1853 yılındaki anayasa formuna dönmüştür. 1994'te 19 yeni madde ve önceki anayasasının 40 maddesinde değişiklik yaparak bugün kullandığı anayasasında askeri vesayetin getirdiği yasak ve hak ihlallerini düzeltmeye çalışmıştır. Türkiye ise 1980'deki askeri darbesinin ürünü olan 1982 anayasası geçerliğini korumaktır. Yapılan değişiklikler, düzeltilmeye çalışılan siyasal yaşamın ve demokrasinin yeni anayasaya ihtiyacı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Çünkü Türkiye'de yapılan anayasalar askeri darbe anayasalarıdır. Pion'a göre (Pion, 2011, s. 296);

Türkiye'de 1960 ve 1980 darbelerinden sonra anayasa, asker tarafından değiştirilmiştir. Latin Amerika ülkeleri de güçlerini arttırmak için darbeyi kullanmışlardır. Ancak askeri yönetimlerin çok azı, Latin Amerika ülkelerinde anayasa değişikliği yapmamışlardır.

Yukarıda belirttiğimiz durumu şöyle açıklayabiliriz; Türkiye'de askeri yönetimler kısa sürmüştür. Fakat darbelerin akabinde asker yeni anayasalar yapmıştır. Arjantin başta olmak üzere diğer Latin Amerika ülkelerinde ise askeri rejim uzun sürmüş ve ordu yönetimden hemen çekilmemiştir. Arjantin'de asker anayasanın tamamını değiştirip yeniden anayasa yapmak yerine yasa maddelerini revize etmeyi tercih etmişlerdir. Bu noktada ,Arjantin'de ki siyasi kültür yani demokratikleşme talebinin güçlü olduğu darbelerden sonra sivil toplum kuruluşlarının baskısı ile sivil yönetimler tarafından yapılan anayasal reformlar ile ortadadır. Haggard ve Kaufman'a göre (Haggard & Kaufman, 1997, s. 270);

Türkiye'de 12 Eylül darbesinden demokratik yönetime geçiş aşamasında askeri yönetimin hazırladığı anayasa ile olurken; Arjantin, Bolivya, Uruguay, Brezilya gibi ülkelerde ise demokrasiye geçiş sürecinde muhalefetin gücü daha fazla hissedilmiştir.

Arjantin'den farklı olarak Türkiye'nin devlet yapılanmasında *tarihsel kurumsalcılık*²³ (Steinmo ve Thelen 1992, 2-22) kavramı ortaya çıkmaktadır. Tarihsel kurumsalcılığın, gerçekleştirilen askeri darbelere zemin hazırlamasının yanısıra anayasal gücü de meşrulaştırdığı görülmektedir. Bu tespiti Huntington'un kabul gören üçüncü dalga akımı ile ele aldığımızda; Arjantin'de 1990'lı yıllarda askeri darbelerin bittiği ve etkisini kaybettiği görülmektedir. Bahsedilen dönemde Türkiye'de ise askeri vesayetin devam ettiği gözükmemektedir. Arjantin'in yeni anayasasının; ordunun ve darbe sırasında askerin etkisine girmiş diğer devlet kurumlarının yetkilerini ve siyasi hayata olan etkilerini azaltmak için yapıldığı söylenebilir. Türkiye'de, 2007 yılına kadar yapılan değişiklikler ise uzun zamandır istenilen Avrupa Birliği (AB) üyeliği çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Anayasanın yeniden yapılması düşünülmemiş yerine sadece Avrupa Birliği'ne uyum için gerekli yasaların değiştirilmiştir.

Anayasa temelinde çıkıp; Arjantin ve Türkiye'de ki benzerlik ve farklılıkları açıklarken siyasi kültür, demokrasi bilinci, askerlerin siyasi kararlara müdahale için ne gibi anayasal (örneğin; iç hizmet kanunu, anayasa maddesi 112) araçlara sahip olduğu, sivil toplumun gücü ve askeri vesayete karşı tavır alıp almadığı (mesela Arjantin'de bahsettiğimiz üzere '*Madres De Plaz Mayo*' yani Mayıs Meydanı Anneleri'nin) özellikle 2000'li yıllarda sivil toplumun araçlarının askeri vesayeti sorgulaması, sendika ve siyasi grupların etkisi gibi faktörlere bakmak gerekmektedir. Haggard ve Kaufman'a göre (Haggard & Kaufman, 1997, s. 273);

Ekonomik nedenlerle geçişin zemin hazırladığı Arjantin gibi ülkelerde ise Türkiye'nin aksine sendikaların ve siyasi grupların eski haklarını tekrardan kazanması daha kolay olmuştur.... Şili, Kore ve Türkiye gibi ülkelerde otoriter elitler nispeten daha küçük ideolojik siyasi grupların fırsatlarını bu grupları koalisyona zorlayarak kısıtlamaya çalışmıştır.

²³ Tarihsel kurumsalcılık kavramı: Devletin ürettiği politikaların fazla değişime uğramadan izlenmesidir. Tarihsel kurumsalcılığı Sven Steinmo şöyle ifade etmektedir; "sosyal, politik ya da ekonomik süreçlerde kurumların belirleyici olduğu esasına dayanan teorilerin üçüncü alt başlığıdır. Özellikle tarihsellik vurgusu, miras edinilen ve seçilen zaman dilimine kadar izlenen yolda ciddi bir sapma yaşanmadan mevcut kurumsallığın korunarak devam ettirmektir.

Bu bakımından Türkiye ve Arjantin'in demokratik yapısını ve anayasal düzlemde birbirine benzeyen yönleri ve farklılıkları hakkında karşılaştırma yapacağız. Resmi adı Arjantin Cumhuriyeti. Arjantin anayasası da Türk anayasası gibi bir giriş metnine sahiptir. Fakat anayasamızdakinden daha kısa ve üslubu bakımında daha sade. Arjantin milli anayasasına baktığımızda en belirgin farklılık; devlet yönetim biçimi. Federal Cumhuriyet - Parlamenter, Demokrasi - Başkanlık Sistemi'ni benimsemiştir. Anayasasının 2. maddesinde ülkenin resmi dini olan Roman Katolik dininin desteklendiği belirtilmiştir (Constitution of The Argentine Nation). Bunun yanı sıra diğer mezheplere karşı dini inanç özgürlüğü garanti edilmiştir. Yürütme organına bakınca Başkanın yanı sıra bir başbakan ve bakanlar kurulu vardır. Ve Başbakan ve bakanlar kurulunun görevleri anayasanın 100. ile 105. maddeleri arasında belirlenmiş ve düzenlenmiştir. Arjantin'de az bakanlık olduğu gözükmemektedir. Güncel haliyle 15 bakanlığa karşın Türkiye'de 22 bakanlık bulunmaktadır. Tabi diğer farklılık ise yürütme organının başında başkan bulunmaktadır. Yasama ise iki meclisten oluşan Kongre, yargıyı ise yüksek mahkeme bulunmaktadır. Amerikan modeli bir sistem oluşturulmuştur. Kongre ise Temsilciler Meclisi ve Senatodan bir araya gelmektedir. Kongre organları ve yürütme kuvveti kanun önerisinde bulunur. Yargı kuvveti ise anayasanın 108. maddesinden başlayıp 119. maddeleri arasında belirtilmiştir. Yüksek mahkeme ile kongrenin kurduğu mahkemeler yargı yetkisine sahiptir.

Yargının en yüksek organı Yüksek mahkemedir. Darbelerden sonra işlevini yitiren Yüksek mahkeme, 2003 yılında çıkan bir kararname ile yeniden düzenlenmiştir. Bu mahkeme iki türlü davalara bakar. İlki büyükelçi, bakan, yabancı temsilciler ve bir eyaletin taraf olduğu davalar ve federal mahkemelerde görülen davaların temyizlerine bakar. Bağımsız adalet komisyonu kurulmuştur. Yapılan son düzenlemede; İnsan hakları konusu uluslararası konjonktüre uygun olarak anayasallaştırılmıştır. Kaynağını anayasadan almayan herhangi bir müdahaleye yasak getirilmiştir. Bunun nedeni de olası darbelere karşı siyasal erki korumak. Başkanın tek başına karar çıkartması ve seçimi üzerine yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bununda nedenini sivil diktatörlüğe karşı bir adım olması olarak değerlendirilebilir.

23 Şubat 2011 yılında çıkartılan 191 sayılı kararname ile Medeni Hukuk'a yeni başlıklar giriyor. Sosyal davranışları düzenleyen bu başlıklar; yardımcı dölleme tekniklerinin,

evlilik (Evlilik öncesi anlaşma) sorunları, boşanma, mülkiyet hakları, taşıyıcı annelik, diğer şeylerin yanı sıra (örneğin gizlilik, haysiyet, resim hakkı gibi) kişisel haklar. Bu kararname 1 Ekim 2014'te yeniden düzenlendi. Son hali ile; Evlilik, birlikte yaşama ve boşanma, üreme, evlat edinme, ebeveyn sorumluluğu, mülkiyet, borçlar ve sözleşmeler, kişisel haklar, genetik konular üzerinde; kalıtım, yasal kapasite, haksız fiil, işkence hukuku gibi (INFOLEG, 2014). Uluslararası anlaşmalar ile birden fazla kurum kuruldu. En dikkat çekici olanı ise; Ayrımcılık, Yabancı Düşmanlığı ve Irkçılığa Karşı Ulusal Enstitüsü (INADI). INADI, 1995 yılında 24.515 Sayılı Kanun ile oluşturulan ve 1997 yılında çalışmalarına başlanan bir adem-i merkezîyetçi bir kurumdur. Mart 2005 yılından bu yana, Cumhurbaşkanlığı 184 sayılı Kararnamesi tarafından Adalet, Güvenlik ve İnsan Hakları Bakanlığının yetkisine yerleştirildi. Bu kuruluş; etnik köken veya milliyet, siyasi görüş ya da dini inançlar, cinsiyet veya cinsel kimlik, hastalık veya sakat olmalarından dolayı gördüğü ayrımcılığı ortadan kaldırılmak için kurulmuştur (İNADİ). Bunun yanı sıra anayasal olarak cinsiyet kimliği üzerine 2012'de çıkartılan kanunun 26.743 maddesinde hissettiği cinsiyetin kimliğini alır, düzenlemesi yapılmıştır (INFOLEG, 2014). 'Cinsiyet kimliği' düzenlemesinin nedeni 2010'da çıkan medeni kanunda yapılan 43 maddelik değişiklik ve 26.618 sayılı maddesinde hemcinslerin evliliğinin legal olmasından dolayıdır. Bunları yanı sıra; ulusal tarım çevre koruma ve yeniden düzenleme, hayvanların karşı kötü muamele, aile içi şiddet kurumu vb. gibi.

Türkiye Cumhuriyeti anayasası ile benzerlikleri ise; başta Arjantin'de darbe sonrası anayasasını yeni maddeler ve karar hükmünde kararnameler ile değiştirmiştir. Darbe öncesi dönemlerdeki siyasi krizler ve liberal ekonomini çerçevesinde gerçekleşen devlet kurumlarının özelleştirilmesi, ombudsmanlık yani kamu denetçiliği kurumu, imzalanan uluslararası sözleşmeler, insan hakları başlığındaki tam ve net olamasa da bazı gelişmeler, tütün ve alkolü içeceklere getirilen vergiler ve kürtaj. Kürtaj konusu Arjantin'de de önemli bir sorun haline gelmiştir. Arjantin; "Amerikan İnsan Hakları Konvansiyonu Sözleşmesi"ne imza atan ülkelerden biri ve sözleşmenin, fetusa insan hakkını vermesinden dolayı bağlayıcılığı vardır. Arjantin'de de kürtaj resmi olarak yasaklanmıştır. Katolik kilisesi ve kürtajın bir cinayet olduğunu savunan muhafazakar sivil toplum örgütleri bu kararın çıkmasında ön ayak olmuşlardır. Önceleri nispeten daha hoşgörülü kurallara bağlı olan kürtaj, Arjantin'in de yukarıda sözünü ettiğim sözleşmeyi imzalamasıyla yasaklanmış (Göksu, 2012)."

Türkiye'de ve Arjantin'de yapılan askeri darbelerin ve anayasaların karşılaştırılmasına gelecek olursak aradaki farklılıkları genel hatlarıyla Tablo 4.1'de inceleyebiliriz²⁴. Türkiye'de ve yine Arjantin'de gerçekleşen anayasal reformlara baktığımızda ise Tablo 4.2'deki verileri²⁵ elde ediyoruz.

Tablo 4.1: Arjantin ve Türkiye'de darbe ve anayasa karşılaştırmalı özet tablosu

Açıklamalar	Arjantin		Türkiye	
Askeri darbe ve muhtıralar	1930-1932	1943-1946	1960-1961	1980-1983
	1955-1958	1966-1973	1971	1980 son
	1976-1983	1976 son		
Anayasa	Yapıldı		Yapılmadı	
Anayasa yapım tarihi	1994		1982	
Reform	Var Köklü değişiklikler ve yeni maddeler		Yok Karar hükmünde kararnameler var AB uyum süreci içerisinde 1999'da başlayan değişiklikler var	
Anayasal değişiklikler	Hak ve hürriyetler, İnsan hakları, Siyasi Partiler ve Seçim sistemi, Cinsiyet Eşitliği, Yargı, Hakikat komisyonları		-	

²⁴Literatüre dayalı Türkiye'de ve Arjantin'de yapılan darbe ve anayasaların karşılaştırılmasına ait özet tablosudur.

²⁵Literatüre dayalı Türkiye'de ve yine Arjantin'de gerçekleşen anayasal reformlara ait özet tablosudur.

Tablo 4.2: Arjantin ve Türkiye'de gerçekleşen anayasal reformlar

Arjantin	100. - 105. maddeleri Başbakan ve bakanlar kurulu görev ve yetkileri
	108. - 119. Maddeleri Yargı kuvveti ve kuvvetler ayrılığı
	191 sayılı kararname ile Medeni Hukuk'a; Birlikte yaşama ve boşanma, üreme, yardımcı döllenme tekniklerinin, taşıyıcı annelik, evlat edinme, ebeveyn sorumluluğu, mülkiyet, borçlar ve sözleşmeler, kişisel haklar, genetik kalıtım, yasal kapasite, haksız fiil, işkence hukuku, gizlilik, haysiyet, resim hakkı gibi.
	24.515 Sayılı Kanun Ayrımcılık, Yabancı Düşmanlığı ve Irkçılığa Karşı Ulusal Enstitüsü (INADI); etnik köken veya milliyet, siyasi görüş ya da dini inançlar, cinsiyet veya cinsel kimlik, hastalık veya sakat olmalarından dolayı ayrımcılığa kaldırmak.
	26.743 maddesi ile kimlikteki cinsiyet seçimi
	26.618 sayılı yasada yapılan 43 maddelik değişiklik ve hemcinslerin evliliğinin legal olması
Türkiye	38. madde; ölüm cezası
	90. madde; uyuşmazlıklarda, milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınması hükmü
	Türk Ceza Kanununun; 47, 50, 51, 55, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 102, 112, 159, 201, 451, 452, 462, 463. maddeleri
	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 3. maddesi
	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 445. maddesi 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 327. maddesi
	Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4. maddesi
	Basın Kanununun 5, 21, 22, 24, 25, 30, 33, 34. maddeleri

4.1 HAKİKAT KOMİSYONLARI VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Arjantin'de karşımıza çıkan sivil toplum örgütlerinin; başta hakikat komisyonunun kurulmasındaki etkisini ve darbeyi gerçekleştiren aktörlerin yargılama sürecinin başlamasında ki rolünü tartışmak gerekmektedir. Türkiye'de ki sivil toplum örgütlerinin yanı sıra Arjantin'de ki bu örgütler dünya çapında da girdikleri mücadelelerde başarılar elde etmiştir. Tablo 4.3'te Arjantin'deki STK'lar²⁶ (Humanos), Tablo 4.4'te ise Türkiye'deki STK'lar²⁷ (e-devlet) listelenmiştir. Tez'de de sürekli bahsini ettiğimiz demokratikleşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin çok büyük bir önem arz ettiğidir. Arjantin'de sivil toplum örgütlerinin kuruluş tarihlerine baktığımızda iddia ettiğim argümanı destekleyecek çok ilginç bir detayla karşılaşmaktayız. Örneğin Arjantin'in en etkin örgütü olan Mayıs Meydanı Annelerin meydana çıkışı, askeri darbenin hala yönetimde olduğu senelere denk gelmektedir. Yani askeri cunta devam ederken kurulmuştur. Buradan yola çıkarak Arjantin'in demokrasi isteğinin fazla olduğunu ve sivil toplum örgütleri düzgün bir şekilde yönetilirse ülkenin siyasi sistemini dahi değiştirebilecek güçte olduğu tespitini Mayıs Meydanı Annelerini referans göstererek yapabiliriz. Mayıs Meydanı Anneleri; "Kırlı Savaş" döneminde kaybolan kişilerin özellikle anneleri ve aileleri tarafından kurulmuştur. Arjantin'de ki etkin diğer sivil toplum kuruluşları; Sosyal ve Hukuk Araştırmaları Merkezi (*Center for Social and Legal Studies CELS*)/1979: Ceza adaleti konularında faaliyet gösteren CELS, askeri darbe döneminde kurulmuş ve önemli yaptırımları olan sivil toplum kuruluşudur. Adli Antropoloji Ekibi (*Equipo Argentino de Antropología Forense EAAF*)/1984: Plaza de Mayo annelerinin kendi çabalarıyla zorla kaybettirilen yakınlarını bulmak ve toplu mezarlarda yakınlarının olup olmadığını öğrenmek için adli antropologlardan destek istemesi üzerine kurulmuş bir sivil örgüttür. Hala faaliyet göstermektedir. *Memoria Abierta*: Birden fazla insan hakları üzerine faaliyet gösteren örgütlerin birleşerek kurdukları ve tek bir çatı altında toplandıkları örgüttür. Farklı insan hakları örgütlerinin beraber kurduğu bu merkez genellikle devletin vatandaşlarına uyguladıkları terör

²⁶ Literatüre dayalı Arjantin'deki özet STK tablosudur.

²⁷ Literatüre dayalı Türkiye'deki özet STK tablosudur.

hakkında halkları bilgilendirmek bu konularda duyarlılığı arttırmak için isminden de anlaşıldığı üzere faaliyet gösteren örgüttür.

Tablo 4.3: Arjantin Sivil Toplum Kuruluşları

<i>Amnesty International Section, Argentina</i>	Uluslararası Af Örgütü, Arjantin
<i>Permanent Assembly For Human Rights</i>	İnsan Hakları Daimi Meclisi
<i>Permanent Assembly For Human Rights La Plata</i>	İnsan Hakları Daimi Meclisi La Plata
<i>Association Of Grandmothers Of The Plaza De Mayo</i>	Plaza De Mayo Anneanneleri
<i>Association Mothers Of Plaza De Mayo</i>	Plaza De Mayo Anneleri Derneği
<i>Association Mothers Of Plaza Of May Line Founder</i>	Mayıs Meydanı Anneler Hattı Kurucusu Derneği
<i>Association Miguel Bru</i>	Miguel Bru Derneği
<i>Association For Civil Rights</i>	Sivil Haklar Derneği
<i>Center For Legal And Social Studies</i>	Merkezi Yasal Ve Sosyal Çalışmaları
<i>Center Of Professionals For Human Rights</i>	İnsan Hakları Uzmanları Merkezi
<i>Collective Rights Of Childhood And Adolescence</i>	Çocukluk Ve Ergenlik Dönemi Kolektif Hakları
<i>Commission Of Relatives Of Defenseless Victims Of Social Violence In Police Court</i>	Polisin Mahkemede Uyguladığı Sosyal Şiddet Savunmasız Kurbanların Yakınlarının Komisyonu
<i>Coordinator Against Police Repression, And Institutional</i>	Polis Baskısına Karşı Koordinatörü Ve Kurumsallaşma
<i>Argentinean Team Of Forensic Anthropology</i>	Arjantin Adli Tıp Antropoloji Ekibi
<i>Relatives Of The Disappeared And Detained For Political Reasons - Cordoba</i>	Yakınları Kayıp Ve Siyasi Nedenlerden Dolayı Cordoba'da Gözaltına Aldılar Derneği
<i>Relatives Of The Detained And Disappeared For Political Reasons</i>	Tutuklu Yakınları Ve Siyasi Nedenlerle Ortadan Kaybolanların Derneği
<i>Foundation Women In Equality</i>	Eşitlik Kadınlar Vakfı
<i>Peace And Justice Service Foundation</i>	Barış Ve Adalet Hizmet Vakfı
<i>Children For Identity And Justice Against Oblivion And Silence</i>	Çocuklar İçin Kayıtsızlık Ve Sessizliğe Karşı Kimlik Ve Adalet

<i>Open Memory</i>	Açık Bellek
<i>Ecumenical Movement For Human Rights</i>	İnsan Hakları İçin Ekümenik Hareketi
<i>Sos Discrimination International</i>	Sos Ayrımcılık Uluslararası

Kaynak: <http://www.derechoshumanos.unlp.edu.ar/a/enlaces/ong-argentinas/>,
[Erişim Tarihi:9 Nisan 2016]

Tablo 4.4: Türkiye Sivil Toplum Kuruluşları; Türkiye'de insan hakları, adalet, cinsiyet ayrımı, eğitim gibi amaçlar için kurulmuş STK'lar

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
Demokrat Hukukçular Derneği
Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği
İnsan Hakları Derneği
İnsan Hakları Ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
İnsan Hakları Ortak Platformu
Şiddet ve Göç Mağdurları Rehabilitasyon ve Adaptasyon Merkezi
Hakikat Adalet Hafıza Çalışmaları Merkezi
İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi
Gökkuşuğu İstanbul Kadın Kuruluşları Platformu
Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
Uçan Süpürge
Sosyal Demokrasi Vakfı
Toplum Gönüllüleri Vakfı
Türkiye İnsan Hakları Vakfı
Türk Demokrasi Vakfı

Kaynak: http://www.e-devlet.com/sivil_toplum_kuruluslari, [Erişim Tarihi:9 Nisan 2016]

Türkiye'de ise askeri vesayete karşı tavır alan, böylesine kuvvetli yaptırımları olan sivil toplum örgütleri gücü yok denecek kadar azdır. Nedeni ise; Türkiye'de askerlerin siyasi kararlara müdahale etmesini sağlayan İç Hizmet kanunu ve Anayasanın 112. maddesi bulunmaktaydı. Son yapılan anayasal değişiklikle askeri darbenin yıldönümüne denk gelen tarihte yani 12 Eylül 2010'da 'Yetmez ama Evet' sloganıyla hatırlanan ve geçici 15. Maddenin kaldırılmasıyla darbecilerin yargılanmasının önünü açan anayasa değişikliği referandumuna sunulmuş ve kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmenin akabinde 1980 darbesini yapan askerlerin yargılanma davası gerçekleşmiş

ve dönemin darbeci Generali Kenan Evren, sadece rütbe sökümü ve ağırlaştırılmış ev hapsine çarptırılmıştır. Bu yargılama sürecinde Arjantin'de ki gibi bir hakikat komisyonu kurulmamıştır.

Türkiye'de Arjantin'dekine benzer bir diğer unsur ise; Cumartesi anneleri. Bu örgüt Plaza de Mayo'dan esinlenerek kurulmuştur. Ama Mayıs Meydanı Anneleri kadar güçlü ve etkin değillerdir. Çünkü meydan anneleri birazdan bahsedeceğimiz komisyonların Arjantin'de kurulmasında aktif rol oynamıştır.

Başta Arjantin olmak üzere Peru, Brezilya, Şili, Fas, Doğu Timor gibi dünyanın farklı ülkelerinde farklı isimlerle 40'a yakın 'Kayıpları Arama Komisyonu' kuruldu.²⁸ Genel olarak kullanılan ismi ise 'Hakikat Komisyonları'dır. Özellikle askeri darbelerin etkisini kaybettiği, askeri diktatörlük rejimlerinin sona erdiği ve iç savaşların sonunda barış aşamasına gelmiş siyasal süreçlerin demokrasiye geçişinde en kilit parçası olan hakikat komisyonları; insan hakları ihlalleri ile ilgili veri toplar ve yargının yolunu açabilirler. Bu komisyonların 4 temel amaç altında toplayabiliriz;

- i. Geçmiş ihlalleri araştırmak, ortaya çıkarmak ve resmi olarak tanınmasını sağlamak;
- ii. Yargılama yolunu açmak, adalet ve hesap verilebilir olma durumuna katkıda bulunmak;
- iii. Demokratik çerçeve içinde kurumsal/yapısal sorumluluğu belirlemek;
- iv. Barış düzenini sağlamak ve sağlamlaştırmak için; reformlar önermek, uzlaşmayı desteklemek ve geçmiş konusunda çatışmayı azaltmak.

²⁸ **Arjantin;** (1983-1984) "Kayıplar Üzerine Ulusal Komisyon" (*CONADEP*), **Şili;** (1990-1991), "Şili Ulusal Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu" (*Comisión Nacional de Verdad y Reconciliación*), **Brezilya;** (2012-2014) "Resmi Hakikat Komisyonu" (*Comissão Nacional da Verdade*), **Peru;** (2001-2003) "Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu" (*Comisión de la Verdad y Reconciliación - CVR*), **El Salvador;** (1992-1993) "El Salvador Hakikat Komisyonu" (*Comisión de la Verdad para El Salvador*), **Guatemala;** (1997-1999) "Tarihi Aydınlatma Komisyonu" (*Comisión para el Esclarecimiento Histórico*), **Güney Afrika Cumhuriyeti;** (1995-2002) "Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu" (*Truth and Reconciliation Commission - TRC*), **Fas;** (2004-2005) "Hakkaniyet ve Uzlaşma Komisyonu" (*Instance Équité et Réconciliation - IER*), **Sierra Leone;** (2002-2004) "Sierra Leone Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu" (*Serra Leone Truth and Reconciliation Commission - SLRTC*), **Doğu Timor;** (2002-2005) "Kabul, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu" (*Comissão de Acolhimento, Verdade e Reconciliação de Timor Leste - CAVR*), **Uganda;** (1986-1994) "İnsan Hakları İhlalleri Soruşturma Komisyonu" (*Commission of Inquiry into Violations of Human Rights*), **Bolivya;** (1982-) "Kayıpların Araştırılması Ulusal Komisyonu" (*The National Commission of Inquiry into Disappearances*)

Arjantin'de 'Kayıplar Üzerine Ulusal Komisyon' olarak kuruldu. Diğer ülkelerdekilere bakıldığında en ciddi sonuçlar elde eden ve erken bir dönemde kurulan komisyon da Arjantin'dekidir. Komisyonun amacı yukarıda bahsettiğim süreçlerde yaşanan ağır insan hakları ihlalinin ve insanlığa karşı işlenen suçların tespit edilip yapanlara gerekli cezai yaptırımlar uygulanması. Uygulanma açısından bakıldığında bu komisyonlar da yargı süreci genellikle başlamadan önce yasa ile af kapsamına sokulup sonra yargılanma sistemi uygulandığı görülmüştür. Diğer komisyonlarda olmayan sadece Güney Afrika hakikat komisyonunda, affetme yetkisi vardı. 1978'de Şili'de, 1979'da Brezilya'da, 1983'te Arjantin'de, 1986'da Uruguay'da, 1987'de El Salvador'da önce af ilan edildi, sonra Hakikat Komisyonu kuruldu. Bu afların genellikle hak ihlallerinden sorumlu olanlara destek veren iktidar sahipleri tarafından, yargı sürecinde kendilerini koruma altına almak için yürürlüğe sokulduğunu söyleyebiliriz. Diğer ülkelerdeki Hakikat Komisyonlarının listesine Tablo 4.5'te²⁹ (Wikipedia) bakabiliriz.

Tablo 4.5: Diğer ülkelerde kurulan Hakikat Komisyonları

Chad	<i>Commission of Inquiry into Crimes and Misappropriations</i>
Colombia	<i>The National Commission for Reparation and Reconciliation (Comisión Nacional de Reparación y Reconciliación)</i>
Congo (Democratic Republic)	<i>Truth and Reconciliation Commission</i>
Chile	<i>The National Truth and Reconciliation Commission (Comisión Nacional de Verdad y Reconciliación)</i>
Czech Republic	<i>The Office for the Documentation and the Investigation of the Crimes of Communism (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu)</i>
Ecuador	<i>The Truth Commission (La Comisión de la Verdad)</i>
El Salvador	<i>Established by the United Nations (instead of the Government of El Salvador), the establishment of the Commission on the Truth for El Salvador (Comisión de la Verdad para El Salvador) was part of Chapultepec Peace Accords to end the Salvadoran Civil War. The commission investigated murders and executions committed during the war, including that of</i>

²⁹ Literatüre dayalı dünya genelinde bulunan hakikat komisyonlarını gösteren özet tablosudur.

	<i>Óscar Romero</i>
Fiji	<i>Reconciliation and Unity Commission.</i>
Germany	<i>Commission of inquiry into crimes of the Socialist Unity Party</i>
Ghana	<i>National Reconciliation Commission</i>
Guatemala	<i>Historical Clarification Commission (Comisión para el Esclarecimiento Histórico)</i>
Haiti	<i>The Haitian National Truth and Justice Commission.</i>
Kenya	<i>Waki Commission; The Truth, Justice and Reconciliation Commission of Kenya</i>
Liberia	<i>Truth and Reconciliation Commission</i>
Mauritius	<i>The Truth and Justice Commission</i>
Morocco	<i>Equity and Reconciliation Commission</i>
Nepal	<i>Truth and Reconciliation Commission (Nepal) and Commission on Investigation of Disappeared Persons</i>
Nigeria	<i>A Human Rights Violations Investigation Commission</i>
Panama	<i>The Panama Truth Commission (Comisión de la Verdad)</i>
Paraguay	<i>Truth and Justice Commission (Comisión de Verdad y Justicia)</i>
Peru	<i>Truth and Reconciliation Commission (Comisión de la Verdad y Reconciliación)</i>
Poland	<i>Institute of National Remembrance</i>
Philippines	<i>Philippines Truth Commission</i>
Rwanda	<i>International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda</i>
Sierra Leone	<i>Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission</i>
Solomon Islands	<i>Truth and Reconciliation Commission</i>
South Africa	<i>Truth and Reconciliation Commission</i>
South Korea	<i>The Presidential Truth Commission on Suspicious Deaths in the Republic of Korea</i>
Sri Lanka	<i>Lessons Learnt and Reconciliation Commission</i>
Timor-Leste (East Timor)	<i>Commission for Reception, Truth and Reconciliation in East Timor (Comissão de Acolhimento, Verdade e Reconciliação de Timor Leste and Indonesia–Timor Leste Commission of Truth and Friendship</i>
Togo	<i>Truth, Justice and Reconciliation Commission established</i>
Uganda	<i>Uganda Commission of Inquiry into Violations of Human Rights</i>
Ukraine	<i>Ukrainian National Remembrance Institute</i>

	(Український інститут національної пам'яті)
Uruguay	<i>The Investigative Commission on the Situation of Disappeared People and its Causes Peace Commission</i>
Tunisia	<i>Truth and Dignity Commission</i>
United States	<i>The Greensboro Truth and Reconciliation Commission</i>
Yugoslavia (Federal Republic of)	<i>A Commission of Truth and Reconciliation</i>

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_truth_and_reconciliation_commissions,
[Erişim Tarihi: 11 Ocak 2016]

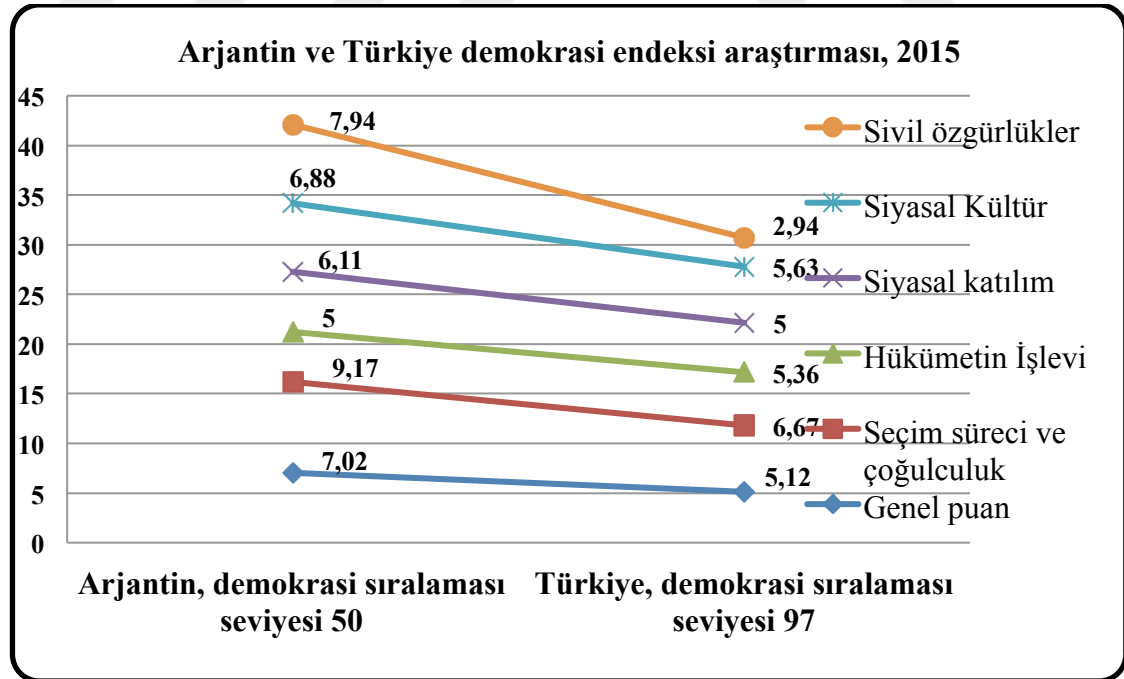
Arjantin Kayıplar Üzerine Ulusal Komisyonu'nun elde ettiği verilere göre 8.960 kayıp ve 365 yasadışı gözaltı yaşanmıştır. Komisyon hala bu davalarla ilgilenmekte ve binlerce sanık yargılanmaktadır. Bu gelişmelerin akabinde 2010 yılında dönemin son askeri darbesinde ki Generallerden Videla ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Komisyon ilk olarak 1984'te tamamladığı *Nunca Mas* yani (Bir daha asla) adıyla sunduğu rapora göre; 8.961 kayıp vakasına ve 380 gizli gözaltı merkezinin olduğunu tespit ve ifşa etmiştir (Más, 1984). Türkiye'de ise yapılması planlanan yeni anayasa tartışma komisyonunda bu konu gündeme gelmiştir. Ama bu konuya gereken dikkat ve ciddiyet verilmemiştir. Hatta bazı partilerin verdikleri "*Hakikat ve Adalet Komisyonu Kurulması*" hakkında kanun teklifi (TBMM, 2012) red edilmiştir. Türkiye ile Arjantin arasında ki demokratikleşme süreci baz alınarak bakıldığında en belirgin farklar (Economist, 2015); sivil özgürlükler, siyasal kültür, siyasi katılım, seçim süreci ve çoğulculuk, sivil toplum kuruluşları ve hükümetlerin işlevi gibi ana dinamikler ortaya çıkmaktadır. Economist'in araştırma birimi *Economist Intelligence Unit* tarafından yapılan dünya demokrasi endeksi anketinde devletler, seçim süreci ile çoğulculuk, sivil özgürlükler, hükümetlerin işlevi, siyasal katılım ve siyasal kültür dikkate alınarak dört ana kategoride sıralandı. Bu kategoriler içinde göstergelerin bir dizi puanlarına göre de her ülke daha sonra kendi rejimlerine göre kategorize edildi: "*Tam demokrasiler*"; "*Kusurlu demokrasiler*"; "*Melez rejimler*"; ve "*otoriter rejimler*". Türkiye araştırma sonucunda melez rejimler kategorisinde yer almıştır (Economist, 2015).

Şekil 4.1'de Demokrasi endeksi araştırması, Arjantin ve Türkiye 2015 yılı verilerine bakıldığında demokrasi sıralaması seviyesinde Türkiye, Arjantin'den oldukça geridedir. Arjantin 50., Türkiye ise 97. seviyededir. Kategorilere baktığımızda puanlar sırasıyla Sivil özgürlükler: Arjantin'de 7.96, Türkiye'de 2,94; Siyasal kültür: Arjantin'de 6.88,

Türkiye'de 5.63; Siyasal katılım: Arjantin'de 6.11, Türkiye'de 5; Hükümetin İşlevi: Arjantin'de 5, Türkiye'de 5.36; Seçim süreci ve çoğulculuk: Arjantin'de 9.17, Türkiye'de 6.67'dir. Burada dikkat çeken bir nokta ise bir çok kategoride puan sıralamasında Arjantin'den geride olmamıza karşılık, Hükümetin işlevi kategorisi göz önünde bulundurulduğunda çok az bir farkla Arjantin'i geçmekteyiz. Genel puanlar değerlendirildiğinde ise; Arjantin 7.02, Türkiye ise 5.12'lik bir puan elde etmektedir.

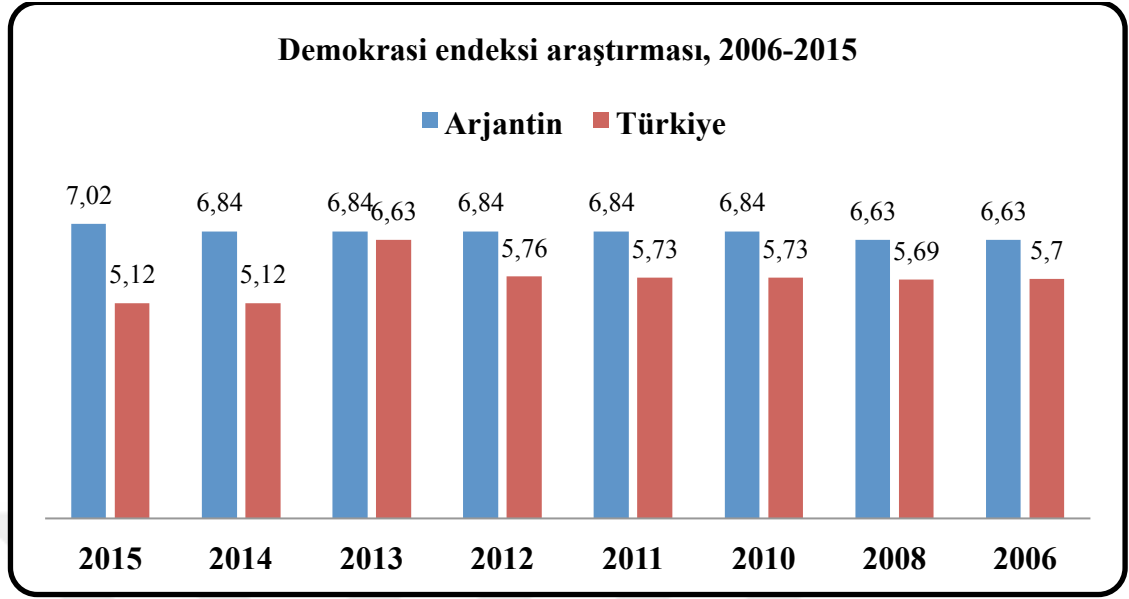
Şekil 4.2'de 2006-2015 yılları arasında yapılan demokrasi endeksi sıralaması yer almaktadır. Arjantin ve Türkiye karşılaştırıldığında sadece 2013 yılında verilerde oldukça bir yakınlık söz konusudur. Fakat 2014 yılından itibaren bu farklılıklar oldukça artmış göstermiştir. Geriye döndüğümüzde yani 2006 ve 2012 yıllarına bakıldığında aradaki farklılık 6 yıllık süre içinde düzeğini korumuştur. Genel olarak araştırma verilerine bakıldığında Arjantin'den demokratik açıdan oldukça geride olduğumuzu söyleyebiliriz. Özellikle iki ülkenin 2014 yılından itibaren aralarındaki demokrasi endeksi farklı oldukça artmakta ve bu artış devam etmektedir.

Şekil 4.1: Demokrasi endeksi araştırması, Arjantin ve Türkiye 2015

Kaynak: <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf>, [Erişim Tarihi: 5 Ocak 2016]

Şekil 4.2: Demokrasi endeksi araştırması, Arjantin ve Türkiye 2006-2015

Kaynak: <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf>, [Erişim Tarihi:5 Ocak 2016]

5. SONUÇ

Karşılaştırmalı siyaset disiplinine baktığımızda demokrasi için ortak kabul gören tanım; halkın doğrudan veya seçtiği temsilcilerin yönetimidir. Latin Amerika ve Ortadoğu ülkelerinde demokrasi kavramı, Avrupa ülkelerine nazaran daha göreceli bir tanım içermektedir. Belirli dönem ve gelişmelerden sonra mesela ikinci dünya savaşı akabinde hız kazanan ülkelerin demokratikleşme süreçlerinde, demokrasi kavramı önüne farklı fakat daha genel sıfatlar almıştır. Örneğin; doğrudan demokrasi, parlamenter demokrasi, sosyal demokrasi, katılımcı demokrasi, çoğulcu demokrasi, anayasal demokrasi, Atina demokrasisi, liberal demokrasi, Marksist demokrasi, plebisitçi demokrasi, totaliter demokrasi vb. gibi. Soğuk savaş döneminden sonra ise demokrasilerin her ülkede farklı gelişmesi veya ülkelerde demokrasi gelişiminin derinleşmemesi üzerine melez (hibrit) rejimler olarak adlandırılan sistemlerin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. 1990'lu yıllarda bu rejimlerin varlığı dikkatleri daha fazla çekmeye başlamıştır. Bundan dolayıdır ki rejimlerin kendini gösterdiği coğrafyaya ve sistemin kalitesine göre de ayırımlara gidilip; sınırlı, delegasyoncu, liberal olamayan, proto, düşük kaliteli demokrasiler olarak kategorize edilmiştir.

The Economist dergisinin; özgür ve adil seçim, vatandaşlık özgürlükleri, devlet fonksiyonları, politik katılım ve politik kültür ölçütleri baz alınarak hazırladığı demokrasi indeksine göre; Türkiye'nin demokrasisi hibrit olarak kabul görmektedir. Diğer bir deyişle melez bir sistem; yönetim tarzı açısından yaklaşıldığında düzenli yapılan serbest seçimler ve çok partili sistem var olmakla beraber, ifade özgürlüğü, insan hakları, temel hak ve özgürlükler, haber alma, örgütlenme kriterleri açısından otoriter bir tablo ortaya çıkmaktadır. Hibrit demokrasilerde temel hak ve özgürlükler nispeten korunabilmektedir. Arjantin ve Türkiye demokratikleşme kriterleri açısından karşılaştırıldığında, Arjantin'in Türkiye'den daha yüksek bir demokratik düzey puanı olduğu görülür. Yine aynı araştırmada ise Arjantin demokrasisi kusurlu olarak belirtilmiştir.

Türkiye'de askeri darbeler incelendiğinde; darbeyi gerçekleştirenlerin de demokratik usulleri kullandığı göze çarpmaktadır. Örnek olarak 1982 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimi ile askeri darbe sonrası anayasada değiştirilen kanun maddelerinin paket halinde onaylanması birleştirilerek referanduma götürülmesini verebiliriz. Gerçekleştirilen

referandum sonucuna göre halk, %91,37 evet oyu ile askeri darbeyi gerçekleştiren General Kenan Evren'i Cumhurbaşkanı seçti ve yapılan anayasal değişiklikleri kabul etti. Bu gelişme, Türk siyasi tarihinde ikincisi gerçekleştirilen halkoylaması olarak kayıtlara geçmiştir. İlk halkoylaması da 27 Mayıs darbesinden sonra hazırlanan anayasa değişikliği üzerine yine askeri darbe yönetimi tarafından gerçekleştirilmişti. Yaşanan bu gelişmelerden dolayı Türkiye'de siyasi rejimin hibritleşmeye yol açtığı tespiti yanlış olmaz. Çünkü hem demokrasi araçlarını kullanıp hem de yapılan yasa değişikliği ile de askeri vesayetin koruma altına alınması sağlanmıştır.

Latin Amerika ülkeleri özellikle Arjantin, Brezilya, Şili gibi ülkeler karşılaştırıldığında ordunun yaptığı darbeler tıpkı Türkiye'de olduğu gibi düzen ve istikrar getirmek adına gerçekleştirildiği durumu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedenini de ordunun politik amaçları ve askerin siyasallaşmasından kaynaklandığına bağlamakta bir sakınca yoktur. Çünkü asker, ülkenin bölünmez bütünlüğünü koruma garantörlüğü rolünü üstlenmiştir. Bu sonuca da, silahlı kuvvetlerin yaptıkları darbeleri meşrulaştırmak için bu düzen ve istikrar iddiasını öne attığı darbeyi kamuoyuna duyurma konuşma metinlerinden varabiliriz.

Arjantin ve Türkiye karşılaştırmamızda askeri darbelerin gerçekleştirilmeden önce yaşanan siyasi koşullar; kurulamayan hükümetler, sağlanamayan istikrar, yapılan anayasal değişiklikler ile getirilen kısıtlama ve baskılar, kolluk kuvvetlerine tanınan insan haklarına aykırı imtiyazlar, haklın ideoloji düzleminde bölünmesi neticesinde çıkan sağ-sol görüşlü örgütler ve bu grupların arasında artan şiddet olayları akabinde yaşanan sokak çatışmaları bakımında bu iki ülke benzerlik göstermektedir. Bunun yanı sıra yukarıda bahsettiğimiz darbenin yapılmasına gerekçe olarak gösterilen düzen ve istikrarı geri getirme veya yeniden oluşturma iddiası ortak örnek teşkil etmektedir. Tezin yapım aşamasında en dikkat çekici benzerlik ise askeri darbelerin öncesinde yaşanan gelişmeler ve darbenin gerçekleştirildiği yıllardaki yakınlıktır. Arjantin'deki kirli savaş dönemi ve getirisi olan 1983 askeri darbesi, Türkiye'de ise hükümet kuramama sorunu, sağ-sol çatışmaları, yasaklar ve sonucu olan 1980 askeri darbesi. İki ülkede de darbe öncesi ve sonrası yaşanan olaylar aynı zaman dilimlerine denk gelmektedir. Türkiye'de askeri rejimler 1960-61, 1971-73 ve 1980-83 yılları arasında yönetimdayken, Arjantin'de ise; 1930-32, 1943-46, 1955-58, 1966-73 ve 1976-83 yıllarında yönetimde kalmışlardır.

Arjantin ve Türkiye karşılaştırmasında askeri darbelerden farklı olarak karşımıza çıkan benzerlik ise; sivil erkin, askeri darbe yönetimlerinde ki uygulamaları aratmayacak nitelikteki başta ifade özgürlüğü olmak üzere baskıcı bir idare şeklini uygulamış olmasıdır. Bu analiz, sivil yönetimlerin iki ülkede de güçlü olduğu 1945 ile 1960 yılları arası kesit olarak alınıp, dönemsel benzerlikten yola çıkarak yapılmıştır. Buna tespite Arjantin'de örnek vermek gerekirse Peron dönemi olarak adlandırılan 1946 ile 1955 yılları arasındaki siyasal süreçten bahsedebiliriz. Bahsi geçen yıllarda Peron birden fazla siyasi muhalif grubu engelleyen baskıcı bir politika yürütmüştür. Halkın, peronist olan ve olmayan diye ayrışmasına neden olmuş, 1951 yılında; La Prensa gazetesini kapattırması ve "Arjantin karşıtı hareketleri ve kanunlara uymayanları araştırma" komisyonu kurdurarak basın başta olmak üzere diğer muhalif gruplara önemli yasak getirerek birden fazla gazeteci ve muhalifi tutuklatmıştır. Anayasanın özgürlüklerle ilgili olan kısmına getirdiği yeni değişikliklerle bu alanda da önemli kısıtlamalar uygulamıştır.

Türkiye'de ise bu sürece ve duruma eş gelen örnek ise; 1950 ile 1960 arasındaki Demokrat Parti'li Menderes dönemini ve yaptırımlarını öne sürebiliriz. Menderes de muhalif grupları susturmak için, tahkikat komisyonu adında bir komisyon kurup Adalet Bakanlığı'nın yetkilerini bu komisyona devretmiştir. Komisyon muhalefet milletvekillerini takip etmiş ve başta gazetecileri olmak üzere muhalif olanları yargılamıştır. Menderes'te anayasal düzlemde özgürlüklere önemli kısıtlamalar getirmiştir. Menderes muhalif Ulus gazetesini kapattırmasıdır. Burada durumun net bir analizi için parantez açmak gerekirse Plato (Platon, 1992, s. 32), Schwartzberg (Schwartzberg, 1971, s. 27), ve Michels'in (Michels, 2001, s. 224-235) ifade ettikleri gibi demokratik partilerin ve liderlerinin demokrasiden oligarşiye geçişinin Türkiye ve Arjantin'de tecelli etmesidir. Aslında tek bir cümle ile özetlemek gerekirse; üçüncü dünya ülkesi olan bu iki ülkede de rejimi diktatörlüğe götüren vesayet sistemi değişim geçirmiş, demokratikleşme yolundaki gelişmelere yol açabilmiştir. Kışlalı'nın da (Kışlalı, 2010, s. 128) Türkiye ve Arjantin üzerine tespitinde belirttiği gibi;

Üçüncü Dünya ülkeleri içinde parlamenter sistemi deneyenler, bu iki istisna dışında, ya zamanla rejimlerinin sivil veya askeri diktatörlüklere ya da başkanlık sistemine dönüştüğünü gördüler. Latin Amerika ülkeleri ise, zaten ABD rejiminin etkisi altında kalarak, doğrudan başkanlık sistemini denemekle işe başlamışlardı. Bu ülkelerin toplumsal özelliklerinin ve demokratik kültür yokluğunun, parlamenter sistemden çok

başkanlık sistemine yatkın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ama bu tür ülkelerde, başkanlık sisteminin yürütmeye istikrar kazandırma şansının daha büyük olmasına karşılık, ülkedeki siyasal çatışmayı sertleştirme ve dikta eğilimlerini arttırma gibi bir etkisi olduğu da yadsınamaz.

Bu benzerlikler dışında askeri darbe sonrası Türkiye ve Arjantin'de yaşanan reform ve anayasal süreçler yol ayrımına girmektedir. Türkiye'de darbe sonrasında ki demokratikleşme süreçleri Arjantin'de ki kadar istekli ve reformist olmamıştır. Bu sonuca yeniden anayasa yapmak yerine anayasada gerçekleştirilen spesifik değişiklikleri gösterebiliriz. Diğer farklı nokta ise; Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının darbe döneminde ve sonrasında Arjantin'de ki kadar etkin bir rol üstlenememesini söyleyebiliriz. 2000'lere kadar Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının etkisi yok denilecek kadar azdır. Arjantin'de darbe sırasında sivil toplum kuruluşları etkin bir şekilde yaptırımlar uygulamaya başlamış ve askeri darbeyi gerçekleştirenlerin yargılama yolunun açılmasına hız kazandırmıştır. Arjantin'de darbe sonrasındaki anayasal değişikliği süreci, askeri darbeyi gerçekleştiren kadrolar için görülen mahkemelerin işleyişi ve sonuçlanması açısından da Türkiye ile farklılık göstermektedir.

Türkiye'de anayasal değişikliği ile darbeleri gerçekleştirilen yargı yolunun açılması süreci yavaş işlemiş ve askeri darbeyi gerçekleştiren komuta zincirinde sadece üst düzey yetkiler yargılanmıştır. Türkiye'de yargılamalar 2007 yılından sonra başlanmıştır. Dava sonucunda Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ile Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edilmiştir. Arjantin'de ise yargılama süreci daha hızlı ve derinlemesine gerçekleşmiştir. İlk yargılama davasına 23 Nisan 1985'te başlanmış olup, "Bir Daha Asla" başlıklı raporun elde ettiği verilere göre yargılama sadece üst kademeye kalmaması gerektiği yönünde olmuştur. Fakat bu gelişmenin akabinde bir kanun daha çıkartılarak sadece üst düzey yetkili generallerin yargılanmasına devam edilip; ast düzeydekilerin emre itaat ettiği gerekçesiyle suçlanamayacağı ifadesinden dolayı yargı sürecinin dışında bırakılmıştır. Yargılama sonucunda; Jorge Rafael Videla, Emilio Eduardo Massera, Roberto Eduardo Viola, Armando Lambruschini, Raúl Agosti, Rubén Graffigna, Leopoldo Galtieri ve diğer üst kademedeki askerlere de ömür boyu hapis cezası kararı çıkmıştır. Bu dönemde değişen hükümetin aldığı bir karar ile geçmişle barışın kurulması adına 1990 yılında üç yüze yakın asker af kapsamına sokularak, cezaları kaldırılmıştır. 2001 yılında, Menem

hükümetinin çıkarttığı af kararının anayasaya aykırı olduğunu şeklinde verilen bir karar ile Yargıtay af kanunlarını iptal etmiştir. Nestor Kirchner döneminde ise askeri rejim liderlerinin tekrar yargılanmasına başlanıldı. 2005 yılındaki kanun değişikliği ile darbe esnasında insan haklarını ihlal ettiği tespit edilen polis ve gardiyanlarında bu sürece dahil edildiği görülmektedir. Nisan 2007'de general Videla ile Massera ömür boyu hapis cezalarının geri kalan kısmını tamamlamak üzere ev hapsine mahkum edildiler.

Sonuç olarak Türkiye ve Arjantin'e bakıldığında; demokrasinin iki önemli ayağı olan demokratik katılım ve sahip olunan hak ve özgürlükler kriterleri yerine getirilmediği sürece uygulanan demokrasinin kaliteli olmadığı gözükmemektedir. Bu iki ayakta da görülen askeri vesayet ve insan hakları ihlali sorunları hem anayasal düzelmede hem de siyasi kültürde çözüme kavuşmadığı durumunda demokratikleşme süreci olarak adlandırılan geçiş döneminin sağlıklı işlemediği ortadır. Hazırlanan bu tezin ışığında Türkiye demokrasisinin bu geçiş döneminde derinleşmediği ve durduğu, Arjantin demokrasisinin ise derin ve hızlı bir şekilde ilerlediği kanısına varabiliriz. Türkiye'de demokratik katılım ve hak ve özgürlükler aşamasında; askeri kanadın benimsediği ve sivil siyasal rejiminde ülke politikasında geçmişte ürettiği ve hala uygulamaları gözükken "tarihsel kurumsalcılık" prensibiyle yönetime devam etmesi, sivil toplum kuruluşlarının anayasal düzlemde sahip olduğu haklara kavuşmadığı ve güçlenemediği, sivil veya asker farkı gözetmeden ülke yönetiminde aktif rol oynayan elitlerin siyasal gücü otoriter bir baskı aracı olarak kullanmaya devam ettiği, Arjantin'de ki gibi yeni bir anayasayla özgürlüklere önem veren, kuvvet ayrılıklarını benimseyen, asker-sivil ilişkilerinde hakikat komisyonu örneğinde ki gibi denge kurmaya ve hatta darbe ile yüzleşilmediği, darbe'nin verdiği zararların detaylı bir biçimde araştırıp reel tespitler yapacak komisyonlar kurulmadığı sürece ülkemizde demokratikleşme sürecinin olgunlaşması beklenemez. Son tahlilde Türkiye'de beklentilerin aksine Arjantin'deki gibi demokratik anayasa yapımı ve Türk demokrasisinin gelişme göstermesi, demokratikleşmiş bir siyasi kültür ve rejimin gerçekleşmesi yukarıda belirttiğimiz koşullara bağlıdır; bu şartlar olgunlaşmaksızın Türkiye'deki demokratik süreç aksaklıklara uğrayabilir. Arjantin ise ulaştığı demokratik standartları sürdürme ve geliştirmeyi devam ettirebilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alkan, Ahmet Turhan. (2001). *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Almond, A Gabriel. (2000). *Comparative Politics Today: A World View*.
- Armaoğlu, Fahir. (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ayata, Sencer. (1997). *Toplumbilim Açısından Küreselleşme, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme* (Cilt 3). (I. Kansu, Dü.) Ankara.
- Balcı, Ali. (2011). *Türkiye'de Militarist Devlet Söylemi*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Barrie, Axford. (2002). *Politics: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Başbakanlık, T. (1981). *T.C. Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev Ve Demeçleri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Berkes, Niyazi. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları.
- Caplan, Jane. (2013). *Hitler Almanyası 1933-1945*. İnkılap Kitapevi.
- Caroll, Berenice. (1989). *Women Take Action! Women's Direct Action and Social Change*. Women's Studies International Forum.
- Childress, Diana. (2009). *Augusto Pinochet's Chile*. Minneapolis.
- Claude E. Welch, Jr. & Arthur K. Smith, (1974). *Military Role and Rule*, California: Duxbury Press.
- Colomer, Josep M. (2005). *It's Parties That Choose Electoral Systems (or, Duverger's Laws Upside Down)*. Vol. 53. Political Studies.
- Dore, Ronald. (1959). *Land Reform in Japan*. Oxford: Oxford University Press.
- Dusenberry, William. (1961). *Juan Manuel de Rosas as Viewed by Contemporary American Diplomats*. US: Duke University Press.
- Edwards, Todd L. (2008). *Argentina: A Global Studies Handbook*. ABC-CLIO.

- Femenia, Nora Amalia. (1987). *Argentina's Mothers of Plaza de Mayo: The Mourning Process From Junta to Democracy*. Feminist Studies.
- Fernandes, Clinton. (2009). *Hot Spot: Asia and Oceania: Asia and Oceania*. London: Greenwood.
- Filippini, Leonardo. (2012). *Making Justince: Further Discussions on The Prosecution of Crimes Against Humanity in Argentina*. Argentina: Publication. Argentina: Center Of Legal And Social Studies, International Center For Transitional Justice.
- Finer, S. E. (1962). *The Man on Horseback: The Role of Military in Politics*. New York: Praeger.
- Gardner, James. (2015). *Buenos Aires: The Biography of a City*. Buenos Aires.
- Gözübüyük, A. Şeref. (2013). *Anayasa Hukuku*. op. cit., Ağustos, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Hall, Elial. (1892). *Americus Vespuccius, Journal of the American Geographical Society of New York*. London.
- Hamid, Shadi. (2014). *Temptations of Power: Islamists and Illiberal Democracy in a New Middle East*. Oxford Universty Press.
- Handelman, Howard. (2016). *Challenges of the Developing World*. London: Rowman & Littlefield.
- Hart, Vivien. (2003). *Democratic Constitution Making, United States Institute of Peace (USIP) Special Report*.
- Hedges, Jill. (2011). *Argentina: A Modern History*. London: I. B. Tauris.
- Heper, Metin. (2006). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. (N. Soyarık, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Hernandez abreu M. Viviana. (2002). *The Mothers of La Plaza De Mayo: A Peace Movement*. Peace&Change, Vol.27. No.3
- Hunefeldt, Christine. (2004). *A Brief History of Peru*. San Diego: University of California.
- Huntington, Samuel P. (1969). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Huntington, Samuel P. (2002). *Üçüncü Dalga* (Ergun. Özbudun, Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

- Jouet, Mugambi. (2008). *The Failed Invigoration of Argentina's Constitution: Presidential Omnipotence, Repression, Instability, and Lawlessness in Argentine History* (Cilt 39). University of Miami Inter-American Law Review.
- Kapani, Münci. (1981). *Kamu Hürriyetler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. Altıncı Baskı.
- Kışlalı, A. Taner. (2010). *Siyasal Sistemler; Siyasal Uzlaşma ve Çatışma*. Ankara: Kitabevi.
- Kohut, David; Vilella, Olga. (2010). *Historical Dictionary of the Dirty Wars*. Toronto: Plymouth
- Kürkçügil, Masis. (2004). *Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Lazar, S. (2006). *Between M-Otherness and Identity: The Narratives of Four Mothers and Abuelas de Plaza de Mayo*. Jerusale: Working Paper, The Harry S. Truman Research Institute for the Advancement of Peace Working Paper, The Hebrew University.
- Lynch, John. (2001). *Argentine Caudillo: Juan Manuel de Rosas*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.
- L'Heuillet, Helene. (2010). *Baja política, alta policía. Un enfoque histórico y filosófico de la policía*. Buenos Aires: Prometeo Libros.
- Mainwaring, Scott & Shugart, Matthew Soberg. *Presidentialism and Democracy in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michels, Robert. (2001). *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of modern Democracy*. Ontario: Batoche Books.
- Mussolini, Benito. (1998). *Faşizm/ Faşist Devlet*. Toker Yayınları.
- Monjardet, Dominique. (2010). *Lo Que Hace La Policía: Sociología de La Fuerza Pública*. Buenos Aires: Prometeo Libros.
- Morello, Gustavo. (2015). *The Catholic Church and Argentina's Dirty War*. Oxford: Oxford University Press.
- Özbudun, Ergun. (1993). *Demokrasiye geçiş sürecinde anayasa yapımı*. içinde Ankara: Bilgi yayınları.
- Özbudun, Ergun. (1995). *Constitution Making and Democratic Consolidation*. Ankara: Yayınlanmamış Tebliğ.

- Özbudun, Ergun. (1989-1990). *Turkey: Crises, Interruptions, and Reequilibrations*", Larry Diamond, Juan J. Linz, Seymour Martin Lipset, eds., *Democracy in Developing Countries: Asia* 187-229; Diamond, Linz, Lipset; *Politics in Developing Countries: Comparing Experiences with Democracy*. L. Rienner. Boulder&London.
- Özbudun, Ergun. & Gençkaya, Ö. Faruk. (2010). *Türkiye'de Demokratikleşme ve anayasa yapımı politikası*. Doğan Kitap.
- Özbudun, Ergun. (2014). *Türk Anayasa Hukuku*, op. cit. Ankara.
- Platon. (1992). *Devlet*. (Selahattin. Eyüboğlu, & M. Ali. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Portocarrero, Ricardo. (2000). *Peru Çağdaş 1950-2000*. Lima: Lexus Publishers.
- Potash, Robert A. (1996). *The Army & Politics in Argentina: 1962-1973; From Frondizi's fall to the Peronist Restoration*. Standford-California: Standford University Press.
- Rousseau, J. J. (1990). *Toplum Sözleşmesi*. (Vedat. Günyol, Çev.). İstanbul
- Schiff, Rebecca, 2009. *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*. Oxon: Routledge
- Schmitter, Philippe C. (1972). *Paths to Political Development in Latin America D. A. Chalmers, der. Changing Latin America*. New York: Columbia University.
- Schwartzberg, Roger-Gerard. (1971). *Sociologie Politique*. Paris: Hontchrestion (Edition).
- SETA. (2012). *Türkiye Darbeleriyle Yüzleşiyor*. Ankara: SETA yayınları.
- Shumway, Nicolas. (1993). *The Invention of Argentina*. California: University of California Press.
- Steinmo, Sven & Thelen, Kathleen. (1992). *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*. Cambrigde: Cambrigde Universtiy Press.
- Stepan, Alfred. (1971). *The Millitary in Politics; Change in Brazil*. Princeton: Princeton University Press.
- Şengül, Tarık. (2000). *Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi, Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı*. (E. Ahamet. Tonak, Düz.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Tedesco, Laura. (1999). *Democracy in Argentina: Hope and Disillusion* London: Routledge.

Toker, Metin. (1990 ve 1993). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 ve İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973*. Bilgi Yayın Evi.

Yazıcı, Serap. (1997). *Türkiye'de askeri müdahalelerin anayasal etkileri*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Zakaria, Fareed. (2004). *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*, New York: W. W. Norton & Company Inc.

Zanatta, Loris. (2006). *The rise and fall of the third position: Bolivia, Perón and the Cold War, 1943-1954*. Buenos Aires.

Zürcher, Eric J. (2004). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Y. S. Gönem, Çev.) İstanbul.

Süreli Yayınlar

Gözler, Kemal. (2001). *Devletin Bir Unsuru Olarak 'Millet' Kavramı*, Türkiye Günlüğü. Sayı 64, Kış.

Johnson, Dale. L. (1973). *The Sociology of Change and Reaction in Latin America*. New York: The Bobbs-Merril Company.

Narlı, Nilüfer. (2011). *Concordance and Discordance in Turkish Civil-Military Relations 1980-2002*. İstanbul.

Tüzüğü, CHP. (1938). *CHP Tüzüğü*. Ankara: Recep Usluoğlu basımevi.

Diğer Yayınlar

- Akın, Rıdvan. (2015). *Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)*.
<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354662>
[Erişim Tarihi: 11 Haziran 2016]
- Akyürek, Salih; Yılmaz, Mehmet Ali. (2013). *TSK Algı anketi*. Bilgesam.
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014021940tsk_algi-anketi_rapor_08nisan2013.pdf
[Erişim Tarihi: 13 Kasım 2015]
- Ankara. (2016). *Ekvador Cumhuriyeti Ülke Raporu*. Latin Amerika Çalışmaları Araştırma Ve Uygulama Merkezi
<http://latinamerika.ankara.edu.tr/files/2016/01/Ekvador-%C3%9Clke-Raporu-%C5%9Eubat-2016.pdf>
[Erişim Tarihi: 30 Mart 2016]
- Arato, Andrew. (2010). *Post Sovereign Constitution-making in Hungary: After Success, Partial Failure, and Now What?*.
http://lapa.princeton.edu/conferences/hungary11/post_sovereign_constitution-making_in_hungary.pdf
[Erişim Tarihi: 13 Ocak 2015]
- Argentine. (yılı yok). *Constitution of The Argentine Nation*.
<http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/argentina.pdf>
[Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2015]
- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. (2008). *Avrupa Birliği'ne Aday Ülke Olarak Türkiye'de AB Uyum Yasalarının İç Hukuka Etki ve Katkısı*. Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
<http://www.abgm.adalet.gov.tr/e-kutuphane/AB%20uyum%20yasalar%C4%B1n%C4%B1n%20i%C3%A7%20hukuka%20etkisi%20ve%20katk%C4%B1s%C4%B1.pdf>
[Erişim Tarihi: 9 Şubat 2016]
- Aymalı, Ömer. (12 Eylül 2012). *12 Eylül askeri darbesine giden süreçte neler yaşandı?*
<http://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/204563/12-eylul-askeri-darbesine-giden-surecte-neler-yasandi>
[Erişim Tarihi: 11 Ocak 2016]
- Balta, Ecehan. (2002). *1945 Çiftçi Topraklandırma Kanunu: Reform mu Karşı Reformmu*.
<http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/005-Balta.pdf>
[Erişim Tarihi: 19 Şubat 2015]

- Britannica, Encyclopædia. (2015). *Juan-Manuel-de-Rosas*. Encyclopædia Britannica: School and Library Subscribers.
<https://global.britannica.com/biography/Juan-Manuel-de-Rosas>
[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]
- Britannica, Encyclopædia. (2015). *Juan-Peron*. Encyclopædia Britannica: School and Library Subscribers.
<https://global.britannica.com/biography/Juan-Peron>
[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]
- Burak, Begüm. (2011). Osmanlı'dan Günümüze Ordu-Siyaset İlişkileri
https://www.academia.edu/1424013/Osmanli%C4%B1dan_G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze_Ordu-Siyaset_%C4%B0li%C5%9Fkileri
[Erişim Tarihi: 11 Ekim 2016]
- Cumhuriyet Gazetesi. (2010). *82 Anayasası'nda yapılan değişiklikler*.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/131754/82Anayasasindayapilan_degişiklikler.html
[Erişim Tarihi: 27 Kasım 2015]
- Doğan, Ali Necati. (2011). *Yazı dizisi: 40. yılında tüm ayrıntıları ile 12 Mart muhtırası-4*. Milliyet Blog.
<http://blog.milliyet.com.tr/yazi-dizisi--40--yilinda-tum-ayrintilari-ile-12-mart-muhtirasi-4/Blog/?BlogNo=295172>
[Erişim Tarihi: 17 Ocak 2016]
- Dünya Bülteni. (2011). *İhtilalci anlayışın ilk örneği: Fedailer Cemiyeti*.
<http://www.dunyabulteni.net/haber/167873/ihtilalci-anlayisin-ilk-orneği-fedailer-cemiyeti>
[Erişim Tarihi: 17 Şubat 2016]
- e-devlet. (tarih yok). *Sivil Toplum Kuruluşları*.
http://www.e-devlet.com/sivil_toplum_kuruluslari
[Erişim Tarihi: 2 Şubat 2016]
- Esmer, Yılmaz. (2012). *Türkiye Değerler Atlası 2012*
http://www.academia.edu/9620697/Türkiye_Deęerler_Atlası_2012
[Erişim Tarihi: 4 Ocak 2016]
- Europa World Plus. (2003-2016). *Contemporary Political History*.
<http://www.europaworld.com/pub/entry/EE000260>
[Erişim Tarihi: 18 Nisan 2015]
- Göksu, Cüneyt. (2012). *Latin Amerika'da kürtaj*. Sol Haber.
<http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/latin-amerikada-kurtaj-55720>
[Erişim Tarihi: 15 Ekim 2015]

Gutenberg. (2002). *Operation Independence-World Heritage Encyclopedia*. Project Gutenberg Self-Publishing Press.

http://www.gutenberg.us/articles/operation_independence#cite_note-4

[Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2015]

Gürsoy, Yaprak & Sarıgil, Zeki. (2011). *Türkiye'de Silahlı Kuvvetler ve Toplum Anketi*. Ankara: Bilgi Üniversitesi.

<http://www.bilgi.edu.tr/tr/haberler-ve-etkinlikler/haber/536/turkiyede-silahl-kuvvetler-ve-toplum-anket-sonuclar>

[Erişim Tarihi: 2 Ocak 2016]

Haggard, Stephan & Kaufman R. Robert. (April 1997). *The Political Economy of Democratic Transitions*. Argentina.

http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic925740.files/Week%206/Haggard_Political.pdf

[Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2015]

Hernandez, Antonio M. (2013). *Forum of Federations, International Association of Centers for Federal Studies. Republic of Argentina*

<http://www.thomasfleiner.ch/files/categories/IntensivkursII/Argentinag3.pdf>

[Erişim Tarihi: 9 Ocak 2016]

Historiador, el. (2002-2016). *Presidentes y ministros de Argentina (1776-2016)-(La Guerra Civil)*.

http://www.elhistoriador.com.ar/datos/presidentes_de_argentina.php

[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]

History, US. (2008). 29. *Manifest Destiny*.

<http://www.ushistory.org/us/29.asp>

[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]

Humanos, Derechos. (tarih yok). *Organizaciones No Gubernamentales de Argentina*. Instituto de Derechos Humanos - Enlaces

<http://www.derechoshumanos.unlp.edu.ar/a/enlaces/ong-argentinas/>

[Erişim Tarihi: 15 Ocak 2016]

Huntington, Samuel. P. (1965). *"Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma"*, (Çeviri: Ergun Özbudun), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XXII-XXIII, Sayı:1-4

<http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1965-1966-22-23-01-04/AUHF-1965-1966-22-23-01-04-Huntington.pdf>

[Erişim Tarihi: 17 Haziran 2015]

INFOLEG. (2014). *Medeni Kanun ve Ticaret Usulü. Arjantin Medeni Ve Ticaret Kanunu Arjantin anayasası*. Arjantin Ekonomi Ve Maliye Bakanlığı.

<http://www.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/235000-239999/235975/norma.htm>,

[Erişim Tarihi: 4 Şubat 2016]

İctj. (2016). *Uluslararası Geçiş Dönemi Adaleti Merkezi*. 2016. *What is Transitional Justice?*

<https://www.ictj.org/about/>

[Erişim Tarihi: 11 Şubat 2016]

İNADI. (tarih yok). *Instituto Nacional contra la Discriminación, la Xenofobia y el Racismo*. (Ayrımcılık, Yabancı Düşmanlığı ve Irkçılığa Karşı Ulusal Enstitüsü).

<http://inadi.gob.ar>

[Erişim Tarihi: 10 Ocak 2016]

İnce, Erdal. (2006). *Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri*.

http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/13ncusonhali/06-S13_erdalince_59-78.pdf

[Erişim Tarihi: 27 Aralık 2015]

Karamouzi, Eirini. (2013). *The Greek Paradox*. IDEAS.

<http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR018/Karamouzi.pdf>

[Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2015]

Kariyer. (2014). *Meslek ve Kurumlara Güven Araştırması 2014*. Dijimecmua. GFK Vakfı.

<http://www.dijimecmua.com/flash/index.php?id=9099&page=14>

[Erişim Tarihi: 26 Şubat 2016]

Kırmızıdağ, Nur. (Ocak 2015). *Polis ve Toplum: Türkiye'de Polise Güven Algısı*. TESEV.

http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Polis_Ve_Toplum_Turkiyede_Polise_Guven_Arastirmasi.pdf

[Erişim Tarihi: 26 Haziran 2016]

Luckham, A. Robin. (1971) *A Comparative Typology of Civil-Military Relations*

https://www.researchgate.net/profile/Robin_Luckham/publication/229489382_A_Comparative_Typology_of_Civil-Military_Relations/links/567439f408ae0ad265ba7532.pdf

[Erişim Tarihi: 22 Mart 2016]

Macar, Elçin. (2006). *İki Dünya Savaşı Arası Türkiye ve Yunanistan*. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

http://www.obarsiv.com/pdf/vct_elcinmacar.pdf

[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]

Más, Nuncia. (1984). *Report of Conadep (National Commission on the Disappearance of Persons)*.

<http://www.desaparecidos.org/nuncamas/web/english/library/nevagain/nevagain001.htm>

[Erişim Tarihi: 26 Ocak 2016]

- Merey, Alper. (2015). *31 Mart 1964 Brezilya Darbesi*. TUIC Akademi.
<http://www.tuicakademi.org/31-mart-1964-brezilya-darbesi/>
[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]
- Metropoll. (2010). *Anayasa Değişikliği Paketi - Mart 2010*. Metropoll Stratejik ve Sosyal Araştırmalar.
<http://metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1682> adresinden alındı
[Erişim Tarihi: 24 Aralık 2015]
- Mevzuat. (1991). *Terörle Mücadele Kanunu*.
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf>
[Erişim Tarihi: 6 Aralık 2015]
- MGK. (yılı yok). *MGK Kurumsal Hakkımızda*
<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>
[Erişim Tarihi: 10 Haziran 2016]
- Milliyet Gazetesi Arşivi. (1951). *Kapatılan Bir Gazete 8 Nisan 1951*.
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1951/04/08>
[Erişim Tarihi: 7 Kasım 2015]
- NFKU. (2014). *Arjantin Tarihi Hakkında Bilgi*.
<http://www.nkfu.com/arjantin-tarihi-hakkinda-bilgi/>
[Erişim Tarihi: 27 şubat 2016]
- O'sullivan, John, L. (1839). *Manifest Destiny*. Shafr.org.
<https://shafr.org/sites/default/files/OsullivanMD.pdf>
[Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2015]
- Özcan, Alper. (yılı yok). *Türkiye'de Post-Modern Militarizm: 28 şubat Süreci ve 27 Nisan E-Muhtırası*.
https://www.academia.edu/12833207/T%C3%BCrkiyede_Post-Modern_Militarizm_28_%C5%9Eubat_S%C3%BCreci_ve_27_Nisan_E-Muht%C4%B1ras%C4%B1
[Erişim Tarihi: 30 Aralık 2015]
- Öztürk, Serdar. (2009). *Yönetim ve Ekonomi. Enflasyon Hedeflemesi Yaklaşımı: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştırılmalı Analizi*.
http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C16S12009/191_205.pdf
[Erişim Tarihi: 19 Eylül 2015]
- Pion, David. (June 2011). *Turkish Civil-Military Relations: A Latin American Comparison*. Turkish Studies 12. 2. Berlin.
https://www.researchgate.net/publication/233283940_Turkish_Civil-Military_Relations_A_Latin_American_Comparison
[Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2015]

- Perspektif, Akademik. (2013). *İrkçilik ve Günümüzde Avrupa'da İrkçiliğin Yansımaları*.
<http://akademikperspektif.com/2013/06/24/irkcilik-ve-gunumuzde-avrupada-irkciligin-yansimalari/>
[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]
- Reports, Country. (1997-2016). *History of Argentina*. Country Reports.
<http://www.countryreports.org/country/Argentina/history/overview.htm>.
[Erişim Tarihi: 21 Ocak 2015]
- Resmi Gazete. (14 Haziran 1960). *Geçici Kanun*. Sayı 10525.
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10525.pdf>
[Erişim Tarihi: 11 Kasım 2015]
- Resmi Gazete. (1935). *Kararname*. Sayı 3150.
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3150.pdf>
[Erişim Tarihi: 9 Kasım 2015]
- Resmi Gazete. (2004). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun. Sayı 25469.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040522.htm>
[Erişim Tarihi: 7 Şubat 2016]
- Resmi Gazete. (Ağustos 2007). *Anayasa Mahkemesi Kararı*. Sayı 26606
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/08/20070807-13.htm>
[Erişim Tarihi: 26 Aralık 2015]
- Resmi Gazete. (2007). *Eskiler*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm>
[Erişim Tarihi: 11 Kasım 2015]
- Resmi Gazete. (26 Mayıs 1987). *Yasama Bölümü Kanunlar*. Sayı 19471
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19471.pdf>
[Erişim Tarihi: 14 Kasım 2015]
- Resmi Gazete. (30 Mayıs 1960). *Milli Birlik Komitesi (27) Numaralı Tebliğ*. Sayı 10515.
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10515.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10515.pdf>
[Erişim Tarihi: 19 Kasım 2015]
- Resmi Gazete. (Ekim 2006). *Yürütme ve İdare Bölümü*. Sayı 26320
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061015.htm>
[Erişim Tarihi: 23 Şubat 2016]
- Resmi Gazete. (Ekim 2008). *Anayasa Mahkemesi Kararı*. Sayı 27032
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081022-15.htm>
[Erişim Tarihi: 29 Ocak 2016]

- Resmi Gazete. (Mayıs 2007). *Mevzuat*. Sayı 26526
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070518.htm>
[Erişim Tarihi: 21 Ocak 2016]
- Resmi Gazete. (1946). *Kanunlar*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6326.pdf>
[Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015]
- Resmi Gazete. (1946). *Kanunlar*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6332.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6332.pdf>
[Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015]
- Resmi Gazete. (1970). *Kararnameler*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13482.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13482.pdf>
[Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015]
- Sağlam, Salih. (2015). *2011 Yılında Başlatılan Yeni Anayasa Yapım Süreci*. TBMM.
https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/yeni_anayasa_sureci_bilgi_notu.docx,
[Erişim Tarihi: 13 Ocak 2016]
- TC. (2011). *İspanya'nın Siyasi Görünümü*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/ispanya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]
- T24. (2015). *Kenan Evren'in Türkiye'yi karanlığa taşıyan darbe açıklaması*.
<http://t24.com.tr/haber/kenan-evrenin-turkiyeyi-karanliga-tasiyan-darbe-aciklamasi,296157>
[Erişim Tarihi: 2 Kasım 2015]
- TBMM. (22 Mart 1950). *Çiftçiye Topraklandırma hakkındaki 4753 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler ve geçici maddeler eklenmesine dair Kanun*. Sayı 7467.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205618.pdf
[Erişim Tarihi: 19 Şubat 2015]
- TBMM. Meclis Bülteni. 2000-2009 Yılları arası yapılan değişiklikler.
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2009_0000_0164_0000/0009.pdf
[Erişim Tarihi: 25 Aralık 2015]
- TBMM. (1969) *Türkiye Büyük Millet Meclisi Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri 1969 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları*.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1969
[Erişim Tarihi: 13 Aralık 2015]

- TBMM. Meclis Bülteni. (Haziran-Temmuz 1995). Sayı 43.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_bulteni.dergi?psayi=43
[Erişim Tarihi: 7 Ocak 2016]
- TBMM. Meclis Bülteni. (Mayıs-Haziran-Temmuz 1993), *Türkiye Büyük Millet Meclisi. Anayasanın 133 üncü maddesini değiştirdi*, Sayı 24.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_bulteni.bulten_sayfa?psayi=24&psayfa=11
[Erişim Tarihi: 11 Ocak 2016]
- TBMM. (1973). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri 1973 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları*.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1973
[Erişim Tarihi: 1 Şubat 2016]
- TBMM. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*.
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>
[Erişim Tarihi: 27 Kasım 2015]
- TBMM. (1995). *Anayasanın, değiştirilen 16 maddesinin eski ve yeni şekilleri*,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_bulteni.bulten_sayfa?psayi=43&psayfa=5
[Erişim Tarihi: 9 Ocak 2016]
- TBMM. (1995). *Meclis Bülteni*.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_bulteni.sayfa?psayi=43&psayfa=6
[Erişim Tarihi: 1 Mart 2016]
- TBMM. (2002). *2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 13.12.2002 Tarihli ve 4774 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Anayasa Komisyonu Raporu*.
<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss5m.htm>
[Erişim Tarihi: 21 Şubat 2016]
- TBMM. (5 Temmuz 2010). *Kanun No: 5982. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*.
<https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1982/1982-16/16-degisiklik.htm>
[Erişim Tarihi: 24 Ocak 2016]
- TBMM. (2014). *Yeni Anayasa Çalışmaları*.
<https://anayasa.tbmm.gov.tr/default.aspx>
[Erişim Tarihi: 29 Kasım 2015]

TBMM. (2012). *1287 sayılı BDP kanun teklifi, Hakikat ve Adalet Komisyonunun Kurulması Hakkında Kanun Teklifi.*

<http://www.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0767.pdf>

[Erişim Tarihi: 11 Şubat 2016]

TBMM. (28 Kasım 1951). *Tutanaklar.*

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c010/b010/tbmm090100100270.pdf>

[Erişim Tarihi: 11 Şubat 2016]

TBMM. (7 Kasım 1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.*

<https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1982/1982anayasas%C4%B1ilkmetin/kanundmc06502709.pdf>

[Erişim Tarihi: 27 Kasım 2015]

TBMM. (tarih yok). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Uzlaşma Komisyonu.*

ANAYASA TASLAK METNİ.

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fu58JOyuVS0J:https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/tam_metin.docx+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr

[Erişim Tarihi: 12 Ocak 2016]

TBMM. (2014). *Anayasalar Sitesi.*

https://anayasa.tbmm.gov.tr/calismalara_iliskin_belgeler.aspx

[Erişim Tarihi: 12 Kasım 2015]

The Economist. (2015). *The Economist Intelligence Unit's Democracy Index*

<http://www.yabiladi.com/img/content/EIU- Democracy-Index-2015.pdf>

[Erişim Tarihi: 7 Ocak 2016]

Tunçkaşık, Halit. (2015). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi.* (A. H. Başkanlığı, Prodüktör) TBMM:

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/baskanlik_sistemi.pdf

[Erişim Tarihi: 7 Eylül 2015]

Türk, Time. (2012). *Evren'in darbe öncesi yazdığı mektubu.*

<http://www.timeturk.com/tr/2012/08/09/evren-in-darbe-oncesi-yazdigi-mektubun-orijinali.html>

[Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2016]

Unsal, Mehmet. (2011). *Truman Doktrini Ve Marshall Planı.*

<http://www.akademiktarih.com/tarih-anabilim-dal/2064-cumhuriyet-tarihi-aratrmalar/tcumhuriyeti-tarihi/28853-truman-doktrn-ve-marshall-planı.html>

[Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2015]

Uras, Güngör. (2007). *Petrolü bulduktan sonra kanun yapmak kolay olmaz.*

<http://www.milliyet.com.tr/2007/02/08/yazar/uras.html>

[Erişim Tarihi: 11 Aralık 2015]

Welle, D. D. (2015). *Arjantin'de Zafer Muhalefeti*. DW Deutsche Welle.
<http://www.dw.com/tr/arjantinde-zafer-muhalefeti/a-18868198>
[Erişim Tarihi: 24 Kasım 2015]

Wikipedia. (tarih yok). *List of truth and reconciliation commissions*.
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_truth_and_reconciliation_commissions
[Erişim Tarihi: 11 Ocak 2016]

WVS. (2014). *Confidence in Police*. World Values Survey.
<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>
[Erişim Tarihi: 26 Haziran 2016]

Yalçın, Soner. (2014). *Adnan Menderes'in sonunu "Erdoğan şiddeti" hazırladı*.
<http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/adnan-menderesin-sonunu-erdogan-siddeti-hazirladi-527231/>
[Erişim Tarihi: 20 Şubat 2015]

Yılmaz, Sait. (2012). *Latin Amerika'da neler oldu? 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*.
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2012/05/08/6598/latin-amerikada-neler-oldu>
[Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2015]

EKLER

EK 1: Kenan Evren'in darbe konuşması

Yüce Türk Milleti,

30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla sizlere radyo ve televizyondan hitap etmek imkanını bulmuş ve ayrılan kısıtlı süre içerisinde mümkün olduğu kadar, yurdumuzun içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumu ile anarşik ve bölücü eylemleri; alınması gereken tedbirleri çok kısa olarak izah etmeye çalışmışım. Yine çok iyi hatırlayacaksınız ki, iki yıldır her fırsattan istifade ile muhtelif defalar verdiğim beyanat ve radyo-televizyon konuşmalarında da bu hayati önemi olan konuları dile getirmişt看.

Kalbi bu vatan ve millet için atan sağduyu sahibi vatandaşlarım kabul edeceklerdir ki; ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar, devlet ve milletimizin bekasını tehdit eder boyutlara ulaşmış ve bu hal devletimizi, Cumhuriyet tarihinin en ağır buhranına sürüklemiştir.

Yine hepinizin bildiği gibi; anarşi, terör ve bölücülük, her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir. Aynı dini ve milli değerleri paylaşan Türk Vatandaşları siyasi çıkarlar uğruna, çeşitli suni ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek, adeta birbirlerine düşman edilmişlerdir.

Atatürk ilkelerini esas alarak kurulan Cumhuriyetimizin bu duruma düşürülebileceğini, bundan 10 sene evvel tasavvur dahi etmek mümkün değildi.

Bugüne kadar iktidara gelen çeşitli hükümetlerin, her yıl artan bir hız ile yaygınlaşan ve dünya tarihinde sayısız örnekleri görülen özel harbin sızma ve çökertme hareketına karşı iç güvenliği sağlayacak kararları ve tedbirleri birinci öncelikle alacaklarını vadetmelerine rağmen; sonuç alacak teşebbüsleri, siyasi çıkar çatışmaları ve basit parti hesapları, kaprisler, hayaller, gerçek dışı talepler ve Türk Devleti'nin niteliklerine ters düşen gizli ve açık emeller arasında kaybolup gitmiştir.

Düşmanın amaç ve yöntemleri, anarşi, terör ve bölücülüğün ulaştığı düzey; özel hukuki tedbirlere, idari düzenlemelere, sosyal koşulların geliştirilmesine milli eğitim ve iş hayatının düzenlenmesine ihtiyaç göstermekteyken; milletin vekaletini taşıyan milletvekilleri ve senatörler Meclislerde aylardan beri, hiçbir sorumluluk duymadan yalnız parti menfaat ve disiplini uğruna bu olaylara seyirci kalabilmişlerdir. İktidarların başarı ümit ederek aldıkları her tedbir, muhalefetler tarafından kınanarak ve hatta memleket yararına da olsa baltalanmıştır. Milli birlik ve beraberliğe en fazla muhtaç olduğumuz dönemlerde bile kutuplaşmalar ve bölünmeler adeta teşvik edilmiş; yangını beraberce söndürmek yerine, üzerine benzin dökülerek memleket bilerek veya siyasi çıkarlar uğruna, surf iktidara gelebilmek pahasına bir yangın yerine çevrilmek istenmiştir.

Ağızlarından düşürmedikleri hukuk devleti kavramı, bir kısım anayasal kuruluşlarca, devletin parçalanması pahasına da olsa yalnız kişilerin müdafaası olarak yorumlanmış, devletin ve milletin savunulması ise sahipsiz kalmıştır.

Anayasanın kuvvetler ayrılığı ilkesinin birlikte getirdiği sorumluluk, uygulamada kuvvetler çatışmasına dönüştürülmüştür.

Düşüncelerimiz, dinimiz üzerinde ve akla gelebilen her konuda dış ve iç kaynaklı bölücü ve yıkıcı faaliyetler bütün şiddetiyle sürdürülürken ne hazindir ki; bir kısım gerçeğe uymayan özerklik, dar görüşlü, sahibinden başkasının inanmadığı bilimsellik ve koşulları dikkate almayan salt hukuk savunucuları, yıkılacak devletin enkazı altında kalacaklarının, yok olup gideceklerinin idraki içinde olamadıkları görünümünü vermişlerdir. Bu acı hakikatleri görüp çare arayanların veya Türk Ulusunu uyaran ve milleti bütünleşmeye davet edenlerin ise seslerini duymak mümkün olamamıştır. (Bir kısım kıymetli Türk basınının bu konuda zaman zaman yaptıkları uyarıları burada şükranla belirtmek isterim.)

Siyasi partiler, bu kritik dönemde milletin özlemle beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı olarak arttırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün kışkırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışarcasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir.

İktidara gelen siyasi partiler, devlet teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kamu kuruluşlarında çalışanlarla, polis ve öğretmenlerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmasına neden olan partizan tutum ve davranışlardan vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, devletten beklediklerini parti kapılarında aramaya mecbur bırakılarak devlet otoritesi yok olmaya, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine, devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeğe mahkum olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam otorite boşluğu teşekkül etmiştir.

Bir kısım bedbahtlar Türk Milletinin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklal Marşımıza, koyu taassup veya sapık ideolojik amaçlarla protesto

maksadıyla oturarak veya İstiklal Marşı yerine Enternasyoneli söyleyerek açıkça saygısızlık gösterebilmişler ve buna doğrudan sorumlu kişiler tevil yoluna sapmak suretiyle savunmalarını yapabilmışlardır.

Uzun zamandan beri bu fevkalade üzücü olayları yakından takip eden Türk Silahlı Kuvvetleri hatırlayacağınız gibi; milletin kendisine verdiği yetkileri kullanamayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak, alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk Milletine karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 aylık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarmalara rağmen hemen hemen bu tedbirlerin hiç birine yasama ve yürütme organları ile diğer anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir. Bu uyarı mektubundan sonra bir kısım yasaları etkisiz hale getirerek çıkaran Meclislerimiz 22 Mart 1980 tarihinden beri siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden dolayı içinde bulunduğumuz buhran ile mücadelede en kıymetli unsur olan zamanı fütursuzca harcamışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde Cumhurbaşkanlığı makamı ve seçimi bu kadar hafife alınmamış ve bu kadar zaman boşa harcanmamıştır.

Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasama organlarımız, memleket üzerine çöken bu kabusu karşı kayıtsız kalmışlardır.

Anayasamız, Türk Vatandaşlarının dini inançlarından ötürü kınanamayacağını, açıkça belirtmiş olmasına rağmen, tek bir oyun peşinde koşan siyasi partilerimiz, yüce Atatürk'ün Cumhuriyeti Döneminde unutulmuş mezhep ayrılıklarını kışkırtmakta faydalar görerek Erzincan, Sivas, Kahramanmaraş, Tunceli ve Çorum illerinde siyasi çıkarlar uğruna vatandaşlarımızın birbirini katletmelerine neden olmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan ve kendini Türk Vatandaşı kabul eden herkesin tek bir vücut halinde Türk Milleti'ni oluşturduğu unutulmuş ve değişik mezheplere bağlı vatandaşlarımızın tam bir kardeşlik bağı ile kaynaşmalarını engellemek isteyen kışkırtıcılar siyasi destek görmüşlerdir.

Bir kısım anayasal kuruluşlar muhtelif etkiler altında anarşi, terör ve bölücülük karşısında tarafsız, adil ve ortak bir yol izlemek yerine, bizzat Anayasanın ihlali karşısında dahi sesiz kalmayı tercih etmişlerdir.

Bütün bu şartlara rağmen; hukuk devletinin temel ilkelerini savunmakla görevli anayasal kuruluşlarımız, devletin en üst kademesindeki anarşizmin yarattığı tehlikenin büyüklüğünü idrak edemediklerinden veya terör odaklarının tehdidinden çekindiklerinden, devletin temellerine konan dinamitle her an parçalanma tehlikesi karşısında olduğunu gözlerden kaçırmaya çalışmışlardır. Devlet çöktürüldüğü zaman Anayasanın kanatları altına sığınan tüm hukuk kurumları ile özerk, bilim ve müessese ve derneklerinin bu enkaz altında yok olacağı unutulmuştur.

Son iki yıllık süre içinde terör 5.241 can almış, 14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklal Harbinde, Sakarya Savaşındaki şehit miktarı 5.713, yaralı miktarımız 18.480'dir. Bu basit mukayese dahi Türkiye'de hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sevgili Vatandaşlarım,

İşte bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepiniz tarafından yakinen bilinen daha birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam

hakimiyetini, diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır. Bugünden itibaren yeni hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri benim başkanlığında, Kara, Deniz, Hava Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacaktır.

Büyük Atatürk'ün deyişiyle "Ulusal kültürümüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak yurdumuzu dünyanın en mamur ve en uygar araç ve kaynaklarına sahip kılmak" hedefine yönelik hızlı bir kalkınma döneminin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi zaruretine inanıyoruz. Bu inancımızın gerçekleşmesi için yüce ulusumuzun, bağrından çıkardığı ve yurdumuzdaki kutuplaşmada hiçbir tarafı tutmayan, sadece Atatürk ilkeleri doğrultusunda yürüyen Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimine güveneceğinden kuşkumuz yoktur. İçinde bulunduğumuz buhrandan çıkmamız için ulusça arzu edildiğine inandığımız, disiplinli ve her türlü tasarrufa ağırlık veren bir yaşam ve dayanışma ortamına girilmesini ve milletçe gücümüzün tümünü ortaya koyacak bir çalışma hızını bekliyor ve yüce Türk Milleti'ne güveniyoruz.

Vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında birleştirmenin iç barış ve huzurun sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesiyle, Atatürk Milliyetçiliğinden hız ve ilham almanın, politikada "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine bağlı kalmanın, milli mücadele ruhunun, millet egemenliğine Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmekle ülkemize yönelik tehditlerin ulusça göğüsleneneğine inanıyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti, NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak, başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle kar-sılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı, birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır.

Uluslararası sorunların barışçı yollarla çözümlenmesinden yana bir dış politika izlenmesine devam edilecektir.

Birçok tutum ve davranışlarıyla demokratik özgürlükçü parlamenter sisteme inancını defalarca kanıtlayan Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda Bakanlar Kurulu'nu kurarak, yürütme sorumluluğunu bu Kurula bırakacak ve hür demokratik parlamenter sistemin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanununu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeleri yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan, sosyal adaleti gerçekleştirecek, ferdin ve toplumun huzur, güven ve refahına önem veren özgürlükçü demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresini devredecektir.

Sayılan bu hazırlıklar tamamlanuncaya kadar Yurdumuzda her türlü siyasi faaliyetler her kademede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak Anayasadaki düzenlemelere ve yeni Seçim ve Partiler Kanununa göre zamanı, koşulları ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir.

Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

Ancak, kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır. Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partilerinin parti başkanları

şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacı ile Silahlı Kuvvetlerin koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır.

Memlekette idarenin tam bir tarafsızlık içinde vatandaşın hizmetine koşması sağlanacaktır. Devlet hizmetinde bulunanların siyasi etkiler dışında çalışmaları kanun hakimiyeti altına alınacaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyduğu şu anda devletin yanında tarafsız ve adil hizmet görececek yöneticiler, eski zamanın siyasi davranışlarına yönelmedikçe hizmet ve görevlerine devam edeceklerdir.

Kanun ve nizam hakimiyetini sağlamada tecrübeli ve yetenekli kişilerden oluşan mahkemelerin süratle ve doğru kararlar vermelerini ve bunları korkusuzca uygulayabilmelerini sağlayacak yasal ve idari tedbirler alınacaktır.

Memleketin ekonomik koşullarını kendi gücümüzle iyileştirmek için her alanda elden gelen gayret sarfedilecektir. Çalışkan ve vatanperver Türk işçisinin mevcut ekonomik koşullar çerçevesinde her türlü hakları korunacaktır.

Ancak temiz Türk işçisini sömüren, onları kendi ideolojik görüşleri istikametinde kullanmak için her türlü baskı oyunlarına başvuran, işçinin hakkı yerine kendi menfaatlerini ön planda tutan bazı ağaların bu faaliyetlerine asla müsaade edilmeyecektir.

Tüm işverenlerin iş barışının koşullarını sağlayacak esaslardan ayrılmadan üretimin artırılması ve ihracata yönelik gayretlerin gelişmesine yardımcı olmaları için her türlü tedbir alınacaktır.

Köylünün, milletimizin efendisi olduğu inancını, kuvveden fii-len çıkarmak için tarım alanında üretimi artıracak bir tarım seferberliği ve fiyat politikası ile gerekli diğer önlemlerin alınmasına, bilhassa önem verilecektir. Türk köylüsünün tarlasından ayrılıp şehir-lere göç etmesini zorlayan ekonomik ve sosyal nedenlere çare aranacaktır.

Eğitim ve öğretimde Atatürk Milliyetçiliğini yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır.

Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu maksatla hepimizin tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der'li, Bir'li derneklere üye olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve becerisini kazanmak olacaktır.

En kıdemsiz erinden, en üst komutanına kadar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tüm personeli, bu amaçlara ulaşmada devletin iç ve dış tehditlere karşı kollayıcı ve koruyucu gücü olarak siyasetin dışında kalacaktır.

Aziz Yurttaşlarım;

Bir defa daha belirtiyorum ki; Silahlı Kuvvetler aziz Türk Milletinin hakkı olan refah ve mutluluğu, vatan ve milletin bütünlüğü ve gittikçe etkisi (azalmaya) azaltılmaya çalışılan Atatürk ilkelerine yeniden güç ve işlerlik kazandırmak, kendi kendini kontrol edemeyen demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak, kaybolan devlet otoritesini yeniden tesis etmek için yönetime el koymak zorunda kalmıştır.

Komutan, subay, astsubay ve erler olarak hepimiz vatan ve milletin refah ve mutluluğu uğruna her şeyimizi, bu arada hayatımızı dahi seve seve feda etmeye hazırız. Memlekette her zaman bulunabilen ve özellikle son zamanlarda çoğalan

kötü niyetli birçok kişi ve kuruluşlar sizlere yalanlar düzerek, bunun aksini söyleyebilecekler ve menfi propagandalara başvurabileceklerdir. Bunlara asla inanmayınız. Bütün uygulamalar milletin gözü önünde yapılacaktır.

Kıymetli Vatandaşlarım;

Her zaman milletiyle bir bütün ve Türk milletinin emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetlerine ve yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş, gösteri ve tutum anında en sert şekilde kırılarak cezalandırılacaktır.

Yurtta kan dökülmemesi için bütün vatandaşlarımın tahriklere kapılmaksızın sükunet içinde yayınlanacak bildiriler doğrultusunda hareket etmelerini ve ikinci bir bildiriye kadar sokağa çıkmamalarını rica ederim.

Vatandaşlarımın birbirlerinin hak ve hukukuna saygılı olmalarını, sevgi içinde kırılganlıklarını unutmalarını, hepimizin bu mübarek topraklar üzerinde aynı haklara sahip bir Türk vatandaşı olduğumuzun idraki içerisinde olarak yeni yönetime yardımcı olmalarını vatanperverlik ve asil karakterlerinden bekler, mutlu ve aydınlık yarınlar dilerim.

Ek 2: Kısıtlanan Temel Hak ve Hürriyetleri içeren maddeler

13. madde ile; Temel hak ve özgürlükler sınırlandırıldı: Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.

14. madde ile; Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılamaması: Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığının tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan 'bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar. Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

15. madde ile; Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması: Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

17. Madde ile; Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı: Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah

kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

19. madde ile; Kişi hürriyeti ve güvenliği: Yakalanan veya tutuklanan kişinin durumu, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk dışında, yakınlarına derhal bildirilir.

26. madde ile; Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti: Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kâğıtlar, plaklar, ses ve görüntü bandları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Hâkim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar. Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlandırılması sayılmaz.

33. madde ile; Toplantı hak ve hürriyetleri: Dernekler, 13. maddedeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremez ve onlara destek olamazlar, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler. Kuruluş amaç ve şartlarını kaybeden yahut kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen dernekler, kendiliğinden dağılmış sayılır. Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, milli egemenliğin, kamu düzeninin, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması ve suçların önlenmesi bakımlarından gecikilmesinde sakınca bulunan hallerde, hâkim kararına kadar kanunen yetkili kılınan merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir. Birinci fıkra hükmü; Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine veya bu hürriyeti kullanmalarının yasaklanmasına engel değildir.

34. madde ile; Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı: Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun, aynı sebeplere dayalı olarak bir ile bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez. Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.

66. madde ile; Türk vatandaşlığı: Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir. Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

68. madde ile; Siyasi partilerle ilgili hükümler: Siyasi partilerin tüzük ve programları, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz. Sınıf veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasi partiler kurulamaz. Siyasi partiler, yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamaz, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde

ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremez, vakıf kuramazlar. Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarını memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, öğrenciler ve Silahlı Kuvvetler mensupları siyasi partilere giremezler.

69. madde ile; Siyasi partilerin uyacakları esaslar: Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasanın 14 üncü maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar temelli kapatılır. Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddi yardım alamazlar. Siyasi partilerin parti içi çalışmaları ve kararları, demokrasi esaslarına aykırı olamaz. Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır. Cumhuriyet Başsavcılığı, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetler; faaliyetlerini de takip eder. Siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcılığı açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesince karara bağlanır. Temelli kapatılan siyasi partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticileri; yeni bir siyasi partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir siyasi parti de kurulamaz. Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı Ülkelerdeki dernek ve gruplardan herhangi bir suretle ayni ve nakdi yardım alamazlar, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden siyasi partiler de temelli kapatılır. Siyasi partilerin kuruluş ve faaliyetleri, denetleme ve kapatılmaları yukarıdaki esaslar dairesinde kanunla düzenlenir.

76. madde ile; Milletvekili seçilme yeterliliği: En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırmak, Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler. Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, 'kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

101. madde ile; Cumhurbaşkanı: Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış kendi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından yedi yıllık bir süre için seçilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışında aday gösterilebilmesi, Meclis üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı önerisiyle mümkündür. Bir kimse, iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez.

102. madde ile; Cumhurbaşkanı seçimi: Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağrılır. Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. Bu sürenin ilk on günü

içinde adayların Meclis Başkanlık Divanına bildirilmesi ve kalan yirmi gün içinde de seçimin tamamlanması gerekir. En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanmadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir. Seçilen yeni Cumhurbaşkanı göreve başlayınca kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

143. Madde ile: Devlet Güvenlik Mahkemeleri

Geçici 15. Madde ile: 12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuluncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarruflarda bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır. Bu dönem içinde çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların Anayasaya aykırılığı iddia edilemez.

Ek 3: MGK hakkında genel bilgiler

Milli güvenlik kurulu ve milli güvenlik kurulu genel sekreterliği hakkında genel bilgi

Her devlet, milli varlığına, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler almak durumundadır. Bu gereklilik doğrultusunda, devletler; bölgesel ve küresel ortamın izlenerek tehdit ve fırsatların tespit edilmesi ile bu hususlara matuf siyasetin belirlenmesini ve en uygun politikaların uygulanmasını sağlayacak süreç ve unsurları ihtiva eden milli güvenlik sistemlerini tesis etmektedirler.

Ülkemizin milli güvenlik yapılanmasının ilk adımı, 1933 yılında bir kararnama ile kurulan ve temel görevi milli seferberlik olarak belirlenen Yüksek Müdafaa Meclisi ile atılmıştır. Bahse konu yapılanma, güvenlik anlayışının gelişimine paralel bir değişimden geçmiş ve son olarak ülkemizin AB üyelik süreci çerçevesinde gerçekleştirilen anayasal ve yasal değişikliklerle bugünkü halini almıştır. Hâlihazırda iki ayda bir toplanan Milli Güvenlik Kurulu, alanında, Devlet'in en üst koordinasyon kurulu olup, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında Başbakan ve ilgili bakanlar ile Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı'nın anayasal bir platformda biraraya gelmelerini sağlamaktadır. Kurul toplantıları vasıtasıyla, karşılıklı fikir alışverişi ile milli güvenliğe ilişkin sorunların en üst seviyede görüşüldüğü ve tartışıldığı bir ortam sağlanmaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği de Milli Güvenlik Kurulu gibi uzun bir geçmişe sahip, 80 yıllık bir kuruluştur. Sırasıyla Yüksek Müdafaa Meclisi Umumi Kâtipliği, Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği adını alan kuruluşun mevcut hali, Anayasa'nın 118'inci maddesinin son fıkrasında yer alan "Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin teşkilatı ve görevleri kanunla düzenlenir" hükmü gereğince çıkarılan 2945 sayılı

kanunla düzenlenmiştir. Ülkemizin AB üyelik süreci çerçevesinde gerçekleştirilen yasal değişikliklerden sonra mevcut halini alan bahse konu kanun, Başbakan'a bağlı olarak kurulan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ni, "Milli Güvenlik Kurulu'nun sekreterlik hizmetlerini yürütmek" ve "Milli Güvenlik Kurulunca ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirmekle" görevlendirmektedir.

Genel Sekreterlik; Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin yönetiminde, çoğunluğu üniversitelerin uluslararası ilişkiler, ekonomi, hukuk gibi bölümlerinden mezun olup, yüksek lisans derecesine sahip bulunan uzman personeli ile yasanın kendisine verdiği görevleri yerine getirmektedir.

Tarihçe

Ülkemizin milli güvenlik yapılanmasını 4 ana dönem halinde incelemek mümkündür.

- i. Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Katipliği Dönemi (1933 - 1949)
- ii. Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği Dönemi 1949 - 1962)
- iii. 1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Dönemi (1962 - 1983)
- iv. 1982 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Dönemi
- v. (1983 - 2003)
- vi. (2003 -)

i. Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Katipliği Dönemi (1933 - 1949)

Teşkil Tarzı

24 Nisan 1933 gün ve 14443 sayılı Kararname ile kurulmuş olan Yüksek Müdafaa Meclisi, Başbakanın başkanlığında, Genelkurmay Başkanı ve Bakanlar Kurulu üyelerinden oluşur. Yüksek Müdafaa Meclisine dilediği takdirde Cumhurbaşkanı başkanlık eder.

Görevi

Yüksek Müdafaa Meclisi'nin görevi, millî seferberlik bakımından vekilliklere verilecek vazifeleri tespit etmek ve gerekli esasları hazırlamak olarak belirlenmiştir. Yüksek Müdafaa Meclisi bu görevi yerine getirebilmek için senenin muayyen zamanında birbiri ardı sıra toplantılar yapar ve lüzumu halinde olağanüstü de toplanabilir.

Umumi Katiplik

Yüksek Müdafaa Meclisi Umumi Kâtibi, Milli Savunma Bakanlığı'nca tayin edilir. Umumi Kâtibin, bu konudaki görevini icra etmesi için seçilmiş memurlardan oluşan bir bürosu vardır.

Umumi Kâtip ve Bürosu, millî seferberliğe ait konuları önceden hazırlamak, ilgili kuruluşlarla koordine etmek ve mütalaalar almak, sonucu Yüksek Müdafaa Meclisi'ne sunmak ve Meclis'ten çıkacak kararları takip etmekle görevlendirilmiştir.

Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Kâtipliği, 24 Nisan 1933 gün ve 14443 sayılı Kararnamede ana hatları ile belirtilmiş olan görevlerini, bu tarihten kısa bir süre sonra 10 Ağustos 1933 günü çıkarılan 14819 sayılı Kararnameye Ek Talimatname ile yürütür.

ii. Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği Dönemi (1949 - 1962)

Teşkil Tarzı

3 Haziran 1949 gün ve 5399 sayılı Kanunla kurulmuş olan Millî Savunma Yüksek Kurulu, Başbakanın başkanlığında ve onun teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek Bakanlarla, Millî Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanından oluşur. Cumhurbaşkanı bu kurulun tabii üyesidir. Bakanlar Kurulu'nun 1 Temmuz 1949 gün ve 3/9548 sayılı kararı ile Millî Savunma Yüksek Kurulu üyeliğine seçilecek Bakanlar; İçişleri, Dışişleri, Maliye, Bayındırlık, Ekonomi, Ticaret, Ulaştırma, Tarım ve İşletmeler Bakanları olup; seferde Harp Kuvvetleri Genel Komutanı Yüksek Kurulun tabii üyesidir. Kurul gerektiğinde Askeri Şura üyelerini ve her türlü uzmanları istişare için çağırabilir.

Şekil 0.1: Milli Savunma Yüksek Kurulu

Kaynak: MGK, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>,
[Erişim Tarihi: 10 Haziran 2016]

Görevi

Millî Savunma Yüksek Kurulu'nun görevi, Hükümetçe takip edilecek millî savunma politikasının esaslarını hazırlamak; bütün devlet teşkilatında, her türlü özel müessese ve teşekküllere ve vatandaşlara düşecek millî savunma ödev ve görevlerini tespit ile gereken kanuni ve idari tedbirleri almak üzere yetkili makamlara sunmak ve bu tedbirlerin uygulanmasını kovuşturmak; Topyekûn Millî Seferberlik Planı'nı

barışta hazırlamak ve gereğinde tam olarak uygulanmasını sağlamak; yurt savunmasıyla ilgili işlerden Başbakanın lüzum gördüklerini inceleyerek mütalaasını bildirmek olarak belirlenmiştir.

Millî Savunma Yüksek Kurulu bu görevleri yerine getirmek için en az ayda bir defa toplanır. Millî Savunma Yüksek Kurulu'nun kararlarından doğrudan doğruya icra edilebilecek olanlar Başbakan tarafından ilgili yerlere tebliğ olunur. Bakanlar Kurulu Kararı gerektirenler Bakanlar Kurulu'na sunulur.

Millî Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği

Millî Savunma Yüksek Kurulu çalışmalarını hazırlamak ve her türlü yazı işlerini yürütmek üzere 5399 sayılı Kanunun 6'ncı maddesi gereğince Millî Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği ihdas edilmiştir. Genel Sekreter, Genelkurmay Başkanının mütalaası alınarak Millî Savunma Bakanınca yapılacak teklif üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla atanır. Millî Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği çalışmalarını 10 Nisan 1950 gün ve 14 sayılı Başbakanlık emirleriyle yayınlanan talimata göre yürütmüştür.

iii. 1961 Anayasasına Göre Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Dönemi (1962 - 1983)

Teşkil Tarzı

Millî Güvenlik Kurulu, 1961 Anayasası'nın 111'inci maddesi gereği olarak çıkarılan 11 Aralık 1962 gün ve 129 sayılı Kanunla kurulmuştur. 1961 Anayasası'nın belirtilen maddesine ve 129 sayılı Kanuna göre Millî Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının, hazır bulunmadığı zaman Başbakanın başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Ulaştırma ve Çalışma Bakanları ile Kuvvet Komutanlarından oluşur. Lüzumu halinde Başbakanın daveti üzerine diğer Bakanlar ve kuruluşların uzman kişileri toplantıya katılırlar, fakat oylamaya iştirak edemezler. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri toplantılara katılır, fakat oylamaya katılamaz.

Şekil 0.2: 1961 Anayasasına göre millî güvenlik kurulu

Kaynak: MGK, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>,
[Erişim Tarihi: 10 Haziran 2016]

Görevi

Millî Güvenlik Kurulu'nun görevleri, millî güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında Bakanlar Kurulu'na yardımcı olmak üzere; millî güvenlik politikasının esaslarının hazırlanması ve bu politikanın tadil ve tashihi; bu esasların uygulanmasıyla ilgili olarak millî güvenlik konularının her biri için millî plan ve programların hazırlanması, bunların tahakkuku için nihai ve ara hedeflerin tespiti ve bu konudaki faaliyetlerin ahenkleştirilmesi; bütün devlet teşkilatına, her türlü özel müessese ve teşekküllere ve vatandaşlara düşecek topyekûn savunma ve millî seferberlik hizmetlerinin ve sorumluluklarının tespiti ve bu konuda lazım gelen kanuni ve idari tedbirlerin alınması; bakanlıklar tarafından hazırlanacak Milli Seferberlik Planlarına (Sivil Olağanüstü Hal Planlarına) temel olacak esasların tespiti, bu planların ahenkleştirilmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi millî güvenlikle ilgili temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na bildirmek olarak belirlenmiştir.

Millî Güvenlik Kurulu bu görevleri yerine getirmek için ayda bir defa toplanır. Kurul ayrıca, Kurul Başkanı'nın talebi üzerine olağanüstü olarak toplanabilir. Kurul, kararlarını çoğunlukla alır ve eşitlik halinde Başkanın bulunduğu tarafın oyuna itibar olunur.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği

Bahse konu kanunla Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin görevleri; Millî Güvenlik Kurulu'nun görevleriyle ilgili çalışmaları ve incelemeleri yapmak ve teklifleri hazırlamak; Millî Güvenlik Kurulu'nca teklif ve Bakanlar Kurulu'nca tasvip edilmiş olan bütün karar, prensip ve planlar ile bu konudaki mevzuatın sorumlu organlarda tatbikatını takip etmek ve bu maksatla belirli zamanlarda raporlar hazırlayarak Millî Güvenlik Kurulu'na sunmak; Millî Güvenlik Kurulu ile ilgili toplantıların hazırlıklarını yapmak olarak belirlenmiştir. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin kuruluş, görev ve çalışma usulleri, Millî Güvenlik Kurulu'nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca tasvip edilen bir Yönetmelikle tespit edilmiştir.

iv. 1982 Anayasasına Göre Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Dönemi (1982 - 2003 Dönemi)

Teşkil Tarzı

Milli Güvenlik Kurulu, 1982 Anayasası'nın 118'inci maddesi gereği olarak çıkarılan 01 Kasım 1983 gün ve 2945 sayılı Kanunla kurulmuştur. 1982 Anayasası'nın belirtilen maddesine ve 2945 sayılı Kanuna göre Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından oluşur. Kurul toplantılarına üyeler dışında, gündemin özelliğine göre ilgili bakan ve kişiler de çağrılarak bilgi ve görüşleri alınabilir, ancak bu kişiler oylamaya katılamazlar. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri toplantılara katılır, fakat oylamaya katılamaz.

Şekil 0.3: 1982 Anayasasına göre milli güvenlik kurulu

Kaynak: MGK, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>, [Erişim Tarihi: 10 Haziran 2016]

Görevi

1982 Anayasası'nın 118'inci maddesi Milli Güvenlik Kurulu'nu; Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu'na bildirmekle görevli kılmuştur. Anayasa'nın söz konusu maddesi çerçevesinde çıkarılan 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nda ise Milli Güvenlik Kurulu'nun görevleri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusunda görüş tespit etmek;
- Devletin millî güvenlik siyaseti doğrultusunda tespit edilen millî hedeflerin ve hazırlanan millî plan ve programların gerçekleştirilmesine ilişkin tedbirleri belirlemek;
- Devletin millî güvenlik siyasetini etkileyecek millî güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirmek; millî hedefler yönünde güçlenmelerini sağlayacak temel esasları tespit etmek;
- Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit etmek;
- Anayasal düzeni koruyucu, millî birlik ve bütünlüğü sağlayıcı, Türk Milletini Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve millî ülkü ve değerler etrafında birleştirecek millî hedeflere yönlendirici gerekli tedbirleri belirlemek; sayılan bu hususlara yönelmiş yurtiçi ve yurtdışı tehdide karşı koymak, bu tehdidi etkisiz kılmak için gerekli strateji ve temel esaslar ile birlikte planlama ve uygulama hizmetleri konularında görüşleri, ihtiyaçları ve ele alınması lüzumlu gördüğü tedbirleri tespit etmek;
- Olağanüstü hallerle sıkıyönetim, seferberlik veya savaş hali ilanı için görüş tespit etmek;

- Olağan hal ile savaş, savaşı gerektiren ve savaş sonrası hallerde kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ve vatandaşlara düşecek topyekûn savunma, millî seferberlik ve diğer konularda hizmet ve yükümlülükler ile bu hususlarda yapılacak planlara temel teşkil edecek esasları tespit etmek;
- Devletin millî güvenlik siyasetinin ön gördüğü hususlar ve topluma yönelik hizmetler ile topyekûn savunma hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer konulara ilişkin tedbir ve ödeneklerin kalkınma plan, program ve yıllık bütçelerde yer almasını sağlamak üzere gerekli esasları tespit etmek;
- Millî Güvenlik kapsamına giren konularda yapılan ve yapılacak milletlerarası anlaşmalar hakkında görüş tespit etmek;
- Tespit ettiği bu görüş, tedbir ve esasları Kurul kararı halinde Bakanlar Kurulu'na bildirmek ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek.

Millî Güvenlik Kurulu, bu görevlerini yerine getirmek için ayda bir defa olağan toplanır. Ayrıca Cumhurbaşkanının gerekli gördüğü ve Başbakan veya Genelkurmay Başkanının önerilerini uygun bulduğu hallerde olağanüstü de toplanabilir. Kurul toplantıları Cumhurbaşkanının başkanlığında yapılır. Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar Kurula Başbakan başkanlık eder. Kurul, kararlarını çoğunlukla alır ve eşitlik halinde Başkanın bulunduğu tarafın oyuna itibar olunur. Millî Güvenlik Kurulu kararları Başbakan tarafından Bakanlar Kurulu gündemine öncelikle alınmak suretiyle görüşülür ve gerekli kararlar alınır.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği

2945 sayılı kanunla Başbakana bağlı bir kuruluş olarak teşkil edilen Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin görevleri, bahse konu kanunda aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Millî Güvenlik Kurulu'nun görevleriyle ilgili olarak gerekli her türlü çalışma, araştırma, inceleme ve değerlendirmeyi yapmak, bunların sonuçlarını teklifleri ile birlikte Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Millî Güvenlik Kurulu'na sunmak;
- Millî Güvenlik Kurulu kararlarının hazırlanmasında, bu kararlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının uygulanmasında, Bakanlar ve ilgili kurumlar ve kuruluşlarla müşterek çalışmalar yapmak; uygulamaları takip ve kontrol etmek; düzenleyici, yönlendirici ve koordine edici işbirliğinde bulunmak;
- Millî Güvenlik Kurulu'nun sekreterlik hizmetlerini yürütmek;
- Bakanlar Kurulu'nun millî güvenliğin sağlanması sorumluluğuna ilişkin olarak; Devletin savunma siyaseti dışında millî güvenlik siyasetini tayini, tespiti, uygulama ve gerektiğinde düzeltme ve değiştirme görevlerini doğrudan veya bakanlık, kurum ve kuruluşlarda yapılacak müşterek çalışmalarla araştırmak, incelemek, planları hazırlamak ve bu konudaki uygulamaları takip ve koordine etmek, yönlendirmek, sonuçları değerlendirmek;
- Millî Güvenlik Kurulu Kararları ile bunlara ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları doğrultusunda 2945 sayılı Kanunun ilgili maddelerinde belirtilen konularda gerekli olan hizmet ve faaliyetleri planlamak, yürütmek ve ilgili Bakanlık, kamu ve özel kurum ve kuruluşlardaki bu konulara ilişkin uygulamaları takip ve kontrol etmek, yönlendirmek ve koordine etmek;
- Silahlı Kuvvetlerin görev alanı dışında kalan topyekûn savunma hizmetlerini koordine etmek ve bu konudaki düzenlemeleri takip etmek; bu hizmetlerle ilgili plan ve esasların tespiti, düzeltilmeleri ve değişiklik işlemlerini yürütmek; bu esaslara göre bakanlık, kurum ve kuruluşların yapacakları planların gerçekleşmesi ve uygulamalarını temin ve takip etmek. Milletlerarası antlaşma ve anlaşmalar gereğince aynı konu ile ilgili hizmetleri yerine getirmek ve getirilmesini sağlamak. Olağan hal ve savaş, savaşı gerektiren ve savaş sonrası hallerde topyekûn savunma sivil hizmetleri yönünden kamu ve özel kuruluşlara düşecek görev ve yükümlülükler için kanuni ve idari tedbirleri tespit ederek gerçekleşmesi için faaliyetlerde bulunmak;

- Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilan edilen olağanüstü halde alınacak tedbir, yapılacak iş ve işlemlerin tespit çalışmalarını yapmak; uygulamada işbirliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri tespit etmek ve bu konudaki tekliflerini Başbakana sunmak;
- Millî güvenlik siyasetinin öngördüğü tedbirlerin alınması ve hizmetlerin yürütülmesi ile topluma yönelik hizmetler ve topyekûn savunma sivil hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal ve diğer tedbirlerin kalkınma plan ve programlarında yer alması, yıllık bütçelerde bunlar için ödenek ayrılması konularında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile işbirliği ve koordinasyonda bulunmak;
- Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Millî Güvenlik Kurulu'nca ve kanunlarla verilen diğer görevleri yürütmek.

Genel Sekreterlik birimlerinin kuruluş, görev ve yetkileri ile ilgili diğer hususlar Bakanlar Kurulu'nun 10 Şubat 1984 tarih ve 84/7706 sayılı kararı ile kabul edilen MGK Genel Sekreterliği Yönetmeliği ile düzenlenmiştir.

v. 1982 Anayasasına Göre Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Dönemi (2003 - Dönemi)

Ülkemizin AB üyelik süreci çerçevesinde çıkarılan ve anayasal ve yasal reformlar içeren uyum paketleri ile 1982 Anayasası'nın 118'inci maddesi gereği olarak çıkarılan 01 Kasım 1983 gün ve 2945 sayılı Kanunla kurulmuş olan Millî Güvenlik Kurulu'na ilişkin bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Anayasa'nın 118'inci maddesinde 03 Ekim 2001 tarihinde ve 2945 sayılı kanunda 15 Ocak 2003 tarihinde gerçekleştirilen değişikliklerle Millî Güvenlik Kurulu'nun kuruluşu, görevleri ve çalışma usulleri ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Gerçekleştirilen değişikliklerle;

- Başbakan Yardımcıları ile Adalet Bakanı da Kurul üyeleri arasına dâhil edilerek, Kurul'un üye sayısı, değişikliğin yapıldığı tarih itibarıyla 15'e çıkarılmış;

Şekil 0.4: MGK kurul üyeleri

Kaynak: MGK, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>,
[Erişim Tarihi: 10 Haziran 2016]

- *Millî Güvenlik Kurulu'nun görev tanımı yeniden yapılmış ve sınırlandırılmış;*
- *Eski kanunda öncelikle dikkate alınması öngörülen Millî Güvenlik Kurulu kararları, Bakanlar Kurulu tarafından değerlendirilerek uygun bulunması halinde kabul edilecek tavsiye kararları haline getirilmiş;*
- *Kurul'un ayda bir defa yerine iki ayda bir defa toplanması esası getirilmiş;*
- *Kurul'un olağanüstü toplanmasında Genelkurmay Başkanı'nın teklif etme yetkisi kaldırılmıştır.*

Yapılan bu değişiklikler sonrasında Anayasa'nın 118'inci maddesi, "Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca değerlendirilir" şeklinde değiştirilmiştir.

Gerçekleştirilen değişikliklerle 2945 sayılı kanunda Millî Güvenlik Kurulu'nun görevi ile ilgili olarak yer alan ifadeler, "Millî Güvenlik Kurulu, 2'nci maddede belirtilen millî güvenlik ve Devletin millî güvenlik siyasetine ilişkin tanımlar çerçevesinde Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit eder; bu tavsiye kararlarını ve görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirir", şeklinde değiştirilmiştir.

Hâlihazırda işlemekte olan sistemde; Kurul toplantıları Cumhurbaşkanlığı'nın başkanlığında yapılmakta; kararları çoğunlukla alınmakta ve eşitlik halinde Kurul Başkanının bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılmakta; Kurul, Başbakanın teklifi üzerine veya doğrudan Cumhurbaşkanının çağrısı ile de toplanabilmekte; Kurul'un gündemi Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenmekte ve gündem hazırlanırken Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınmakta; Kurul üyesi bakanlar ile diğer bakanların gündeme girmesini istedikleri konular, Başbakan'ın da görüşü alınarak Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri tarafından Cumhurbaşkanlığı'na sunulmakta; Kurul toplantılarına gündeme göre ilgili bakanlar ve kişiler de çağrılarak bilgi ve görüşleri alınabilmektedir. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri de Kurul toplantılarına katılmakta ancak oy hakkı bulunmamaktadır. Millî Güvenlik Kurulu kararları Başbakan tarafından Bakanlar Kurulu gündemine öncelikle alınmak suretiyle görüşülmekte ve gerekli kararlar alınmaktadır. Yapılan yasal değişiklik çerçevesinde Başbakan, Millî Güvenlik Kurulu'nun tavsiye kararlarının ve görüşlerinin değerlendirilmek üzere Bakanlar Kuruluna sunulması ve Bakanlar Kurulu'nda kabulü halinde bu tavsiye kararlarının uygulanmasının koordinasyonu ve izlenmesi için bir Başbakan yardımcısını görevlendirebilmektedir.

Ülkemizin AB üyelik süreci çerçevesinde Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile ilgili de önemli yasal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 07 Ağustos 2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4963 sayılı kanunun getirdiği yeni düzenleme ile, Başbakan'a bağlı bir teşkilat olan Genel Sekreterliğe sivil bir Genel Sekreter atanması mümkün kılınmıştır. Söz konusu yasal değişiklikten önce, MGK Genel Sekreteri, Orgeneral-Oramiral rütbesindeki Silahlı Kuvvetler mensupları arasından Genelkurmay Başkanı'nın inhası ve Başbakan'ın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nun kararıyla atanıyordu. Hâlihazırda ise Genel Sekreter, Başbakan'ın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanmaktadır. Söz konusu atamanın Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları arasından yapılmasının öngörülmesi halinde Genelkurmay Başkanı'nın olumlu görüşünün alınacağı da yeni düzenlemede yer almaktadır.

Gerçekleştirilen yasal değişikliklerle Genel Sekreterliğin görevleri de önemli ölçüde değiştirilmiş ve "Millî Güvenlik Kurulu'nun sekreterlik hizmetlerini yürütmek ve Millî Güvenlik Kurulu'nca ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirmek" olarak tanımlanmıştır.

EK 4: Temel hak ve hürriyetler, Başlangıç, Genel hükümler ve temel ilkeler

Temel hak ve hürriyetler ana başlığındaki 3. madde olan **Eşitlik** bölümünün deki; *"Hiç kimse, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep, etnik köken ve diğer sebeplerle ayrımcılığa tabi tutulamaz."* fıkrasına şerh düşen MHP; *'etnik köken'* kavramının madde metninde yer almasını gerekli görmemektedir. Aynı maddeye BDP'nin itirazı ise; *"Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili ayrımcılık yasağı*

gerekçede ifade edilecektir" olarak not düşülmüştür. **Çocuk hakları** maddesi olan 6. maddede;

"Her çocuk, kendi iyiliği için gereken himaye ve bakımdan yararlanma, maddi ve manevi varlığını geliştirme, görüşlerini serbestçe açıklayabilme; cinsel sömürü, şiddet, her türlü kötü muamele ve istismardan korunma, aile içinde yaşamını (hayatını) sürdürme, kendi menfaatine açıkça ters düşmedikçe ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma, anne ve babasını bilme, aile ortamından ayrılması halinde uygun bakımdan yararlanma; barınma, temel sağlık ve sosyal hizmetlerden faydalanma hakkına sahiptir. Devlet, bu fıkra da sayılan hakların kullanımına ilişkin her türlü tedbiri alır."

BDP'nin eklenmesi gerektiğine inandığı nokta ise; *"kendi kültüründen yararlanma ve kendi dilini kullanma"*dır. **Kişi hürriyeti (özgürlüğü) ve güvenliği** olan 9. maddeye BDP'nin eklenmesi istediği nokta; *Anadilini kullanma hakkı ve adil yargılanma hakkı maddelerinde bir uzlaşma sağlanmazsa "tercih ettiği dilde"* ibaresinin tekrar eklenmesi önerilmiştir. **Düşünce ve ifade hürriyeti**'ni kapsayan 16. maddenin 3. Fıkrası olan; *"Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hürriyetine sahiptir. Bu hürriyet, resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir alma ya da verme serbestliğini de kapsar."* BDP bu fıkraya *"tercih ettiği dilde"* ibaresinin de konmasını istiyor. Ve 4. Fıkra da ki *"milli güvenlik"* ifadesine kesinlikle karşıdır şerhi düşmüştür: *"İfade hürriyetinin kullanılması; milli güvenlik, başkalarının haklarının korunması ile şiddetin teşviki veya övülmesinin, kişiler arasında kin ve nefret duygularının oluşturulmasının önlenmesi ve yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanması sebepleriyle sınırlanabilir."*

Dernek kurma hürriyeti'ni düzenleyen 23. maddede ise genellikle HDP'nin bazı kavramlara karşı çıktığı görülmektedir. BDP 2. ve 3. ve Fıkra ya tümünden karşı, 6. Fıkra ya ise not düşüyor:

2. fıkra: *"Dernek kurma hürriyeti (özgürlüğü) kamu düzeni, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması sebepleriyle sınırlanabilir."* BDP burada ki kamu düzeni kavramına itiraz etmektedir.

3. fıkra: *"Dernekler, kanunda belirtilen zorunlu hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, Cumhuriyet savcısı derneği faaliyetten alıkoyabilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu karar kendiliğinden yürürlükten kalkar."*

6. fıkra: *"Birinci fıkra hükmü, Türk Silahlı Kuvvetleri ve genel kolluk mensuplarına, görevlerinin niteliklerinin zorunlu kıldığı hallerle sınırlı olmak üzere hâkim ve savcılar hakkında sınırlamalar getirilmesine engel değildir."*

Not: "Silahlı kuvvetlere ve kolluk kuvvetine dernek yasak, hâkim ve savcılara serbest ancak görevlerinin gerektirdiği sınırlamalar getirilebilir."

Hak arama hürriyeti (özgürlüğü) ve adil yargılanma hakkı'nı kapsayan 25.

Madde'nin 4. Fıkrası olan:

"Kendisine suç isnad edilen herkes yöneltilen suçlamaların niteliği ve sebepleri hakkında en kısa zamanda, ve ayrıntılı olarak haberdar edilme; savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve suçlamayla ilgili belgelerin tamamına ulaşma da dahil olmak üzere her türlü olanağı kullanma; davada hazır bulunma; kendisini bizzat ya da bir müdafî aracılığıyla savunma; tanık gösterme ve tanıkları sorguya çekme; mahkeme dilini anlayamadığı ya da konuşamadığı durumlarda bir çevirmenden yararlanma hakkına sahiptir."

cümlesine AKP ve CHP; *"anladığı bir dilde"*, BDP ise; *"tercih ettiği dilde"* ibaresinin eklenmesini istemektedir. MHP ise bu fıkra'ya; *"anladığı bir dilde"* veya *"tercih ettiği dilde"* ibarelerinin Anayasada yer almasına karşıdır. *"Mahkeme dilini anlayamadığı ya da konuşamadığı durumlarda bir çevirmenden yararlanma hakkına sahiptir"* ibaresi Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlendiğinden bu fıkarda yer verilmesine gerek görmemektedir.

Vatandaşlık kavramının içeren **"Siyasi haklar ve hürriyetler"** bağlığını kapsayan 29.

Madde de; AKP ve BDP *"Vatandaşlık"* ifadesinin yer almasını isterken, MHP; *"Türk vatandaşlığı"*, CHP ise; *"Vatandaşlık - Türk Vatandaşlığı"*nın yer almasını istiyor.

Fıkralarda ise AKP;

- (1)Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır.
- (2)Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ana veya babanın çocuğu doğumla vatandaşlık kazanır.
- (3)Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.
- (4)Hiç kimse vatandaşlıktan çıkarılamaz.

CHP;

- (1)"Türk vatandaşlığı" dil, din, ırk, cinsiyet, etnik köken, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep ve benzeri sebeplere bağlı olmaksızın herkesin "eşitlik" temelinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması anlamına gelir.
- (2)Vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesine dair usul ve esaslar kanunla düzenlenir. Vatana bağlılık ile bağdaşmayan eylemlerin mutlak biçimde zorunlu kıldığı haklı nedenler bulunmadıkça kimse vatandaşlıktan çıkarılamaz.

MHP;

- (1)Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.
(2)Türk vatandaşı babanın veya Türk vatandaşı ananın çocuğu Türk vatandaşıdır.
(3)Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.
(4)Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.
(5)Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.
Not: Vatandaşlığı edinme ve vatandaşlıktan çıkarılma konusu üst komisyonda değerlendirilebilir.

BDP;

- (1)Türkiye vatandaşlığının kazanılmasında, kullanılmasında ve kaybedilmesinde, dil, din, ırk, etnik köken, kültür, cinsiyet, cinsel yönelim ve benzeri farklılıklar gözetilemez. Vatandaşlığa ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.
(2) Hiç kimse kendi isteği dışında vatandaşlıktan çıkartılamaz.

Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı'nı düzenleyen 30. Madde'nin 2. Fıkrasında; MHP, "*Türk Vatandaşı*" ifadesinin eklenmesini isterken, BDP ise; "*.....taksirli suçlardan hüküm giyenler ve bir yıldan az hapis cezasına mahkum olanlar hariç olmak üzere hükümlüler ile mahkemece kısıtlılığına karar verilmiş olanlar oy kullanamazlar*" ifadesine karşı çıkmaktadır.

5. fıkra için CHP ve BDP; "*Seçim kanunları, yönetimde istikrar ilkesini gözetecek; ancak hiçbir durumda temsilde adalet ilkesini zedelemeyecek biçimde düzenlenir.*" AKP ve MHP ise; "*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*" cümlesini önermişlerdir. Bu cümlenin kabul görmesi halinde BDP; Seçim kanunlarında cinsiyetler arası eşit temsil ve ulusal ve yerel düzeyde seçim barajının kaldırılması ilgili maddelerde düzenlenmediği durumda BDP kendi önerisine geri dönecektir. "Seçim kanunları, temsilde adalet ilkesini gözetir, ulusal ve yerel düzeyde seçim barajı konulamaz; cinsiyetler arası adil temsil ve katılımı sağlayacak özel tedbirler öngörür. Askeri vesayetin getirdiği en önemli kısıtlamalardan biri olan siyasi parti hürriyeti kanunun değiştirilmesinde ve yeni halinde ise tam bir bütünlük sağlanamamıştır.

Siyasi parti hürriyeti'ni kapsayan 31. madde de ise; 2. fıkrada MHP; vatandaşları kelimesinin önünde "*Türk*" ibaresinin bulunmasını istiyor: "*Seçme hakkına sahip olan vatandaşlar, önceden izin almaksızın, siyasi parti kurma, partilere üye olma ve üyelikten ayrılma haklarına sahiptir.*"

6. fıkra olarak AKP; "*Partilerin uyacağı esaslar ayrı bir fıkra olarak yer almamalıdır. Kapatma sebepleri tersinden partilerin uyacakları esaslar anlamına gelir.*" CHP ise;

"Siyasal partilerin tüzükleri, programları ve eylemleri, insan haklarına ve hukuk devleti esaslarına dayalı çoğulcu demokrasi ile lâik Cumhuriyet ilkelerine ve devletin bütünlüğüne aykırı olamaz; şiddeti, ırkçılığı ve suç işlenmesini destekleyemez veya teşvik edemez."

MHP ise; *"Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, hukuk devleti ilkelerine ve laik Cumhuriyetin niteliklerine aykırı olamaz; terör, şiddet ve toplumsal nefreti teşvik edemez."* BDP ise; *"Siyasi partiler, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik anayasal düzeni yıkmayı amaç edinemezler; savaş kışkırtıcılığı, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık veya kin ve nefret savunuculuğu yapamazlar."* teklifinde bulunmuşlardır.

7. fıkra; *"Siyasî partilerin parti içi düzenlemeleri demokratik esaslara aykırı olamaz. Siyasi partiler, temsilde cinsiyet eşitliğini teşvik için gerekli tedbirleri alır."* Bu fıkra ise CHP ve BDP'nin ortak teklifi ise; *Siyasi parti teşkilatlarının karar organları, cinsiyetler arası eşit temsil ve katılımı sağlayacak şekilde oluşturulur.*

9. fıkra; AKP ve BDP *"Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin incelenmesi kanunda gösterilen özel hükümlere göre 'Sayıştay', CHP ve MHP ise 'Anayasa Mahkemesi' tarafından yapılır"* teklifinde bulunmuştur.

Sadece BDP'nin karşı çıktığı 10. ve 11. Fıkra ise;

(10); Siyasi partiler ancak şiddete başvurmaları ya da şiddet kullanmayı teşvik etmeleri durumunda kapatılabilir. Kapatma kararı verilebilmesi için partinin bu fillerin odağı haline gelmesi şarttır. Odak haline gelmenin esasları demokratik toplumun gerekleri gözetilerek kanunla düzenlenir. Kapatmaya, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının talebi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun vereceği izne bağlı olarak açılan dava üzerine Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının üçte ikisi tarafından karar verilir. Anayasa Mahkemesi dava konusu fillerin ağırlığına göre kapatma yerine idari para cezası verebilir.

(11); Siyasi partilerin şiddete başvurmaları ya da şiddet kullanmayı teşvik etmeleri dışındaki anayasaya aykırılık hallerinde Cumhuriyet başsavcısı Anayasa Mahkemesinden partiye ihtar verilmesini talep eder. İhtar kararının gereği üç ay içinde yerine getirilmediği takdirde Anayasa Mahkemesi partiye idari para cezası verir. Üç yıl içinde iki defa idari para cezası alan siyasi parti hakkında başsavcı doğrudan Anayasa Mahkemesinde kapatma davası açabilir.

BDP'nin bu iki fıkraya karşı önerisi;

10.fıkra: Bir siyasî partinin; tüzüğünün veya programının 4. (6) fıkra hükümlerine aykırı görülmesi veya bu fıkra hükümlerine aykırı eylemleri bilinçli, kararlı ve sürekli bir şekilde işlediğinin tespit edilmesi halinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının talebi üzerine, Anayasa Mahkemesince partiye ihtarda bulunulur. İhtarı izleyen iki ay içinde tüzük veya programdaki aykırılık giderilmediği veya 4. (6) fıkra hükümlerine aykırı eylemlere devam edildiği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ilgili parti hakkında dava açılması talebini TBMM Başkanlığına iletir. Meclis Başkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan her bir siyasî partinin beşer üye ile temsil edileceği ve Meclis Başkanının başkanlık edeceği bir Komisyon oluşturur. Komisyonun üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla vereceği karar üzerine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından dava açılır. Bu dava, Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır. 11. fıkra: Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan davalarda, seçim dönemi hariç ilgili siyasî partinin hazine yardımından geçici olarak muaf tutulması ile cezalandırılmasına veya geçici olarak faaliyetten alıkonulmasına karar verebilir.

Vatan hizmeti konusunda verilen 54. madde teklifinde ise; *"Vatan hizmeti, her vatandaşın hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir."* MHP sadece *"Türkün"* ifadesinin eklenmesi gerekli olduğunu düşünürken, BDP ise *"Kimse vicdani kanaatlerine aykırı olarak askerlik hizmetini yerine getirmeye veya silah altına alınmaya zorlanamaz. Vicdani sebeplerle askerlik hizmetinin reddedilmesinin şartları ile öngörülecek alternatif kamu hizmetlerinin yerine getirilmesine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir"* önerisinde bulundu.

MHP ile BDP'yi karşı karşıya getiren diğer bir ek madde önerisi ise; **Kültürel kimlik hakkı'nı** düzenleyen 56. Ek maddesi;

- 1)Herkes kendi kültürünü ve kimliğini geliştirme hakkına sahiptir.
- 2)Devlet, bütün kimlikleri ve kültürleri tanır; bütün kültürlerin ve kimliklerin kendilerini özgürce ifade etme, koruma, geliştirme ve yayma hakkını güvence altına alır.
- 3)Devlet, bütün kültür ve kimliklere mensup bireyler ve topluluklar arasında hoşgörü ve diyalog kültürünün gelişmesini teşvik eder; karşılıklı saygı, anlayış ve işbirliğini sağlamak için eğitim, kültür ve medya alanlarında etkili tedbirler alır.

MHP Notu: *Anayasada herkesin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir.* Bu nedenle başkaca bir düzenlemeye gerek bulunmamaktadır. BDP'nin red edilen diğer önerisi ise; **Anadilini kullanma hakkı'nı** kapsayan ek 57. madde olmuştur.

Başlangıç, Genel Hükümler ve Temel İlkeler

Başlangıç metni

AKP'nin yeni anayasada ki başlangıç metni teklifi;

Herkesin insan haysiyetinden kaynaklanan evrensel hak ve hürriyetlere sahip olduğu inancıyla her türlü ayrımcılığı reddeden, kültürel zenginliğimizin kaynağı olan etnik ve dini farklılıklarımıza saygı duyarak müşterek tarihimiz ve değerlerimiz etrafında birlikte yaşama arzusuyla hareket eden biz Türk Milleti; demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dayanan bu Anayasayı egemen irademizin ifadesi olarak kabul ve ilan ederiz.

CHP'nin teklifi ise;

Çatalhöyük'ten bu yana toprağı yoğurup, uygarlığı inşa eden, bin yıldır dostlukla yaşayan; Balkanlardan, Kafkaslardan, Orta Asya'dan, Mezopotamya'dan yollara düşen, Anadolu'da buluşan kadim uygarlıkların mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti Ahalisi;

Çanakkale'de, Sakarya'da, Afyon'da, "İstiklal Destanını" dünyaya haykırarak, mazlum uluslara rehber olmuş; Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde her türlü ayrımcılığı reddederek, farklılıkları ve kültürel çoğulculuğu, ulusal bütünlük anlayışı içinde zenginliklerin kaynağı olarak kabul eden eşitlik anlayışıyla ve "Türk Ulusu" adıyla;

İnsan onuruna, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, sosyal adalete, katılımcı ve çoğulcu demokrasi anlayışına dayalı laik Cumhuriyetin kurum ve kurallarını düzenleyen; tarihi ve kültürel mirasımızla çevre değerlerimizi koruma ve yaşatma amacı taşıyan bu Anayasayı ortak iradesi ile oluşturmuş;
Köken, dil, cinsiyet, inanç ayrımı yapmaksızın, bize yadigar olan, "Türkiye" adıyla andığımız bu güzel ülkeyi yurt edinmiş nesiller olarak;

"Ay yıldızlı" bayrak altında;

Egemen irademizin ve Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün "çağdaş uygarlık hedefi" ile "ebedi barış idealine" bağlılığımızın ifadesi olarak;
Seçilmiş Temsilcilerimizle birlikte, bu Anayasayı kabul ediyor, ilerleyen bilimin ışığında, sürekli değişen dünyanın gereklerine uygun olarak, yurttaşlar arasında dayanışma ve gönüllü birlikteliğe dayalı bir anlayışla;

Gelecek kuşakların özgürlüğü, huzur, refah ve mutluluğu için;

Bu Anayasa'ya sahip çıkacakları ve meşruiyetini yitirmiş herkese karşı direnme hakkını kullanacakları inancı ile, gelecek kuşaklara emanet ve tevdi ediyoruz.

MHP'nin teklifi ise;

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde yapılan Kurtuluş Savaşı ile kurulan Türk Devleti'nin, ezelden beri hür yaşamış Türk Milleti'nin ve Aziz Türk Vatanı'nın ebediyen varlığı, bağımsızlığı, bölünmez bütünlüğü ve egemenliğin kayıtsız şartsız millete aidiyeti ilkeleri üzerinde inşa edilen bu Anayasa; Türk vatandaşlarının insan şeref ve haysiyetine dayalı temel hak ve hürriyetlerini, herkesin hukuk önünde eşitliğini ve hiç kimseye hiçbir sebeple ayrımcılık yapılamayacağını hukuk devleti ve demokratik toplum düzeni gereklerine uygun olarak teyit eder. Bu anayasa özü ve sözü ile birlikte yorumlanır ve uygulanır. Bu anayasa, inşa ettiği kültür ve medeniyet değerleri ile insanlığın evrensel değerlerine katkıda bulunan Türk Milleti'nin gelecek nesillerine, milli birlik ve kardeşlik duygusuyla ve sadakatle bağlı kalmak üzere emanet edilir.

BDP'nin teklif ise;

Türkler, Kürtler, Araplar, Çerkezler, Lazlar, Ermeniler ile diğer tüm etnik, dini ve dilsel kimliklerden oluşan biz Türkiye Halkı, Bütün bireylerin ve halkların, evrensel insan hak ve özgürlüklerine sahip olduğu inancını taşıyoruz. Irk, dil, din, mezhep, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken ve benzeri hiçbir ayrım yapmaksızın herkesin

eşit olduğunu kabul ediyoruz. Türkiye'de yaşayan tüm farklı kimlikler, kültürler, diller ve inançlar bu anayasanın güvencesi altındadır. Farklılıklarımızı, toplumsal bütünlüğümüzün harcı olarak görüyoruz. Bütün eylemlerinde adaleti gözetmesini ve her durumda insanların hak ve özgürlüklerini güvence altına almasını devletin temel görevi sayıyoruz. Ebedi barış idealini taşıyan bireyler ve topluluklar olarak meşru müdafaa halleri dışında savaşı ve başka halkların özgürlüğüne karşı güç kullanmayı reddediyoruz. İnsan onurunu, hukukun üstünlüğünü, özgürlüğü ve eşitliği esas alan, doğanın dengesini koruyarak doğayla uyumlu bir birlikteliği gözeten ve herkesin mutlu bir şekilde yaşamasını hedefleyen demokratik bir düzen kurmayı hedefliyoruz. Bu anayasayı da bu değerlere bağlılığımızın ve birlikte yaşama irademizin bir sonucu olarak kabul ve teyit ediyoruz.

